

magazin istoric

Apare din aprilie 1967

SEPTEMBRIE 2005

**Din istoria
terorismului
pe teritoriul României**

**Grigore Gafencu.
Alte pagini
de jurnal**

magazin istoric

Anul XXXIX – serie nouă – nr. 9 (462)

septembrie 2005

<http://magazinistoric.itcnet.ro>

e-mail: mistoric@itcnet.ro

1 Stabiliți începând din secolul VIII î.Hr. în Toscana, regiune care – cum puteți citi în acest număr – le conservă până astăzi amintirea, etruscii au fost numiți de latini fie *tusci*, fie *etrusci*; grecii le-au spus *tyrsenoi*, iar ei înșiși se denumeau *rasena*. Coperta noastră reprezintă masca unei divinități, poate Dionysos, sculptată în os

2 În cursul săpăturilor arheologice efectuate aproape opt decenii la Capidava, s-au descoperit, în necropola cetății, și aceste splendide obiecte de podoba, care reînvie tabloul vieții cotidiane a locuitorilor secolelor II-III

3 Personalitatea lui Ștefan Lăcustă, al cărui portret nu ni s-a păstrat, a fost întotdeauna și pe nedrept creionată prin opoziție cu aceea a contemporanului și adversarului său Petru Rareș. Imaginea noastră redă chipul celui din urmă, așa cum apare în tabloul votiv din biserica mănăstirii Dobrovăț

4 Amsterdamul, cândva, în veacul XIII, un sătuc de pescari aparținând seniorilor de Amstel, care și-au construit acolo un castel-fortăreață, a devenit ulterior principalul centru artistic al Provinciilor Unite. Rijksmuseumul, o atracție a orașului, păstrează, între altele, operele pictorului David Tenier cel Bătrân (1582-1649); o scenă dintr-o sărbătoare la sat, în viziunea acestuia

Revistă editată de
**FUNDATIA CULTURALĂ
MAGAZIN ISTORIC**

Președinte fondator
CRISTIAN POPIȘTEANU
(1932-1999)

Președinte de onoare
DIMITRIE G. STURDZA

Consiliul științific:
academician **DAN BERINDEL**,
academician **VIRGIL CÂNDEA**,
academician

DINU C. GIURESCU

Redactor-șef
Dorin Matei

Secretar general de redacție
Florentina Dolghin

Redactori:

Ioan Lăcustă,

Irina Țăranu,

Theo Stănescu-Stanciu,

Marian Ștefan

Secretar de redacție

Theodor Lianos

Director economic

Doina Pascu

Documentare

Mădălina Geambașu

Corectura

Georgeta Apreoteses

Secretariat:

Constanța Avram,

Daniela Singuran

Diffuzare

Constantin Mușat

Consilieri:

Ioana Ursu,

Radu Ion Popescu,

Haralambie Voicilas

București, Piața Valter Mărcineanu, nr. 1-3, sau strada Victor Eftimiu (fostă Dr. Alexandru Marcovici), nr. 2, etaj III, camerele 281, 283 (secretariat și difuzare), 285, 287. Sectorul 1, Oficiul poștal nr. 1, Căsuța poștală 1-702, Cod 010155, Telefon, Fax: 315.09.91, 312.68.77

Tipărit la C.N.I. – „CORESI” S.A. București, director general Dumitru Constantinescu; director comercial M. Vlădeanu; director M. Soare

SUMAR

septembrie

2005

4 Să sădim pentru fii,
nepoți și strănepoți

AL. ODOBESCU

5 Pe țărm străin

Pagini de jurnal

G. GAFENCU

9 Grăniceri
la Dunărea de Jos

Cetatea Capidava

I.I.C. OPRIȘ

LEGENDA
ȘI TEMEIUL EI
ISTORIC

13 Lăcustă Vodă

S. IFTIMI

18 Mort la Sighet

Constantin Tătăranu,
guvernator
al Băncii Naționale

C. PĂUNESCU

EVENIMENT

24 120 km de dosare

Aniversare
la Arhivele militare

D. MATEI

25 Castelani
bombardați
de avioanele Iliușin

La poarta Berlinului, în
al doilea război mondial

S. CRISTESCU

29 Așa v-ar plăcea
istoria?

Călătorie în epoca
lui Eduard VII

D. DOLGHIN

ECOURI

31 Pentru
Serghei Markov

C. GRIGORAȘ

33 Dreptul
pumnului la Platon

GH. CEAUȘESCU

EXCLUSIVITATE

36 Nuca tare
din Balcani

Munte negru

AL. DAVIER

40 Un erou
de mitologie

Skanderbeg

G. MAKUTOVICI

44 A doua călătorie
în viață,
cu Iorgu Iordan

În țara polderelor,
lingvistica-i vedetă

M. SALA

49 România
acum 100 de ani

G. FILITTI

55 Prințul negru recuperat de Aliați

*Junio Valerio Borghese
și Decima MAS*

C. TRONCOTĂ
D. MATEI

59 Hrisoave pe peliculă

Debutul sonorului

E. DUMBRĂVEANU

HOOVER
INSTITUTION

63 Aurul B.N.R. sechestrat în S.U.A.

65 Milenii, secole și o lună într-o pagină

66 Uvertură la Sarajevo

*Anarhiști români
la început de secol*

A.A. SPÂNU

69 Osândiți și osânde în Bucureștii de odinioară

I. ZĂNESCU

ENIGME ALE ISTORIEI

74 Au minat bulgarii podul lui Saligny?

C. FUDULU

77 Prințul răzvrătit și pedepsit

Gheorghe Rákóczi II

G.V. RUSU

81 Povestea vieții mele

După 13 ani

E. CHELE

85 Un lagăr prea îndepărtat

*De ce n-a fost
bombardat Auschwitz*

M. RADNEV

88 Poșta se feminizează

M.C. SĂVULESCU

IUBIRI CELEBRE

91 Decețiile lui Anton Pann

F. POPESCU

RUBRICI

53 Telex

64 Pentru biblioteca dumneavoastră

87; 94; 95

Blitz... Concurs;
Rebus; Dialog

PROGRESUL PRIN ȘCOALE

Fabulistul francez La Fontaine, într-unul din ale sale mici cap d-opere de poezie și de morală, arată cât de dulce și plăcută datorie este a omului de a pregăti un viitor fericit urmașilor săi; el povestește cum trei juni, văzând pe un unchiș de optzeci de ani că sădește pomi roditori, îl ia în răs și-i zic: „Ce te mai îngrijești, moșule, de un viitor care nu este pentru tine?” Iar bătrânul le răspunde: „Strănepoții mei îmi vor datori această umbră. Oare nu e sarcina înțeleptului de a purta grija de mulțumirile celor mai de apoi?”

În acest apolog este rostită, cu glasul îmblânzit și profetic al bătrânei experiențe, maxima cea mai de frunte a prosperității unei națiuni, simțământul care trebuie să domnească în faptele fiecăreia din generațiunile unui popor ce voiește să-și păstreze și să-și îmbunătățească existența.

Să sădim astăzi, chiar dacă n-avem noi înșine să culegem rodul, dar să sădim pentru fiii și strănepoții noștri.

Cum însă și ce să sădim? Care e sămânța ce asigură mărirea națiunilor și care e modul de a o semăna?

Modul este instrucțiunea practică și solidă, răspândită cu profunzime în popor; sămânța este știința, dar, precum ziceam și mai deunăzi, știința întărită cu iubirea de patrie.

Noi susținem că, chiar și în dese decepțiuni pe care le încearcă patriotul în zilnica sa activitate politică, de un singur lucru nu-i este permis a despera vreodată, și acel lucru

ALEXANDRU ODOBESCU

este: viitorul ce prin instrucțiune el poate pregăti țării sale.

Așadar, din toate preocupățiunile omului de stat, instrucțiunea publică s-ar cădea să fie cea mai de frunte. Împrejurările voiesc însă, ca politica zilei, îngrijirile și preocupățiunile grabnice ale situațiunei prezente să absoarbă mai adesea și cugetările și activitatea oamenilor ce țin cărna statului.

Din această cauză, cu mare pagubă pentru viitorul națiunii, învățătura publică s-a aflat mereu la noi respinsă pe un plan secundar.

Rarele momente ce autoritățile legiuitoare

ale țării au consacrat la organizarea ei au fost răpite în trecut altor preocupățiuni, nu mai grave, ci mai urgente; astfel încât în pripă s-a întocmit ultima lege de instrucțiune a țării, în pripă totdeauna s-au votat bugetele școalelor și tot în pripă și cam fără șir s-au luat dispozițiuni relative la organizarea întregii administrațiuni școlare.

Din miniștrii respectivi cari și-au trecut d-a rândul acest portofoliu, unii, nepricepându-se cătuși de puțin la o asemenea organizare, au lăsat în nelucrare multe din dispozițiunile legii, alții, mai ageri, dar și mai rău intenționați, au falsificat și au călcat în picioare tot ce nu corespundea cu tendințele lor.

(Opere, vol. II, ediție îngrijită de Tudor VIANU,

Editura de stat pentru literatură și artă)

Inedit

GRIGORE GAFENCU. ALTE PAGINI DE JURNAL

La sfârșitul lunii septembrie 1952, după patru ani petrecuți în Statele Unite ale Americii, Grigore Gafencu revenea în Europa, încercat de sentimente contradictorii. Era trist, pentru că, în ciuda eforturilor, nu reușise să imprime o atmosferă de calm și unitate în cadrul comunității de exilați români aflați acolo, dar și mulțumit că în timpul șederii în America inițiasă un important cerc de dezbateri Tuesday Panel (Reuniunea de marți), care grupase personalități reprezentative ale exilului din țările comuniste europene și pentru care pusesese la dispoziție propriul apartament din New York.

Tuesday Panel era continuarea preocupărilor lui Gafencu în spiritul unității de acțiune europeană. De altfel, ideea apărută în perioada interbelică (Magazin istoric, nr. 7/2002) cunoscuse o puternică afirmare în ultimii ani ai războiului abia încheiat și mai ales în cei care urmaseră. Într-un continent pustiit de război, plângându-și milioanele de victime printre mormanele de ruine, tot mai mulți erau aceia care vedeau salvarea într-o Europă unită. Mișcări politice, partide, organizații, personalități cultural-științifice susțineau ideea, dând naștere unui puternic curent de opinie publică.

Aflați sub ocupație sovietică, românii, ungurii, polonezii, bulgarii, cehii, slovaci nu-și puteau face însă proiecte europene. Nu aveau posibilitatea să-și exprime liber voința. Îi suplineau reprezentanții lor în exil. Așa se întâmplase în 1948 la Haga, și Grigore Gafencu avea vii în memorie acele momente.

Atunci, în zilele de 7-11 mai, în capitala Olandei se reuniseră în congres peste 800 de reprezentanți din 19 țări europene, pentru a discuta viitorul continentului. Erau acolo delegații diverselor organizații, precum „Noile Echipi Internaționale” (de orientare creștin-democrată), „Mișcarea pentru Statele Unite ale Europei”, „Mișcarea pentru Europa Unită” (fondată de Winston Churchill), „Liga Europeană de Cooperare Economică”, „Uniunea Europeană a Federaliștilor”, „Uniunea Paneuropeană”, toate împărțind ideea organizării viitoare a Europei sub semnul unității.

În cadrul ședinței inaugurale, fusese invitat să ia cuvântul și Grigore Gafencu. „Discursul lui a fost magistral”, nota unul dintre participanți.

Exilații din Europa de Est fuseseră acceptați doar în calitate de observatori. Ei doreau însă să li se recunoască statutul de

delegați cu drepturi depline. Problema dificilă, pentru că țările occidentale recunoscuseră regimurile de „democrație populară” și chiar stabiliseră relații diplomatice cu ele. Francezii, englezii, belgienii și danezii refuză să înainteze un amendament congresului prin care est-europenilor prezenți acolo să li se recunoască calitatea de delegați. Problema o rezolvă Gafencu; acesta are o scurtă întâlnire cu conservatorii britanici Randolph Churchill (fiul primului ministru Winston Churchill) și cu Duncan Sandys, iar ultimul depune amendamentul solicitat. În acest fel, apelul la unitate lansat de congres s-a adresat „tuturor popoarelor continentului”.

Patru zile mai târziu, la 15 mai, câțiva români – Constantin Antoniadă, Raoul Bossy, Brutus Coste, G.I. Duca, Mircea Eliade ș.a. – câștigați de idee, formaseră „Gruparea Românească pentru Europa Unită”, al cărui președinte devenise Grigore Gafencu. Grupul a cerut să fie și a fost admis în „Uniunea Europeană a Federaliștilor”, iar la sfârșitul lunii mai 1948, Gafencu a devenit membru în Comitetul Executiv Central al acesteia.

Revenit în Europa, după o absență de patru ani, Gafencu s-a dedicat cu trup și suflet Mișcării pentru unitatea Europei, activitatea sa oglindindu-se și în paginile memorialistice pe care ni le-a lăsat. Trebuie să spunem că miile de pagini redactate, din păcate nu toate publicate, și care, după 1989, sunt menționate sub titlul generic Jurnal, reprezintă un document de mare valoare istorico-publicistică. Asupra acestui aspect, cititorii Magazinului istoric au fost avizați încă din 1979, când în paginile revistei au apărut primele extrase din acest jurnal consacrate loviturii de stat de la 23 august 1944. În alte două rânduri, 1981 și 1985-1986, noi fragmente publicate de aceeași revistă le-au îndreptățit emoțiile și

satisfacțiile cu care, după 1989, au întâmpinat volumele de memorii purtând semnătura lui Grigore Gafencu.

Cum spuneam, nu toată această memorialistică a văzut lumina tiparului. Este și cazul fragmentelor pe care le vom publica începând cu acest număr. Ele fac parte dintr-un manuscris (dactilogramă), redactat în limba franceză și aflat în Arhiva Ministerului Afacerilor Externe din București. Textul are un caracter mai deosebit. În 1954, autorul și-a reluat însemnările zilnice, întrerupte timp de doi ani, simțind nevoia să facă un „rezumat” al evenimentelor petrecute în acel răstimp. „Rezumatul” continuă cu consemnări tipice jurnalului pentru perioada duminică 21 martie-duminică 9 mai 1954. Cu câțiva ani în urmă, Ion Ardeleanu și Vasile Arimia au semnalat și ei, în Fondul Grigore Gafencu, de la Arhivele Naționale, existența unui „caiet 334 (recapitulare ianuarie 1952-ianuarie 1954 și în continuare note de jurnal, 20 martie-17 aprilie 1954)”.

Citind textul pe care vi-l supunem atenției, vom constata că, dincolo de ceea ce Grigore Gafencu numește „gâlceava” cu Biroul American de Imigrare (și ale cărei cauze nu sunt deplin deslușite; vezi și Magazin istoric, nr. 5/2003), au existat și alte motive care l-au determinat să se întoarcă pe vechiul continent, în primul rând dorința de a-și relua activitatea în cadrul Mișcării pentru unitatea europeană, în a cărei finalizare vedea și salvarea țării sale.

Să precizăm că întreruperile de text le-am marcat prin trei puncte între paranteze drepte; același gen de paranteze semnaleză și intervențiile noastre explicative. Titlul de episod ne aparține.

Prof. univ. dr. Ion CALAFETEANU

Pe calea reîntoarcerii

Evenimentul cel mai important care a survenit în perioada tăcerii caietelor mele (poate că a constituit chiar cauza acestei tăceri) a fost reîntoarcerea noastră în Europa. Ideea de a părăsi New York-ul ne-a venit, lui Nouchette [soția lui Gafencu – I.C.] și mie, la începutul anului 1952. Motivele pe care le-am invocat pentru a ne convinge,

și unul și celălalt, de necesitatea acestei noi bulversări în viața noastră n-au fost, poate, decât pretexte. În fond, eram aproape fericiți în apartamentul nostru micuț de pe Park Avenue, care ne oferea un refugiu agreabil, între cer și pământ [...] De pe marea terasă ce înconjură cele trei încăperi în care Nouchette adunase câteva mobile vechi,

venite de peste Atlantic și smulse poftelor obișnuitorilor saloanelor de antichități, vederea plonja până la East River și mai departe, până la orizonturile îndepărtate ale lui Long Island [...] Închid ochii și revăd acele obiecte pe care le-am iubit: ne-au dat sentimentul că pentru a doua oară am scăpat dintr-un naufragiu [...] Acolo corectam, la bunul

Nouchette și-ar fi dorit mult să rămână în America

plac al imaginației, laturile cu deficiențe, din păcate tot mai numeroase, ale destinului meu; pentru a înlocui realitatea faptelor care îmi tulbura starea de sănătate și îmi epuiza finanțele, mii de evenimente fericite răsăreau din străfundurile subconștientului și ofereau problemelor angoasante ale vieții mele soluții pline de fantezie. Și totuși, încăperea cu orizonturi nesfârșite nu măsură mai mult de doi metri și jumătate în lărgime și pentru a mă așeza pe marele fotoliu în stil renescentist, cu catifeaua vetustă și uzată, care îmi servea drept loc de muncă, trebuia mereu să mut masa spaniolă și să răstorn fie telefonul, fie lampadarul [...]

Spre deosebire de mine, care urmăream de aproape, cu interes și simpatie, spectacolul vieții americane, fără ca totuși preocupările mele de ordin național și conservatorismul meu european să îmi fi permis să mă detașez de amprenta trecutului, Nouchette acceptase noua lume cu toată forța instințelor sale [...] De aici și dorința sa de integrare totală și de a juca pe deplin cartea americană; de aici bățiile de inimă mai rezezi de câte ori, plimbându-ne cu Buick-ul, treceam prin fața unei proprie-

Într-o cameră de 2,5 metri lățime, un fost ministru de Externe al României se ajută de imaginație pentru a depăși amărăciunile și privațiunile exilului

tăți, casă, magherniță sau fermă, pe care spânzura anunțul „de vânzare” (cuvinte în limba engleză, a căror semnificație nu îi scăpa niciodată [Nouchette refuzase să învețe limba engleză, „ca orice franțuzoaică ce se respectă”, scrie Grigore Gafencu – I.C.] [...]

Cauza principală a schimbării noastre de atitudine, care a provocat plecarea din New York, a fost gâlceava noastră cu atotputernicul Immigration Office [Oficiul de imigrare – I.C.]. Ajunși în Statele Unite mai întâi în octombrie 1947, apoi în septembrie 1948, cu o simplă viză de „vizitatori”, am cerut în octombrie 1948 să ni se acorde dreptul de „rezi-dență”, conform legislației care fusese promulgată atunci pentru „persoanele dislocate”. Luând act de cererea noastră, Immigration Office ne-a spus, vreme de doi ani, la toate audierile și examenele politice, polițiste și medicale prescrise de formalismul excesiv al procedurii americane. A tre-

Certurile dintre exilații români aflați la New York îi sporesc lui Grigore Gafencu starea de angoasă; neputința de a le aplana contribuie la decizia de a reveni în Europa

Constantin Vișoianu, unul dintre liderii emigrației române

buit să jurăm, cu mâna ridicată spre cer, în fața unui inspector cu aer inchișitorial, un interpret și două dactilografe care aspirau cuvintele noastre, că nu veniserăm în America pentru a-l uide pe președintele S.U.A.; a trebuit și să răspundem la interminabile chestionare pentru a se stabili că nu aveam vreo legătură cu comunismul, nici cu alte doctrine antiamericane. Trecutul meu politic, numele meu, viața pe care o dusesem în Europa, lupta pe care o dirijam de atâția ani contra invadatorilor țării mele și care îmi atrăsese exilul, confiscarea bunurilor mele și, pe deasupra, condamnarea mea la 20 ani de muncă forțată, toate acestea nu contau în ochii examinatorilor noștri [...]

Abia la sfârșitul celor doi ani de investigații (atât dura de obicei până ce America judeca o *displaced person*) Oficiul Imigrării [în franceză, în text – I.C.] ne-a făcut cunoscută sentința sa. Eu eram achitat, adică mi se permitea să cer dreptul de rezidență americană. Soția mea, dimpotrivă, era respinsă, căci, născută la Paris, „avea posibilitatea să se reîntoarcă în țara de origine”, cazul său neînrând sub incidența legii pentru persoanele dislocate [...]

Randolph Churchill

Disconfortul provocat de certurile dintre compatrioții mei sporeau și mai mult angoasa. Neputința mea de a domina aceste certuri și teama de a nu cădea și eu în acele conflicte îmi afectaseră în mod serios sănătatea și îmi accentuaseră tulburările cardiace. Simțeam o nevoie imperioasă de a schimba mediul, de a-mi recâștiga independența deplină, de a continua lupta de unul singur, așa cum o dusesem la Geneva, atunci când am scris *Preliminariile* [se referă la volumul *Preliminaires de la Guerre à l'Est* - Preliminariile războiului din Est, publicat la Fribourg în 1944 - I.C.] și am participat la crearea Mișcării Europene.

Dorința de a-mi relua locul în această Mișcare și de a putea urmări de aproape lupta pentru integrare europeană a contribuit la a gândi reîntoarcerea în Europa ca un avantaj, iar nu ca o înfrângere. Îmi dădeam seama, desigur, că de la plecarea în S.U.A. interesul pentru afacerile europene se deplasase și nu mai privea decât partea occidentală a vechiului continent. „Mica

Spre deosebire de reprezentanții Europei Occidentale, pentru americani Europa unită nu putea exista fără țările aflate temporar sub influența Moscovei

Europă“ înlocuise în gândirea unioniștilor și a „federaliștilor“ ideea mai largă și infinit mai curajoasă a unei Europe unite. Acest obiectiv limitat și perfect realizabil în condițiile actuale, pe deplin justificat dacă era considerat o primă etapă pe calea unei uniuni complete, ducea, fără îndoială, la o diminuare a rolului exilaților în sânul Mișcării Europene. Nu mai eram decât niște aderenți periferici, a căror prezență putea fi adesea jenantă, căci reamintea mereu că obiectivul imediat al eforturilor de integrare reprezenta o operă neterminată. Contrar ideilor din America, unde eliberarea noastră era legată de Europa unită, mulți dintre europeni, și din păcate dintre cei mai buni, ajunseseră să conceapă Europa fără noi [cei din țările aflate sub dominația Moscovei - I.C.]. Dar conștiința pe care o aveam despre consecințele fatale ale politicii prudente a Occidentului european nu făcea decât să sporească dorința mea de a lua parte la luptă, pentru a pune în slujba cauzei pe care o apăsasem dintotdeauna numele pe care mi-l făcusem în Europa și experiența acumulată în cursul șederii în America [...]

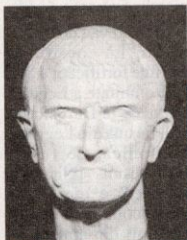
Lichidarea apartamentului american a fost o lungă agonie, care s-a prelungit până în luna iunie (1952). Apartamentul a

Duncan Sandys

ajuns la un bogat armator grec, care l-a transformat imediat și nu s-a folosit de el niciodată. Mobilele au fost împrăștiate în cadrul mai multor vânzări la licitație. Ceea ce nu trebuia sau nu s-a putut vinde a fost depus la niște depozite de păstrare a mobilei. Am petrecut lunile de vară în duplexul unei doamne excentrice și melancolice, pe strada 62, între bulevardele 3 și 4. În ultimele zile ale lui septembrie, ne-am îmbarcat pe vasul „Liberté“. Părăsind rada portului New York, aveam sentimentul binefăcător că scăpam de un pericol, de o încercare ce, dacă s-ar fi prelungit, risca să pulverizeze tot ceea ce adunasem în decursul existenței noastre și să reducă la neant ființele noastre, pentru care trecutul ocupa un spațiu mult mai mare decât viitorul. Dar mai simțeam - iar acest sentiment mult mai complex provoca o dureroasă strângere de inimă - și că ne angajasem în mod deliberat pe calea reîntoarcerii, iar această călătorie către un țarm care ne era familiar putea foarte bine să aibă semnificația unei retrageri. ■

(Va urma)

CETATEA CU UN MILENIU DE ISTORIE

CAPIDAVA

Turnul patrulater de pe latura de N-V a cetății. În medalioane: Marcus Licinius Crassus (stânga) și împăratul bizantin Iustin II

Conf. univ. dr. IOAN I.C. OPRÎȘ

Colonia militară otomană întemeiată în secolul XVIII pe teritoriul comunei Topalu (jud. Constanța) de pe malul drept al Dunării s-a numit la început Kale-Köy, adică „satul cetății”. În a doua jumătate a secolului XIX, a preluat numele cetății antice Capidava, în vecinătatea căreia se formase.

Toponimul este de evidentă rezonanță getică, însemnând la rândul său „cetatea de la cotitură”. În afara mărturiilor arheologice prelevate cu prilejul săpăturilor efectuate în jurul cetății, nu avem, deocamdată, nici o altă informație despre așezarea getică de aici. Vasile Pârvan era de părere că în această zonă de contact a geților din Dobrogea cu cei din Câmpia Munteană s-ar fi aflat nucleul regatului lui Dapyx, cel împotriva căruia, în anul 28 d.Hr., s-a îndreptat campania condusă de Marcus Licinius Crassus, proconsulul Macedoniei.

La venirea lor, romanii au preluat, ca și în alte cazuri, denumirea locală, pe care, sub diferite forme (Calidava, Capidava, Kápidaba), o regăsim în izvoarele Antichității târzii și în cele medio-bizantine, ea răzbătând până în zilele noastre. Împreună cu Axiopolis (Cernavodă) și Carsium (Hârșova), Capidava era unul dintre pînienii centurii de apărare a graniței Imperiului de la Dunărea de Jos.

Ceea ce știm astăzi despre străvechea așezare dobrogeană este rodul unor îndelungi investigații. Primii care au manifestat interes pentru impresiunile vestigiilor de la Capidava au fost căpitanul Mihai Ionescu-

Dobrogeanu (1866-1938), profesor la Liceul Mircea cel Bătrân din Constanța și membru al Societății Regale de Geografie, dar mai ales istoricul și arheologul Grigore Tocilescu (1850-1909), care a publicat inscripții latine din întreaga Dobrogea.

Pârvan protestează contra sălbăticiiei

Lui Vasile Pârvan îi revine însă paternitatea proiectului primelor cercetări sistematice. În august 1912, savantul a efectuat o perieghetză arheologică, identificând cetatea și cerându-i colaboratorului său

Pamfil Polonic tatăl să ridice un plan de situație sumar al ruinelor. În raportul prezentat la Academia Română în ședința din 8 mai 1913, Pârvan nota: „Mergând deci la Capidava m-am mărginit deocamdată la stabilirea situației și castelului însuși. Trebuie să notez însă, chiar acum, că, deși liber de orice locuințe moderne pe dânsul, castelul își are distrugătorii săi speciali, în frații Ghenciu din Brăila, cari au obținut de la stat autorizarea de a exploata masivul stâncos pe care e așezată cetatea și astfel, după cum se vede din planul provizoriu ridicat de mine în vară, ei au reușit până acum, subminând

mereu stânca, să prăbușească o parte destul de mare din castel, pe latura de SV, cu întreg colțul de Vest. La protestarea noastră către cei în drept împotriva acestei sălbătici, nu am primit nici până acum un răspuns”.

Până în 1913, când, în urma intervențiilor stăruitoare ale savantului pe lângă forurile în drept, activitatea carierei a fost oprită, pe latura de nord-vest a cetății fuseseră dărâmate deja o parte din ziduri. Aceasta era situația de la care vor porni primele săpături sistematice în cetatea inclusă pe listă de Comisia Monumentelor Istorice.

În 1924, Pârvan l-a trimis la Capidava pe unul dintre asistenții săi, Grigore Florescu. Lucrul a continuat în campaniile din 1926 și 1927, Gr. Florescu conducând cercetările de pe acest șantier până la moartea sa, în 1960.

Ca și pe alte șantiere de epoca romană, în perioada 1949-1954 săpăturile au fost întrerupte în condițiile în care rolul slavilor în istoria noastră devenise mult mai important decât cel al romanilor. Săpăturile au fost reluate în 1965, de astă dată sub conducerea profesorului Radu Florescu, fiul celui care deschisese primul șantier la Capidava, rămas și el la datorie până la dispariția prematură, în 2003. În ciuda unor lipsuri trecătoare, activitatea s-a desfășurat fără întrerupere, cu sprijinul actualului Muzeu de Istorie Națională și Arheologie din Constanța. Importantele date acumulate în toată această perioadă

Grigore Florescu (1892-1960) a condus mai bine de trei decenii săpăturile arheologice de la Capidava

de aproape opt decenii s-au concretizat într-un impresionant număr de lucrări: monografii, studii și articole, frecvente prezențe în cataloage de specialitate etc.

Castru și port

Prima fortificație romană la Capidava a fost ridicată la începutul secolului II d.Hr., când, în contextul crâncenelor războaie cu dacii, împăratul Traian inițiază un amplu program de organizare a graniței dunărene. Castrul a fost ridicat pe un pînten înalt de stîncă, ce oferea o poziție

strategică naturală de apărare a importantului vad de trecere a fluviului. La construirea acestei prime fortificații a contribuit fie o unitate a Legiunii XI Claudia de la Durostorum (Silistra), fie una din Legiunea V Macedonica, ce fusese adusă la Troesmis (Iglița), dar nu este exclusă nici participarea concomitentă a meșterilor soldați din ambele legiuni, cum atestă și ștampilele cu siglele celor două unități, descoperite în timpul săpăturilor. Încă din această primă fază datează și primele lucrări de amenajare a portului, în care se putea pătrunde pe o poartă specială, situată pe flancul dinspre Dunăre al cetății. În cursul secolelor II-III d.Hr., la Capidava și-au aflat succesiv garnizoana două unități auxiliare de infanterie aduse din spațiul germanic al Imperiului: *cohors I Ubiorum* și *cohors I Germanorum civium Romanorum*.

Afectat de puternica invazie a costobocilor din anul 170 d.Hr., când în confruntările cu acești năvălitori ce s-au abătut asupra provinciilor de la sud fluviului a căzut în luptă și guvernatorul Daciei, M. Claudius Fronto, castrul a fost apoi complet distrus, foarte probabil în timpul atacurilor gotice din anii 248-250 d.Hr.

Fortificația a fost refăcută din temelie în a doua jumătate a secolului III. Noua incintă urma vechiul traseu (ca plan și dimensiuni), desenând un patruleter cu laturile lungi de la NV spre SE de 105x127 m. Zidurile noilor curține (porțiune între

Cetatea într-o aerofotogramă din 1970

două turnuri) sunt masive, ajungând la doi metri grosime și 5-6 m înălțime. De-a lungul lor se aflau 7 turnuri masive de peste 10 m înălțime. Legătura cu exteriorul se făcea printr-o singură poartă de 2,50 m lățime, aflată pe latura de SE. Există însă și o *poternă* (o ieșire „strategică”), practică pe latura de SV a turnului din centrul laturii de N a castrului.

În jurul castrului s-a dezvoltat în timp o comunitate formată din autohtoni, veterani și un important număr de greco-romani (ultimii veniți mai ales în secolul III d.Hr.), despre care ne furnizează informații numeroasele inscripții descoperite până acum. Capidava dispunea de un vast teritoriu agricol (*territorium Capidavense*), învecinat cu cel al cetății Histria. În interiorul acestuia au fost identificate mai multe așezări cu caracter rural (*vici* și *villae rusticae*).

Un personaj important pentru istoria Capidavei a fost centurionul C. Iulius Vitales, care în anul 229 d.Hr., din ordinul lui Mantennius Sabinus, guvernatorul Moesiei Inferior, a fost trimis să delimiteze întinsul său domeniu, acțiunea fiind menționată pe trei stâlpi de hotar, unul aflat la Capidava, ceilalți doi găsiți la Ulmetum (Pantelimonul de Sus).

Inscripțiile menționează câteva *villae rusticae*, aparținând familiei Cocceilor (lângă Capidava) sau familiilor Valeria și Tiberius Claudius Firminus, în apropiere de Ulmetum.

Teritoriul Capidavei era străbătut de două căi rutiere de importanță

Radu Florescu (1931-2003) a continuat cu aceeași pasiune cercetările părintelui său

strategică: prima urma cursul Dunării, iar cea de a doua trecea prin centrul Dobrogei; ambele aveau ca punct terminus Noviodunum (Isaccea; *Magazin istoric*, nr. 4/2003). Cetatea Ulmetum, cuprinsă în teritoriul Capidavei, se afla la încrucișarea altor două drumuri care uneau linia Dunării cu coasta Mării Negre: primul între Carsium și Tomis, iar cel de al doilea unea Capidava cu Histria. Au existat, desigur, și alte drumuri care legau Capidava de localitățile rurale și *villae-le rusticae* de pe teritoriul său. Grijă autorităților imperiale pentru paza, su-

pravegherea și întreținerea acestor căi de acces este atestată epigrafic prin menționarea la Capidava a unui *beneficiarius consularis*, ofițer special în sarcina căruia intrau aceste îndatoriri.

Textele altor două inscripții vorbesc despre un *conductor* și un *procurator*, în legătură cu biroul vamal existent în cetate, prin portul acesteia efectuându-se o intensă activitate economică.

Ploșcuțe pentru apă sfințită

La finele secolului III d.Hr. până la sfârșitul stăpânirii romane la Dunărea de Jos, Capidava este menționată în izvoare ca puternic centru militar și economic. Faptul este atestat și de descoperirea recentă a unui *exagium* (un etalon monetar din sticlă translucidă de culoare albastră), care servea la cântărirea monedelor ușoare din aur destinate plății subsidiilor pentru barbarii de peste Dunăre. Puținele descoperiri de acest gen, toate pe linia Dunării, confirmă rolul Capidavei ca centru de

s c h i m b u r i comerciale al Imperiului cu lumea barbară de la Dunărea de Jos.

Ghidul de călătorie al lui Hierocles (prima jumătate a secolului VI d.Hr.) menționează Capidava în rândul celor 15 orașe ale provinciei. În Capidava, cum aflăm din *Notitia Episcopatum*, a funcționat unul dintre centrele

Zidul de est al incintei cetății

episcopale ale Scythiei, care a contribuit la răspândirea creștinismului atât în propriul *territorium*, cât și dincolo de *limites*.

Pentru viața religioasă a cetății în cursul secolelor IV-VI cel mai important monument descoperit aici este mica bazilică paleocreștină din colțul de NE al cetății și care se pare că a funcționat și după invazia kutrigurilor (populație nomadă înrudită cu hunii) din anul 559 d.Hr., cel puțin până în timpul domniei lui Iustin II (565-578). Bazilica era prevăzută cu o casetă din cărămizi de mici dimensiuni amenajată în spațiul altarului și care, conform obiceiului răspândit în epocă, adăpostea moaște. Un fragment al unei cuve din marmură de mari dimensiuni, descoperit în imediata apropiere a bazilicii, indică existența *baptisterium*-ului, în care episcopul oficia botezul.

Câteva piese ceramice decorate cu simboluri creștine mărturisesc o viață spirituală intensă. Între ele se află un *turibulum* (cădelniță) și două *eulogia* (ploscuțe) în care pelerinii creștini aduceau mir și apă sfințită de la sanctuarele sfinte de la Karm-Abu-Mina din Egipt sau din Asia Mică, poate și de la biserica Sf. Ioan din Efes.

Cu toate transformările profunde provocate de creștinism în viața religioasă a provinciei Scythia, la începutul secolului IV d.Hr., la Capidava sunt înregistrate ultimele dedicații oferite Cava-

lerului Trac (Heron) de către comandantul unității de cavalerie staționate aici, dar și lui Sol (*Deus sanctus aeternus*) de către unul dintre veterani unității de *equites scutarii* (călăreți scutari).

Ca pasărea Phoenix

Pătrunderea treptată a slavilor la sudul Dunării, la începutul veacului VI, va determina un hiatus de locuire la Capidava, ce va dura vreme de trei secole. Locuitorii s-au refugiat din calea năvălitorilor, stabilindu-se peste Dunăre, în Balta Ialomiței. Este interesant însă faptul, așa cum atestă unele descoperiri funerare datate în secolul VII, că ei n-au încetat să folosească spațiul sacru al cetății de pe malul dobrogean.

Locuirea s-a reluat pe cea mai mare întindere a cetății romane de altădată abia în secolul IX, când Capidava a fost integrată în sistemul defensiv bizantin ca cetate de *stratiotai* (grăniceri). Noul moment de strălucire al cetății este legat de victoria împăratului Ioannes Tzimiskes (969-976), care în anul 971 înfrânge oștile cneazului

Kievului Sviatoslav la Durostorum-Siliștra și reorganizează *thema* (provincia) *Paristrion* (Paradunavon). Alături de Dinogetia, Hârșova, Cernavodă sau Păciul lui Soare, Capidava își reocupă locul între principalele puncte fortificate ale sistemului defensiv bizantin. Zidurile cetății medio-bizantine urmau traseul incintei romane târzii, fiind o supraînălțare din piatră și pământ, inferioară calitativ celei anterioare. Conturul noii cetăți a fost dublat de un șanț de apărare.

Alături de garnizoana de grăniceri care apărau vadul dunărean, regăsim vechea populație întoarsă din Balta Ialomiței, dar și elemente provenite din centrul și sudul Dobrogei. Locuirea în interiorul noii cetăți cunoaște o mare densitate. Au fost depistate cinci niveluri succesive de locuire, pentru fiecare dintre ele estimându-se o medie de 150-200 de locuințe, ce adăposteau o populație de 700-1.000 locuitori, la o suprafață ocupată ce măsoară 1,5 ha.

Spre sfârșitul primei tremi a secolului XI, mai precis în anul 1036, invaziile violente ale pecene-

gilor și uzilor au distrus așezarea fortificată a țărănilor-grăniceri de la Capidava și, astfel, se încheie aproape un mileniu de istorie.

Nimeni însă nu poate să știe ce surprize ne poate aduce viitorul, căci săpăturile continuă. ■

Ulcior din sec. IX-XI descoperit la Capidava. Pe „umărul” vasului (imaginea din dreapta) sunt incizate litere ale alfabetului grecesc și se poate descifra antroponimul vechi românesc „Petre”

Legenda și temeiul ei istoric

ȘTEFAN LĂCUSTĂ VODĂ

Tronul din Suceava (orașul de scaun ale cărui ziduri de apărare se văd în imagine) a fost aprig disputat de către Petru Rareș (stânga) și Ștefan Lăcustă, al cărui portret, din păcate, nu ni s-a păstrat

SORIN IFTIMI

Domnia lui (septembrie 1538-decembrie 1540) apare în cronici, alături de cea a lui Alexandru Cornea (decembrie 1540-februarie 1541), ca o paranteză abia sesizabilă, între cele două domnii ale lui Petru Rareș (1527-1538; 1541-1546). Despre acest urmaș al lui Ștefan cel Mare s-a spus că era „un turc îmbrăcat în veșmântul nostru“ și că ar fi intenționat să turcească toată Moldova, că se convertise cu adevărat la islam, că se căsătorise cu o fiică a lui Gritti, favoritul sultanului pierit în cetatea Mediașului în 1532, ba chiar că avea o soră în haremul padișahului.

Avem de-a face cu un tip de personaj nemaîntâlnit în istoria Moldovei, crescut și educat departe de țară, în mediul urban și cosmopolit al capitalei de pe Bosfor, în contact direct cu moștenirea cultural-politică bizantină, dar și cu o altă civilizație, cea islamică. Este o deschidere de orizont, dar și o înstrăinare față de mediul social de origine, fapt care va genera o dramă personală, pe care o putem întrezări.

După el, numeroși alți fii de domn, trimiși în capitala otomană drept garanție pentru fidelitatea voievozilor aflați pe tron, vor cunoaște experiențe asemănătoare, gestionându-le după capacitatea fiecăruia. Societatea moldovenească, clasa politică autohtonă erau puse pentru prima dată în fața unui domn format la școala otomană și nu e de mirare că noutatea situației a creat mari probleme de percepție și de comunicare între cele două părți.

În seria domnilor purtători ai numelui de Ștefan (în limba greacă Stephanos înseamnă „Cel Încoronat“) el face o figură aparte. Numele primit la botez avea o puternică încărcătură, evocând figura lui Ștefan cel Mare. În puținele documente oficiale emise de

el, se și autointitulează „fiul lui Ștefan voievod cel Bătrân“, iar boierii din sfatul domnesc, amintiți în finalul documentului, par să îi recunoască această calitate. În actul de danie din 30 noiembrie 1540 amintea chiar de „fratele domniei mele

Bogdan voievod și nepotul de frate al domniei mele, Bogdan voievod“. Încă din 1915 însă, Nicolae Iorga publica o notiță intitulată *Ștefan Lăcustă nu e fiul lui Ștefan cel Mare*, deschizând calea discuțiilor privitoare la identitatea acestui domn.

O origine neclară

O mărturie din 1538, datorată nuntului papal de Viena, Fabio Mignanelli, afirma că Ștefan vodă, „fiul natural al lui Sandrin (Alexandru), este în vârstă de 30 de ani și din aceștia 25 i-a petrecut la curtea sultanului, unde a fost mutat datorită stăruințelor tatălui său, așa că este ca un pașă”. Unii istorici au preluat de aici doar informația genealogică, admitând că acesta putea fi urmașul lui Alexandru vodă, fiul asociat la domnie al lui Ștefan cel Mare (*Magazin istoric*, nr. 2/1974). În acest caz, Ștefan Lăcustă s-ar fi născut înainte de 1497, când prezumtivul său tată s-a stins din viață. Or, din relatarea amintită reiese că noul domn se născuse pe la 1508. Pentru a depăși această nepotrivire cronologică, s-a vorbit de posibilitatea ca „Sandrin” să fie un fiu, „din flori”, al lui Ștefan cel Mare, ce purta același nume cu fiul său legitim, Alexandru vodă. Unii istorici au acreditat ideea că favoritul sultanului de la 1504, sprijinit pentru a urca pe tron după Ștefan cel Mare (*Magazin istoric*, nr. 7/2004), ar fi fost viitorul Ștefan Lăcustă, chiar dacă la acea vreme el putea fi în vârstă de doar 7-8 ani.

O altă mărturie din 1538, aparținând polonezului Stanisław Gorski, secretarul soției regelui polon,

a fost pusă în circulație de Ștefana Simionescu (1972). Gorski arăta că domnul numit de sultan pe tronul Moldovei în acel an era „din vechiul sânge al voievozilor Valahiei (Moldovei), fiul lui Alexandru voievod de odinioară”. Alexandru își luase de la Constantinopol o soție ortodoxă, probabil de neam grecesc. Curând aceasta a rămas însărcinată, dar soțul ei a murit pe neașteptate, lăsând-o singură într-o țară străină. Văduva, văzând adversitatea și reaua credință a moldovenilor față de ea, a decis să se întoarcă acasă, în capitala Imperiului otoman. Acolo a născut un fiu, pe care mai apoi l-a dus la curtea sultanului. Istoricii sunt de acord cu faptul că acest Ștefan era fiul unui Alexandru și că aparținea, fără îndoială, dinastiei moldovene, pe care noi o numim astăzi a „Mușatinilor” sau, mai riguros, a

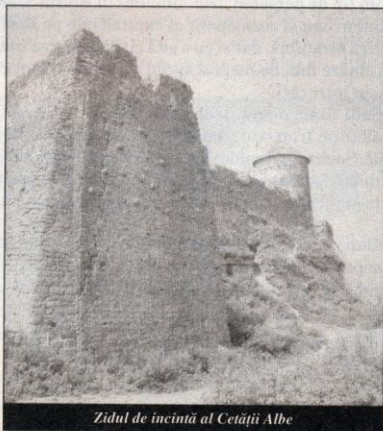
„Bogdăneștilor”. El s-ar fi manifestat apoi ca pretendent la tronul Moldovei la 1527 și 1531.

Primul domn investit de sultan

Evocând campania din Moldova a lui Soliman Magnificul, din anul 1538, Cronică lui Macarie consemna cu adâncă înfrustare: „Atunci și preafrumoasa cetate a Sucevii s-a supus turcilor și ca o mireasă preaîmpodobită, ca o roabă au rușinat-o și ca o curvă de pe drumuri. Turcii au pus mâna pe bogățiile domnilor și pe râuri de averi. De acolo s-a întors ca mare învingător acel trufaș stăpânitor al turcilor și s-a dus la cetatea împărătească, lăsând ca stăpân al domniei pe un oarecare Ștefan.”

Pentru prima dată un domn moldovean primea învestitura din partea sultanului, după ceremonialul otoman. Festivitatea a avut loc la Suceava,

și nu la Constantinopol, cum se va petrece ulterior. La 21 septembrie 1538, lui Ștefan i s-a așezat pe cap cuca și a fost înveșmântat cu un caftan; steagul de domnie, de culoare roșie, era însoțit de cele două tuiuri din cozi de cal și de un „berat” împărătesc (documentul de învestitură iscălit de sultan). Sursele otomane pretind că aceste însemne au fost trimise și lui Ștefan cel Mare, după 1486.

Zidul de incintă al Cetății Albe

Alternativa la această domnie impusă de sultan era transformarea Moldovei în provincie otomană. Boierii lui Petru Rareș, dezamăgiți de excesele acestuia, au acceptat să jure credință noului domn doar după ce li s-a garantat respectarea vechiului statut al țării. Ulterior, în scrisoarea către regele Poloniei, boierii aveau să afirme că, dată fiind situația, ar fi acceptat candidatul Porții „chiar dacă acesta ar fi fost ȝigan sau arap.” Simplul fapt de a face din domnia lui Ștefan Lăcustă soluția pentru complicata criză de atunci ar trebui să îl indice pe acesta ca un actor mult mai însemnat pentru istoria veacului XVI. În istoriografie, el a stat mereu în umbra personalității lui Petru Rareș. Orice încercare de reevaluare a portretului lui Ștefan Lăcustă pare să se facă, cel puțin la prima vedere, în dauna imaginii aurite a lui Rareș.

Prin numirea lui Ștefan Lăcustă pe tronul Moldovei, tributul nu a crescut, rămânând la 10.000 de galbeni. Țara pierdea teritorii, acum organizându-se raiaua Tigheinei (Benderul) și Bugacul, care a fost colonizat cu tătari. Dar aceste pierderi pot fi imputabile politicii duse de Petru Rareș, care adusesse țara în acea situație, nu lui Ștefan Lăcustă. Ele nu sunt o premieră în istoria Moldovei: cetățile Chilia și Cetatea Albă fuseseră pierdute, din 1484, chiar de Ștefan cel Mare.

Soliman Magnificul (1520-1566)

Constantin Rezachevici arată că sultanul lăsase în Moldova, în slujba domnului înscăunat de el, o armată de 7.000 călăreți și chiar un fel de „guvernator” otoman care să-l secondeze pe domn. Autorul identifică pe acest personaj cu Mehmed Sokollu, un renegat sârb, înrudit cu doamna lui Petru Rareș, Elena Ecaterina Brancovici.

Apărător al moștenirii lui Ștefan cel Mare

Una dintre primele griji ale lui Ștefan Lăcustă a fost aceea să se asigure că nu va avea parte de surprize din partea predecesorului, mai ales că fusese prigonit cândva de acesta. Încă din octombrie 1538, el a încercat să-l atragă de partea sa pe Simion Draxin, părcălabul cetății Ciceului, în vederea asasinării lui Petru Rareș, refugiat între zidurile acelei fortificații. Ștefan vodă a intervenit și la marele vizir,

cerându-i să facă presiuni pentru extrădarea lui Rareș. În aceeași lună, noul domn l-a executat și pe Toader, fratele după mamă al lui Petru Rareș. Petru vodă a scăpat însă cu zile și aceasta „era ca o gheață la inima lui” Ștefan.

Soția lui Ștefan a fost o anume Chiajna, a cărei identitate a rămas necunoscută. La 1542, osemintele ei au fost însă așezate cu cinste de Petru Rareș în necropola domnească de la mănăstirea Bistrița. Copiii lor au primit nume din patri-

moniul onomastic al familiei domnești, numindu-se Alexandru și Ștefan (precum tatăl și bunicul voievodului).

Fie prin soție, fie prin mamă, Ștefan pare să fi avut o legătură specială cu biserica sârbă de la Constantinopol, după cum a arătat recent Maria Sabados. Potrivit tradiției, această biserică a fost construită de populația capitalei sârbești surghiunită pe malul Bosforului după 1521, de către Soliman Magnificul. Printre odoarele strămutate aici, mai de preț era o icoană din secolul XI, care a dat și hramul lăcașului, „Maica Domnului de la Belgrad”. Dintre cele patru icoane împărătești se mai păstrau trei: *Deișis cu apostolii*, *Maica Domnului cu pruncul* (Hodighitria) și *Sf. Nicolae*. Toate au avut inscripții în slavonă, dar numai cea de pe ultima icoană mai putea fi citită, descifrându-se și anul 7047 (1539). În traducere, sună astfel: „Ștefan Voievod, dom-

nul Țării Moldovei.” Icoanele au fost atribuite lui Ștefan Lăcustă, care se afla atunci pe tron.

Noul domn a moștenit un context internațional defavorabil, dar a dat dovadă de o bună pregătire diplomatică în abordarea delicatelor probleme de politică externă. Ioan Aurel Pop a analizat cu precădere demersurile lui Ștefan vodă în apărarea intereselor Moldovei în privința morilor de la Soroca, pe Nistru, revendicate de polonii din Camenița, precum și a cetăților Ciceul și Cetatea de Baltă, stăpânite anterior de domnii moldoveni, primite ca o compensație pentru Chilia și Cetatea Albă, luate de turci. În 1539, la Hârlău, Ștefan iscălea jurământul de credință față de regele polonez Sigismund I, sperând să obțină sprijin pentru recuperarea Bugeacului pe cale diplomatică. În anul următor, 1540, după moartea regelui ungar Ioan Zapolya, a intrat în relații secrete cu Ferdinand de Habsburg. Departate de a fi un agent al intereselor Porții, el se manifestă ca un apărător al moștenirii lui Ștefan cel Mare.

Cu boierii moldoveni s-a aibă o relație de bună înțelegere. În sfatul domnesc întâlnim aproape aceiași membri ca în domnia lui Petru Rareș. La nerăbdarea aces-

tora de a recupera, cu arma în mână, teritoriile anexate de turci în 1538, el a temporizat lucrurile, arătând cât de riscant ar fi un asemenea demers și cerând un răgaz de doi ani.

Letopisețele mai apropiate cronologic de domnia lui Ștefan Lăcustă, mai vrednice de crezare, nu au a-i reproșa nimic domnului, zugrăvind-i un portret mai degrabă favorabil. Cronicile târzii, scrise peste două secole, precum cea a lui Nicolae Costin, pretind însă că „multe și grele dabile [biruri] strânga de la bieții lăcuiitori”. Mai mult, era învinuit că „de la o vreme s-a arătat mare vărșătoriu de sânge, că fie pentru ce mică greșală porunciia de omora și încă de multe ori la masă chemând pre mulți, cu mâna sa îi omora”.

Atacul din noiembrie 1540 asupra posesiunilor otomane din sudul Moldovei, întreprins de moldoveni cel puțin cu complicitatea, dacă nu chiar cu acordul domnului, a pecetluit soarta domniei lui Ștefan Lăcustă. Tronul i-a fost luat de sultan; boierii i-au luat doar

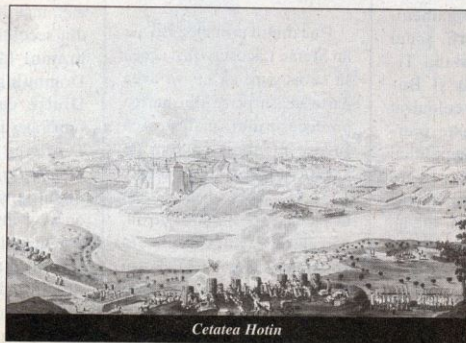
viața. Găneștii și Arbureștii, aflați în conflict cu Ștefan Lăcustă, n-au mai făcut greșeala de a-l lăsa în viață pe domnul destituit; procedaseră așa în 1538, cu Petru Rareș, iar acum erau pândiți de răzbunarea domnului, ce se auzea că va reveni pe tron.

Cel dintâi „regicid” din istoria Moldovei

Potrivit lui Macarie, după doar doi ani și jumătate de domnie, Ștefan Lăcustă „a băut paharul cel neînduplecat al morții”. Domnul fusese uns cu Sfântul Mare Mir de biserică, devenind astfel reprezentantul lui Dumnezeu pe pământ. Prin aceasta, persoana sa era considerată sacră, devenind instrumentul voinței divine. Deși „nu era în obiceiul țării”, domnul avea să piară ucis de boierii săi.

Grigore Ureche povestește cum „mai apoi urându-i toată curtea, s-au vorovit o samă de boieri din curtea lui, anume: Găneștii și Arbureștii și la așternutul lui, unde odihniia, l-au omorât în cetatea

Sucevii. Începătoriu și ațătoriu acestui lucru au fostu Mihul hatmanul și Troțușanul logofătul, de s-au vorovitu într-o sară, ca niște lupi gata spre vânat, ca să înece oaia cea nezgobivă [nevinovată], adecă pre Ștefan vodă, și dându învă-

Cetatea Hotin

țătură slugilor sale, ca toți să într-armeze și dându-le și jurământul ca să le fie cu dreptate, s-au pornit cu toții. Și într-un foișor, sus în cetate, unde odihnea la așternutul lui, au răsipit ușa și neștiind Ștefan vodă numica din aceea, s-au sculat, fiind numai cu cămeașa, iară ei cu toți, ca niște lei sălbatici au năvălit asupra-i și multe rane făcându-i, l-au omorât și l-au scos afară. Această plată au luat Ștefan vodă de la acei ce-i miluise [subl.ns.]”.

Nicolae Costin adăuga că „și astăzi se cunoaște sângele pe zidul pereților casei aceleia, în cetatea Sucevei, pistrilat [împroșcat] den Ștefan vodă; și tăindu-i capul l-au scos afară”.

Cronicarul pretinde că domnul nu bănuia acest sfârșit. Dar faptul că el dormea în cetatea Sucevei și nu la curtea domnească, ba mai mult, nu într-o încăpere de locuit, ci „într-un foișor”, arată că se temea, de mai multă vreme, pentru viața sa și că se gândise la un asemenea sfârșit. Justiția divină nu avea să întârzie, cei care și-au pătat mâinile cu sânge domnesc având parte de aceeași moarte violentă după reșterirea la domnie a lui Petru Rareș.

Locul mormântului în care odihnește Ștefan nu este cunoscut cu siguranță, deoarece nu s-a păstrat nici o inscripție. S-a admis totuși că a fost depus în biserica mănăstirii Bistrița, ctitoria lui Alexandru cel Bun, acolo unde astăzi se vede piatra de mormânt a soției Chiajna.

Regele polon Sigismund I (1505-1548)

Acesta este un argument cu greutate pentru apartenența sa la vechea dinastie domnitoare a Moldovei.

„L-au poreclit de i-au zis Lăcustă vodă”

Dar de unde-i vine porecla „Lăcustă”? Anul 1538 a reprezentat nu doar un moment de criză în relațiile cu Imperiul otoman, ci a fost marcat și de o invazie de lăcuste. Aceasta pare să fi impresionat în mai mare măsură pe contemporani decât ostile păgâne, fiind prima dinștie consemnată de cronici. Migrația acestor insecte avea ca punct de origine zonele mlăștinoase din nordul Africii, ele ajungând în sud-estul Europei după ce traversau teritoriile otomane. Norul de lăcuste acoperea soarele, devorând cu repeziciune culturile cerealiere. Era un război de tip nou, în care armele localnicilor se do-

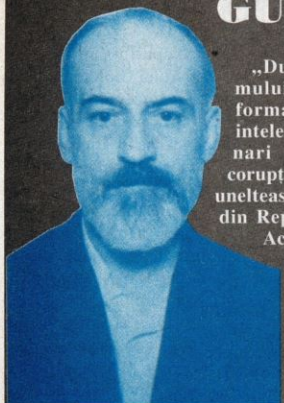
vedeau ineficiente: se ieșea la câmp, făcându-se larmă prin clopoței, zurgălăi sau ciocănirea blidurilor de aramă.

Neputința în fața dezastrului ecologic a făcut ca fenomenul să fie privit drept o pedeapsă divină. Invazia a fost devastatoare și s-a repetat în anii următori.

Porecla de „Lăcustă Vodă” a fost semnalată într-un document de la Petru Rareș, din 1546. Așa-numita *Cronica moldo-polonă*, scrisă după 1564, consemnează deja porecla. Grigore Ureche făcea din aceasta titlul de „capitol”, povestind *De domnia lui Ștefan vodă ce l-au poreclit Lăcustă, 7047, septembrie*: „Mai apoi în zilele acestui Ștefan vodă, fost-au foamete mare și în țara Moldovei, și la unguri, că au venit lăcuste multe, de au mâncat toată roada, pentru aceea l-au poreclit de i-au zis Lăcustă vodă”.

În spatele poreclei care i-a adus celebritatea, singularizându-l printre ceilalți domni cu numele de Ștefan, descoperim însă un personaj departe de a fi caricatural. El s-a aflat pe tron într-o epocă în care țara nu mai putea fi apărată doar cu sabia. Domnului i se cereau acum și alte calități decât vitejia strămoșească. Pus pe tron de sultan, Ștefan Lăcustă nu a fost un simplu reprezentant al intereselor otomane, ci a făcut ceea ce a crezut el că este mai bine pentru Moldova, în împrejurările date. A trăit însă din plin drama de a nu fi înțeles și acceptat de ai săi. ■

DESTINUL UNUI FOST GUVERNATOR

„Dușmani înveterați ai regimului de democrație populară, formați din foști exploataitori, intelectuali retrograzi, funcționari superiori birocrați și corupți, caută pe toate căile să uneltească contra ordinii de stat din Republica Populară Română.

Aceste elemente puse în slujba reacțiunii de peste ocean încearcă prin acțiuni subversive grupate să zădărnicească construirea socialismului în țara noastră“. (26 mai 1951, Parchetul Militar București, Referat introductiv)

CONSTANTIN TĂTĂRANU

CRISTIAN PĂUNESCU

Între „dușmanii înveterați“ s-a numărat și Constantin (Costel) Tătăranu. El s-a născut la 14 octombrie 1893 în orașul Râmnicu Sărat. Tatăl său era șeful organizației Partidului Național Liberal (P.N.L.) din acel județ, un devotat al familiei Brătianu, ocupând, în mai multe rânduri, demnitățile de parlamentar și de prefect.

Tânărul Tătăranu și-a început studiile în anul 1900 la Școala nr. 2 din Râmnicu Sărat. A continuat cursurile secundare la Gimnaziul din orașul natal și apoi la Liceul Internat din Iași, terminându-le în anul 1912. În toamna aceluiași an a plecat la Paris, unde s-a înscris la Facultatea de Drept, absolvind primii doi ani de licență până la izbucnirea primului război mondial. S-a înapoiat în țară pentru a-și satisface serviciul militar. La terminarea războiului avea gradul de locotenent, fiind avansat mai târziu, în anul 1927, la gradul de căpitan în rezervă.

După război, în primăvara anului 1919, s-a reîntors la Paris, unde și-a terminat licența în Drept și a început un doctorat în Științe

Economice. A susținut teza de doctorat având ca președinte al comisiei pe profesorul Charles Rist (*Magazin istoric*, nr. 2/2004), în primăvara anului 1922, după care s-a înapoiat în țară.

A lucrat ca funcționar la Banca de Credit timp de un an, fiind nevoit să demisioneze în 1923, din cauza morții tatălui. A preluat administrarea moștenirii rămase, formată din bunuri agricole și viticole, în comunele Măicănești și Costești, din județul Râmnicu Sărat.

În anul 1924, la recomandarea lui Vintilă Brătianu, C. Tătăranu a fost numit avocat în contenciosul Societății Creditul Industrial, atunci înființată, având ca director general pe inginerul Ghiță Popescu, iar ca subdirector pe Victor Slăvescu. Tot în acel an s-a înscris în organizația Partidului Național Liberal din Râmnicu Sărat. Era debutul activității lui politice.

În anul 1927, la formarea guvernului I.I.C. Brătianu, deoarece nu i s-a putut găsi un loc de deputat pe liste, a ocupat postul de director de cabinet la Ministerul de Interne, ministru fiind

I.G. Duca. A devenit unul dintre cei mai apropiați colaboratori ai acestuia, până la asasinarea lui de legionari, în 1933.

În toamna anului 1928 a fost numit prefect al județului Râmnicu Sărat. A funcționat în această calitate doar vreo lună și jumătate, din cauza căderii guvernului liberal de sub președinția lui Vintilă Brătianu.

În urma eșecului suferit de liberali în alegerile din 1928, C. Tătăranu a luat inițiativa fondării grupării „Părerii libere”, care își propunea să strângă în jurul partidului elemente tinere, de valoare, să creeze o nouă atmosferă morală și să orienteze partidul pe o linie de centru-stânga. Inițiativa a avut sprijinul deplin al lui I.G. Duca. Pentru a întări coeziunea grupului a fost editată și o revistă, de studii și polemică politică, *Părerii libere*.

Datorită relațiilor cu I.G. Duca a reușit ca la formarea guvernului, în 1933, să obțină plasarea aproape a tuturor membrilor grupării „Părerii libere” fie pe listele parlamentare, fie ca secretari generali în ministere, el însuși fiind ales deputat de Râmnicu Sărat. După scurt timp C. Tătăranu a fost ales președinte al organizației P.N.L. din Râmnicu Sărat.

Alături de Gheorghe Tătărescu, cu rezerve

După asasinarea lui I.G. Duca, în decembrie 1933, C. Tătăranu s-a aliat lui Gheorghe

Tătărescu, susținând numirea acestuia ca președinte al Consiliului de Miniștri, împotriva părerii lui Dinu Brătianu. Gruparea „Părerii libere”, ai cărei membri făceau parte aproape în totalitate din Comitetul Central al partidului, a contribuit în mod efectiv la instalarea lui Tătărescu ca prim-ministru.

În timpul guvernării Tătărescu (1934-1937),

C. Tătăranu a ocupat mai multe funcții administrative. Din anul 1935 a fost membru în Consiliul de Administrație al Oficiului Comercial Româno-German, iar un an mai târziu și consilier juridic la Ministerul de Externe. A devenit, în 1938, președinte al Consiliului de Administrație al Casei Autonome a Monopolurilor (C.A.M.), post pe care l-a ocupat până la formarea guvernului I. Antonescu în toamna anului 1940. Tot în anul 1938, Nicolae Malaxa i-a propus un loc în Consiliul de Administrație al Societății de Gaz Metan. În anul 1941 făcea parte din Consiliul de Administrație al Băncii de Secont.

După ce guvernul Gh. Tătărescu nu a reușit să câștige alegerile din decembrie 1937, Tătăranu a aprobat ideea unei dictaturi regale, socotind că era singura posibilitate pentru a bara accesul la putere al Gărzii de Fier și a opri România să ajungă pe orbita germană. Socotea însă măsura provizorie și păstra nădejdea de revenire la regimul democratic.

După 23 august 1944, considerând politica lui Iuliu Maniu și Dinu Brătianu greșită, a adoptat punctul de vedere al lui Gh. Tătărescu pentru o colaborare cu P.C.R. în opera de guvernare a țării.

Gh. Tătărescu l-a desemnat în iarna anului 1944, în timpul guvernării Rădescu, ca, împreună cu Petre Bejan și A. Bentoiu, să ducă tratative cu partidul comunist pentru stabilirea unui program de colaborare în

vederea formării unui nou guvern. Guvernul a fost instalat prin forță la 6 martie 1945, înainte de finalizarea tratativelor și fără să se fi stabilit în prealabil condițiile de colaborare în toate detaliile.

La formarea guvernului dr. Petru Groza, C. Tătăranu a fost numit guvernator al Băncii Naționale. Situația financiară a țării era extrem de dificilă, atât din

Primul ministru dr. Petru Groza alături de Gheorghe Tătărescu (primul din dreapta) în 1945

cauza războiului, cât și a stării economice generale. Pe timpul mandatului la B.N.R. s-a retras din funcțiile pe care le avea în diferite consilii de administrație și din cea de consilier financiar la Uzinele Reșița. Timp de un an, cât a stat în fruntea B.N.R., a reușit, printr-o politică de prudență și comprimare a emisiunii, să evite inflația. În calitate de guvernator a luat parte la lucrările Consiliului Superior Economic și ale Consiliului Superior Bancar. Tot datorită funcției, C. Tătăranu a avut numeroase contacte și întâlniri cu oficialități străine, diplomați, fapt care mai târziu va constitui unul dintre capetele de acuzare în procesul de trădare ce i s-a intentat.

Cu prilejul formării guvernului Groza au apărut însă și primele dezacorduri între el și Gh. Tătărescu. Tătăranu a socotit că acesta a luat hotărârea de a participa la guvernare fără consultarea prealabilă a partidului. Deși C. Tătăranu a rămas partizan al politicii de colaborare cu partidul comunist, socotea că Gh. Tătărescu făcea prea multe concesii comuniștilor și avea o atitudine prea umilă față de U.R.S.S.

În anul 1946 nu a fost de acord ca partidul liberal condus de Tătărescu să candideze pe liste comune cu comuniștii. După ședința Comitetului Central ținută la 16 aprilie 1946, când s-a adoptat prin vot punctul de vedere susținut de Tătărescu de a candida pe liste comune cu comuniștii, C. Tătăranu și-a dat seama că prezența sa la conducerea B.N.R. nu mai era agreată de guvern. Și-a dat demisia din partid și din funcția de guvernator la începutul lunii mai 1946. Retras complet din viața politică timp de câteva luni, în toamna anului 1946 s-a reîntors în P.N.L. (Dinu Brătianu), din care fusese exclus la 25 iunie 1945. A revenit la conducerea organizației Râmnicu Sărat. La puțin timp după aceasta, au avut loc alegerile

Gheorghe Brătianu (x), aici la o întrunire politică, a murit tot în penitenciarul de la Sighet

generale. C. Tătăranu a candidat în fruntea listei de la Râmnicu Sărat; fraudarea masivă de către comuniști a alegerilor a făcut să nu intre în Parlament.

După plecarea de la B.N.R., și-a reluat ocupațiile de la Uzinele Reșița și de la Societatea Forestieră „Lomaș”, unde era

președinte al Consiliului de Administrație.

Atent supravegheat...

Din cauza poziției pe care o avea și a funcției de guvernator al B.N.R., Tătăranu a intrat în atenția organelor Siguranței, iar mai târziu ale Securității. Deși făcea parte dintr-un partid aflat la guvernare, el a fost atent supravegheat, în special datorită poziției critice pe care a adoptat-o în partid în legătură cu activitatea guvernului. Contactele cu diferite personalități străine au fost atent monitorizate. Dintr-o fișă întocmită de organele de urmărire în 1946, aflăm că a avut o convorbire cu Burton Berry, reprezentantul S.U.A., cu care a discutat despre ruptura sa cu P.N.L.-Tătărescu.

O altă fișă informativă arată că a fost membru fondator și vice-președinte al Asociației „Franklin Delano Roosevelt”, apoi membru în comitetul de conducere al Asociației „Amicii Statelor Unite”. A făcut parte și din comitetul de conducere al Automobil Clubului Regal Român, motive în plus pentru agenții noului regim ca să îl suspecteze de colaborare cu spioni anglo-americani și de trădare.

Din anul 1947, după comprimările efectuate de guvern la majoritatea societăților, C. Tătăranu a fost îndepărtat de la Reșița și nu a mai ocupat nici o funcție.

Odată cu declanșarea anchetei în cazul Mișcării Naționale de Rezistență și cu primele arestări făcute, a fost inclus în acest dosar deoarece, prin funcția pe care a avut-o la Uzinele Reșița, a cunoscut și a avut legături cu persoane din conducerea acestor uzine și cu

partenerii lor de afaceri din țară și din străinătate. A fost dat în urmărire în anul 1948, după arestarea lui Alexandru Popp, fost director general la Uzinele Reșița, și a grupului Bujoiu. În declarațiile date în timpul interogatoriilor cei arestați l-au prezentat pe C. Tătăranu ca pe unul dintre principalii colaboratori ai grupului de rezistență, el fiind menționat și pe o listă a unui viitor guvern democratic, ce trebuia instalat dacă acțiunile mișcării aveau succes și era înlăturat guvernul comunist de la conducerea țării.

Prof. univ. Nicolae Mărgineanu, unul dintre cei arestați în dosarul Mișcării Naționale de Rezistență, a declarat, la 31 octombrie 1949, că „acțiunea politică subversivă” întreprinsă de grupul de la Reșița condus de către Max Aușnit, ing. Alexandru Popp, ing. C. Manciu și el, ca urmare a înțelegerii avute cu Roy Melbourne și Frank Sheea din Misiunea Americană, la Clubul Marii Finanțe, la începutul verii anului 1945, a constat, printre altele, în subvenționarea partidelor istorice și social-democrate, pentru nevoile lor de propagandă. După plecarea lui C. Tătăranu de la conducerea B.N.R. și reîncadrarea sa în P.N.L.-Brătianu, legăturile cu partidul liberal au fost ținute de ing. Popp prin acesta. Astfel, una dintre principalele acuzații care i-au fost aduse lui C. Tătăranu a fost aceea că a primit bani de la ing. Popp în numele Partidului Național Liberal, în special pentru subvenționarea ziarului *Liberalul*.

...și dat în urmărire generală

Fostul director general al Uzinelor Reșița, Alexandru Popp, în declarațiile date la interogatorii a afirmat că l-a cunoscut pe C. Tătăranu pe când era consilier financiar la Reșița. „Dânsul cunoștea activitatea mea subversivă, atât pe plan economic,

din punct de vedere al producției marilor unități economice ale țării, în special uzinele Reșița și Astra, cât și a existenței și utilizării fondurilor negre, încă din anul 1945, cât și de legăturile mele cu americanii și englezii, în special cu Roy Melbourne, prim consilier la Legația americană din București, și apoi cu înlocuitorul acestuia, începând din toamna 1947, Leveridge. Dânsul a fost de acord cu această activitate și a făcut legătura cu P.L.-brătienist în această privință, în special cu grupul Romniceanu, Benteoiu, Alimănișteanu, Fotino, comunicându-mi că cei trei Brătieni, Dinu, George și Bebe, sunt mai rezervați, nedorind să se compromită în cazul descoperirii acestei activități [...] Îl consider deci ca pe un principal colaborator al meu, reprezentând părerea și a partidului liberal brătienist.”

În urma acestor declarații și a anchetei desfășurate de Direcția Generală a Securității Poporului, Constantin Tătăranu a fost inclus în dosarul Mișcării Naționale de Rezistență, emițându-se un mandat de arestare pe numele lui.

În noaptea de 13 spre 14 aprilie 1948, organele de miliție au mers acasă la C. Tătăranu, în strada Sapienței nr. 1, pentru a-l aresta. Nu l-au găsit acasă, fiind plecat într-o vizită. A fost anunțat în zorii zilei de 14 aprilie de Ion Olteanu, un student din Râmnicu Sărat pe care îl ajuta să termine facultatea, oferindu-i o cameră în imobilul în care locuia, că a fost căutat de miliție. Alarmat, C. Tătăranu a sunat un prieten, căruia i-a explicat situația și l-a rugat

să ia contactul cu niște rude ale sale din București pentru a-l ascunde. A stat aproximativ un an la un văr din București, Dumitru Pavlov. Situația s-a complicat însă în 1949, când fiica acestuia, care locuia împreună cu soțul ei la Mizil, s-a reîntors la părinți. Tătăranu s-a mutat pen-

Costel Tătăranu robind un discurs

tru o vreme la o cunoștință, avocatul Puiu Miclescu, tot în București. După plecarea fiicei lui Pavlov, s-a reîntors la acesta, unde a stat până la începutul lunii august 1951. Atunci a fost nevoit să se mute din nou la avocatul Miclescu, în strada Agrișelor nr. 1.

În toată această perioadă Siguranța și apoi Securitatea au primit numeroase denunțuri în care se dădeau informații despre posibile locații în care s-ar fi aflat C. Tătăranu la un moment dat.

La 16 aprilie 1948, S.S.I. cerea arestarea urgentă a lui C. Tătăranu care, conform unor informații, se găsea în comuna Măicănești, Râmnicu Sărat, unde avusese o moșie. La 21 aprilie același an, într-o notă de răspuns la cererea mai sus menționată, se raporta că C. Tătăranu n-a fost găsit în comuna respectivă, dar este urmărit în continuare. În noiembrie 1948 se semnală prezența sa la o fermă de lângă Pipera. Nici această informație nu s-a adevărit. Se afirma chiar că acesta ar fi reușit să fugă din țară. Însă, după verificări, s-a dovedit că majoritatea informațiilor erau false. C. Tătăranu a locuit în București cum am văzut la două adrese, timp de trei ani până la arestarea sa.

Denunțurile însă au continuat. La 11 mai 1949 a fost trimisă o scrisoare nesemnată prefectului Capitalei, în care „anonimul” oferea, contra cost, informații despre posibila locație a celui căutat: „Dacă voiți să știți unde se află Costel Tătăranu, fost guvernator al B.N.R., faceți descindere la Pia Grigoriu [...] și în aceeași noapte căutați și la Viorica Bădăraș. Soțul acestei doamne face pe comunistul, profesor universitar la Iași, mari bogății. De comun acord îl ascund pe C. Tătăranu. Doarme când la una, când la alta. Dacă reușiți, voi veni să mă angajați și pentru alte cazuri. De nu reușiți, sunt oamenii dumneavoastră de vină, care sunt plătiți de pușori de reacționari. Dacă veți închide câteva zile pe

aceste două doamne, o să ajungeți la rezultate neașteptate: C. Tătăranu este acum în București la aceste două persoane. Cu Securitatea nu pot face nimic, căci vor să împart cu ei, de aceea am recurs la dumneavoastră. [...] Eu continui lupta, dar nu lucrez legal, așa că pot avea dezagregamente, rog continuați Dumneavoastră cercetările. Cine va veni să vă ceară premiul trebuie să cunoască conținutul acestei scrisori.”

La 29 decembrie 1949, C. Tătăranu a fost dat în urmărire generală.

Deoarece nu a putut fi găsit și arestat, el a fost judecat în lipsă de Tribunalul Militar

București, Secția I, pentru „complot, înaltă trădare, unelire contra ordinii sociale, sabotaj și favorizare de infractori.”

Condamnat pe viață

În Procesul-verbal din 26 iulie 1950, Direcția Generală a Securității Poporului, încheind cercetările „referitoare la numiții: Pădureanu Tiberiu Ioan, Tătăranu Costel, Munteanu Vasile, Ioan Z. Gheorghe, Dragoescu Romulus, Manciuc Cornel [...] și alții, care au inițiat, organizat și participat la constituirea de organizații de tip fascist, politice și paramilitare, au coordonat acțiunea lor cu acțiunea subversivă teroristă și de spionaj a grupului de condamnați Popp Alexandru și Bujoiu Ioan, au stabilit legături cu agenții de spionaj anglo-americani cărora le-au transmis informații cu caracter politic și economic, cerându-le sprijin material pentru dezvoltarea acțiunii subversive întreprinse, au instigat, inițiat și întreprins acțiuni de sabotaj sau au favorizat astfel de acțiuni”, a stabilit că inculpatul Costel Tătăranu, fost guvernator al Băncii Naționale, „a inițiat și constituit un grup subversiv din foste elemente ale P.N.L. pe care le-a pus la dispoziția grupului de complotiști Popp, Bujoiu, sprijinind astfel acțiunea acestora. Fiind în permanent contact cu Popp

Alexandru, cunoștea întreaga activitate a acestuia, atât în ceea ce privește legăturile cu agenți anglo-americani, informarea acestor agenți cu situația politică internă, militară, economică, cât și în ce privește activitatea desfășurată de Popp, Bujoiu și ceilalți pentru constituirea, finanțarea și îndrumarea organizațiilor subversive din subordinea lor.

După condamnarea lui Maniu, C. Tătăranu a fost pus la curent de Popp Alexandru cu formarea comitetului de coordonare a organizațiilor subversive. Din acest comitet urma să facă parte și el.

Acuzarea a mai constatat că „activitatea complotiștilor era urmărită îndeaproape de către C. Tătăranu, iar adeviziunea grupului liberal condus de el a fost dată atât în ce privește constituirea guvernului preconizat de complotiști, cât și cererea de împrumut solicitată anglo-americanilor pentru subvenționarea organizațiilor. Această cerere urma să fie semnată și de Costel Tătăranu. În viitorul guvern acesta era indicat ca ministru de Finanțe ajutat de alte persoane din fostul P.N.L.”

În referatul introductiv de trimitere în judecată, la 26 mai 1951, Parchetul Militar București declara că aceste „rămașițe reacționare și acoliții lor, în ura neîmpăcată ce o au contra U.R.S.S. și a partidelor comuniste și muncitorești, duc o acțiune criminală de subminare a R.P.R. dorind a întoarce roata istoriei înapoi. Acești dușmani de moarte ai socialismului nu au voit să țină seama de dezvoltarea firească a omenirii și că vremea orânduirii capitaliste a apus și că o nouă lume s-a născut, crește și se dezvoltă vertiginos.”

Astfel, după 23 august 1944, „prin evenimentele istorice în urma cărora a fost răsturnat regimul de dictatură antonescian, acuzații Pădureanu Ion Tiberiu, Tătăranu Costel, Gheorghe Z. Ioan, Manciuc Cornel au început împreună cu condamnații: Max Auschnitt [așa apare uneori scris numele lui Max Ausnit], Popp Alexandru, Mărgineanu Nicolae, după îndemnul și instrucțiunile date de condamnatul Iuliu Maniu, fost șef al P.N.T., să lupte prin orice mijloace împotriva transformărilor democratice din țară și în special contra P.C.R. Însă, datorită vigilenței revoluționare a clasei muncitoare și a organelor noastre de securitate, aceste uneltiri dușmănoase au fost descoperite la timp, urmând ca ei să fie judecați astăzi pentru faptele săvârșite.”

În urma procesului, fostul guvernator al Băncii Naționale a fost condamnat în contumacie, la 16 iunie 1951, la 5 ani detenție riguroasă și 3 ani degradare civică pentru complot în scop de răzvrătire; la 25 ani muncă silnică, 10 ani degradare civică pentru crima de uneltire contra ordinii sociale și la muncă silnică pe viață pentru crimă de înaltă trădare. În baza art. 101 și 103 Cod Penal, C. Tătăranu urma să execute pedeapsa cea mai grea: muncă silnică pe viață, 10 ani degradare civică și plata a 5.000 lei cheltuieli de judecată.

La scurt timp după pronunțarea sentinței,

în 8 august 1951, Costel Tătăranu a fost arestat de organele de Securitate în București, în urma unei descinderi domiciliare efectuate sub pretextul că ar căuta un dezerter, la o adresă din str. Agrișelor nr. 1. Costel Tătăranu a fost internat la penitenciarul Sighet, unde a murit doi ani mai târziu. ■

Costel Tătăranu, guvernatorul B.N.R., și primul ministru dr. Petru Groza ciocnind o cupă de șampanie

ARHIVELE MILITARE - 85 ANI

Închipuiți-vă de-a lungul autostrăzii București-Pitești și încă vreo zece kilometri dincolo de ultimul oraș dosar lângă dosar, în poziție verticală. Așa ar arăta, desfășurați, cei 120 km liniari de arhivă pe care îi adăpostește Centrul de Studii și Păstrare a Arhivelor Militare Istorice „General Radu Rosetti”.

In ziua de 26 iulie, la Pitești, în cazarma fostului Regiment 4 Argeș, Centrul și-a aniversat 85 ani de existență. Înainte de a vorbi pe scurt despre reușita manifestare științifică, să oferim cititorului nostru câteva date din istoria acestei unități a armatei române, desprinse dintr-o broșură oferită de organizatori. La 17 martie 1867, prin Înalt Decret Domnesc, lua ființă, pe lângă administrația centrală a armatei, „Depozitul General al Războiului”. Misiunea sa: strângerea materialului necesar redactării istoriei militare. Abia după primul război mondial, în 1920, în cadrul Secției 6 Istoric a Statului Major General, s-a constituit un depozit de arhivă istorică. El s-a instalat, în 1923, în fortul Mogoșoaia. În anul 1933, a intrat în vigoare primul Regulament al Arhivelor militare. A urmat perioada războiului, cu mutări succesive ale arhivelor și cu inerentele distrugerii, cei 50 ani de regim comunist, iar după 1990, crearea Arhivelor Militare Române, în compunerea Statului Major General, în cadrul cărora activează și Centrul de Studii și Păstrare a Arhivelor Militare Istorice „General Radu Rosetti”. Aici se păstrează și se valorifică documentele cu caracter istoric ale armatei române din 1859 și până astăzi.

Sau așa ar trebui să fie. Pentru că aveam să aflăm la Pitești că arhiviștii Centrului se ocupă, de ani buni, de cu totul altceva, neglijând, obligați de situație, tocmai partea istorică a arhivelor. După cum spunea și comandantul Centrului, colonel Cornel Carp, într-un interviu acordat *Observatorului militar*, peste 80% din personal trebuie să răspundă solicitărilor unor foști angajați ai ministerului, care cer documente pentru recalcularea pensiilor, sau cererilor veteranilor de război. Cereri perfect îndreptățite, dar care blochează, din cauză lipsei de personal, activitatea de păstrare și valorificare a documentelor.

Aveam să mai aflăm că, în vreme ce pe plan internațional, se vorbește tot mai mult despre arhive on-line, adică despre scanarea documentelor și asigurarea accesului la ele direct prin Internet, aici la fel ca și la Arhivele Naționale este o mare victorie atunci când se obține un calculator sau un scăner.

Cu toate aceste neîmpliniri, pentru care nu au nici o vină, gazdele noastre au asigurat o desfășurare perfectă reuniunii științifice din 26 iulie. Sesiunea de comunicări, cu tema *România în contextul internațional la sfârșitul celui de-al doilea război mondial*, s-a desfășurat după standarde moderne. Comunicările au fost editate în prealabil, fiecare participant a primit volumul, iar autorii comunicărilor au putut folosi cu eficiență cele 10 minute avute la dispoziție nu pentru a citi textul, ci pentru comentarii suplimentare pe marginea subiectului. De subliniat rigoarea cu care moderatorii, colonel dr. Alexandru Oșca, directorul Arhivelor Militare Române, și Dinu Zamfirescu, directorul Institutului pentru studierea memoriei exilului românesc, au pus capăt oricăror tendințe de derapaj peste cele 10 minute.

Pe lângă volumul ce reunea comunicările, participanții au mai primit un altul: *Relații militare româno-germane. 1940-1944. Documente*, volumul II, editat de Fundația general Ștefan Gușă. De asemenea, au fost prezentate, într-un moment special, mai multe apariții editoriale.

Poate că Centrul de Studii și Păstrare a Arhivelor Militare Istorice „General Radu Rosetti” merita o prezență la un nivel mai înalt din partea conducerii armatei române, la aniversarea celor 85 ani de existență. Ar fi fost un bun prilej pentru a constata pe viu valoarea tezaurului adăpostit acolo și nevoia unor măsuri urgente pentru a asigura și generațiilor viitoare accesul la acesta.

Dorin MATEI

KLESSIN, POARTA BERLINULUI

Tancuri germane la Letschin

Avioane sovietice Ilușin deasupra Berlinului

Primăvara anului 1945. Ultimele zile ale războiului. Nicăieri în Germania nu s-au purtat lupte atâta timp și cu atâtea sacrificii ca la Oderbruch, pe malul râului Oder, la aproximativ 80 de km est de Berlin. După 11 săptămâni, drumul Armatei Roșii spre capitala celui de-al treilea Reich era, în sfârșit, liber.

Astăzi, satul Klessin nu mai există. Locuitorii de altădată și-l amintesc doar din poze și din imaginile dragi întipărite în suflet. Acolo a avut loc dezastrul.

Toată acea câmpie a rămas până astăzi un imens cimitir. De-a lungul celor 16 km cuprinși între Oder și înălțimile Seelöwe, zac în pământ mii de cadavre, care ies la iveală doar când se lucrează la șoseaua din zonă sau se ridică diguri; 150 au apărut astfel, la Bleyen, în timpul inundațiilor din 1997...

Sătucul Klessin se afla în centrul acestei câmpii. La începutul anului 1945 locuitorii nu bănuiau dezastrul pe care aveau să-l trăiască. La 12 ianuarie, Armata Roșie se mai afla încă la Varșovia, pentru ca, în numai două săptămâni și jumătate, Frontul 1 bielorus

al mareșalului Jukov să măture toată Polonia și să străpungă granița germană până în inima Reichului.

Unde erau trupele Wehrmachtului?

Sfârșitul lunii ianuarie găsea Klessinul sub zăpadă. Se auzea bubuitul îndepărtat al artileriei. Locuitorii sperau să reziste. „Zidul de la răsărit este încă intact”, își nota în jurnal Barbara von Albedyhl.

Cine ar fi crezut că fortificațiile ridicate între anii 1934-1935 erau doar niște cazemate goale, adevărate „curse de șoareci, care nu făceau nici două parale”, cum afirmase Führerul însuși? Și că, după sistarea construcțiilor din 1935, tunurile fuseseră

transferate la zidul Atlanticului?

Acum nu mai era timp pentru a se trimite trupe și guri de foc pe acele poziții aflate sub tirul inamic. La 29 ianuarie 1945, avangarda Armatei 8 sovietice, condusă de învingătorul de la Stalingrad, Vasili Ciuikov, depășea fortificațiile arcului Oder-Wathe.

La 31 ianuarie, stăpânul castelului Klessin privea consternat cum soldații germani fugari treceau, în valuri, peste Oderul înghețat. Mulți dintre ei nu mai aveau nici arme. La 1 februarie, au sosit trupele de asalt ale sovieticilor, care au pătruns până în satul vecin, Reitwein. În ziua următoare, un regiment din aceeași Armată 8 trecea, cu ajutorul unor poduri improvizate din scânduri și nuiele, peste sloiurile de gheață care pluteau pe râu

și se ciocnea de un batalion din serviciul de muncă voluntară al Reichului format din 200 de oameni, jalnic echipați. S-a ajuns la o încăierare în toată regula. Speriați de amploarea luptelor, sătenii au fugit, iar câțiva au fost capturați de sovietici și duși peste Oder.

Dar unde erau trupele Wehrmachtului? Se mai putea conta pe Himmler, proaspăt numit comandant al Grupului de armate Vistula?

Dincolo de satul Reitwein mai erau cam 80 de metri până la așa-numitul pînten, înălțimea ce domina câmpia Oderul, vizibilă de la mare distanță, deci excelentă poziție de apărare și încă neocupată. Sovieticii au profitat de această neesperată șansă și s-au încăpățânat să o ocupe. Se aflau la doar câțiva kilometri de satele Wuhden, Klessin și Podelzig.

Seara, grădinarul castelului, Richard Stephan, observa, trecând prin fața casei sale, un tanc sovietic în misiune de cercetare. Dincolo de Oder, satele ardeau deja. Pânica începea să-i cuprindă și pe locuitorii Klessinului. Nu le mai rămăsese altă variantă decât fuga?

Și vinul face victime

Un mesager al prefectului i-a transmis sec stăpânului de la castel să nu întreprindă

Castelul de la Klessin

nimic pe cont propriu. Astfel că țărani, împreună cu proprietarii castelului, s-au hotărât să se ascundă de furia primelor atacuri. Dar să rămână...

La 4 februarie a sosit și un batalion din *Volksturm*, trupele create în mare grabă pentru a mai salva ce mai putea fi salvat. Erau formate din copilandri și bătrâni, abia înarmați, fără nici o instruire. Săpau tranșee pe panta care cobora de la castel, mulți pierind loviți de obuzele sovietice.

Proprietarul castelului a hotărât că nu mai aveau scăpare. A dat ordin să se înhame caii la căruțe. Klessinul trebuia părăsit. 126 de locuitori au plecat în refugiu. „Când am plecat, își amintește aceeași Barbara von Albedyll, am rupt o creangă de tei și mi-am spus că dacă înflorește, mă voi întoarce, dar mi-am dat seama că asta nu se va mai întâmpla...”

În hambarele castelului au rămas 2.000 de chintale de grâu și 3.000 de ovăz, rapiță, cartofi, mazăre, morcovi și peste 200 de porci, 50 de vaci și multe oi, găște, rațe, găini, curcani și cai.

Atmosfera era de adevărat haos. Nu mai știai pe cine să crezi. Un colonel S.S., venit în grabă, se lăuda că-i va da gata pe cei câțiva ruși din zonă. Cu toate acestea, atacurile asupra Regimentelor de elită 7 Noiembrie și 1 Mai din

Divizia Proletară au eșuat lamentabil. Tancurile Diviziei germane Kurmark s-au împotmolit pe câmpia mlăștinoasă a Oderului, militarii fiind nevoiți să se retragă pe înălțimile de la Klessin. Acolo, în pivnițele bine aprovizionate cu vinuri ale castelului, alcoolul a ajutat la eliminarea adversarilor: s-au înregistrat victime și dintr-o tabără, dar și din cealaltă.

În convoiul de căruțe care părăsise Klessinul la 4 februarie, se afla și fiica unor țărani, Ilse Kaul. „Tata ne-a spus: mai uitați-vă o dată în jur, că n-o să ne mai vedem satul niciodată. La care mama i-a replicat supărată: Nu mai vorbi prostii!”...

Dacă nu s-ar fi dezghețat Oderul tocmai în acele momente, nu s-ar fi oprit înaintarea rușilor și trupele lui Jukov ar fi parcurs rapid cei aproximativ 100 de km până la Berlin, fără a mai distruge Klessinul. Însă mareșalul sovietic a ezitat. S-a temut de un contraatac rapid pe flancuri? Sau dorea ca, mai întâi, să-și aducă trupele, camioanele, benzina și muniția?

Cu tancul în salonul de primire

Pentru Hitler era un important moment de respiro. Știa că dacă Jukov reușea să-și extindă capetele de pod și să le unească pe frontul de pe Oder, atunci va avea spațiu de manevră pentru asaltul Berlinului. Nici lui Jukov nu putea să-i scape că, de pe pozițiile înalte de la Reitwein, germanii puteau să supra-vegheze podurile de pontoane și să le bombardeze. Așa că Klessinul trebuia să cadă.

Situația era disperată. Școlile militare din Dresda, Potsdam și Wetzler, *Volksturm*-ul din Franconia, marinarii care fuseseră lăsați acasă în lipsa navelor, aviatorii fără avioane, tineretul hitlerist, servanții de la antiaeriană, batalioanele de intervenție ale celor aflați în concediu, răniții, toți trebuia să dea o mână de ajutor.

Printre ei, un tânăr de doar 19 ani, Kurt Speer, a sosit la 5 februarie la Podelzig cu detașamentul de lansatoare de rachete 505 din Waffen S.S. De acolo, a văzut cum a ars Klessinul, devastat de luptă, dar s-a bucurat de vinul, rachiul, șunca și conservele ce fuseseră rechiziționate din pivnița castelului. Au urmat apoi salve de rachete împotriva inamicului. „Am lovit în plin, am chiuut de bucurie. Vedeam cum bucăți de trupuri umane zburau prin aer...”

La 10 februarie, unul dintre ultimele atacuri germane asupra vârfului de nord al înălțimii Reitwein a eșuat. O treime dintre elevii școlii militare de la Potsdam și-au găsit sfârșitul.

Apărătorii Klessinului, rămași acum doar vreo 400 de soldați, au primit întăriri pentru menținerea frontului: 40 de subofițeri de la școala de la Cottbus. Acele trupe jalnice au fost atacate de Divizia 4 de gardă sovietică, 8.000 de luptători sprijiniți de o brigadă de tancuri. Pierderile în tabăra sovieticilor au fost îngrozitoare, multe unități trebuind retrase și înlocuite după doar trei zile de conflict.

În zona castelului, printre spărturi de zid, au avut loc lupte la baionetă. Trei zile de bombardament de artilerie și aruncătoare. „10.000 de proiectile au căzut peste cei 500 de metri de sector ai companiei”, își amintește complutele clipe elevul mili-

taț Otto Kuchenbauer, de la școala militară din Wetzler. „Doi soldați de 16 ani, înnebuniți de focul de baraj, strigau și scânceau ca și cum ar fi fost în pragul nebuniei. Morți cu capetele străpunse de gloanțe zăceau adesea ore în șir lângă tine și te priveau cu ochi sticloși.”

Un tanc german a pătruns în salonul de primire al castelului și a deschis focul asupra podului de pontoane al rușilor de pe Oder, o faptă eroică, citată cu entuziasm de rapoartele militare. Din efectivul primelor trupe germane, inițial 40 de oameni, la momentul împropățării de forțe, survenit la 8 martie, mai rămăseseră doar 14.

În noaptea de 5 spre 6 martie 1945, rezerva școlii militare Wetzler pătrundea pentru ultima oară în zona caselor distruse ale Klessinului, intrând direct sub un foc nemicitor. Într-o clipă, ce mai rămăsese din castel și acareturi s-a făcut praf și pulbere. A început lupta pentru fiecare casă, pentru fiecare petec de pământ.

Un cimitir de suprafață

Între timp, Hitler declarase cătunul Klessin fortăreață. Cuvinte de genul „dacă va cădea Klessinul, va cădea și Berlinul” erau menite să insuflă curaj trupelor. Pentru subofițierul Heinz Mutschinski veniseră timpuri grele. Împreună cu cei 30 de soldați ai

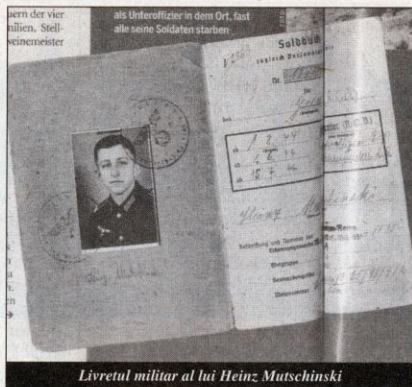
După lupta de la Oderbruch, o familie de țărani din Klessin între ruinele castelului

săi a ocupat o poziție la câteva sute de metri de un defileu. La 10 martie, acele tranșee, care nu atingeau nici măcar înălțimea unui om, s-au găsit, pentru mai bine de trei ore, sub focul de baraj al inamicului. Ca să se mai liniștească, subofiterul a construit din lut și salivă un sat în miniatură, din care se ridica o clopotniță de biserică.

În timpul celor trei atacuri respinse și-au pierdut viața 25 dintre cei 30 de soldați ai săi. O schijă de obuz l-a lovit și pe Muțschinski. Rănit, a predat pistolul de semnalizare și muniția unuia dintre camarazi și a încercat să ajungă la tabăra militară germană cea mai apropiată. De multe ori s-a prăbușit în noroi. Incapabil să strige, căci i se umflase limba, cât pe ce să fie ucis de proprii colegi, a ajuns până la urmă pe o poziție mai sigură. Seara, a mai văzut trasoarele celor rămași în tranșee, singurul semn de viață din partea celor trei supraviețuitori.

Apărătorii Klessinului au mai rezistat zece zile. Au fost încercuți, fără apă, fără medicamente. De câteva ori, cercul a fost străpuns: două tancuri germane au ajuns în curtea castelului și au adus 12 soldați care de-abia se țineau de turele: la rândul lor, erau răniți. Câteva zile mai târziu, au mai soșit încă 45 de militari...

La 22 martie, sovieticii au pătruns în ruinele castelului. Seara, supraviețuitorii și-au

Livretul militar al lui Heinz Mutschinski

strâns rândurile la marginea fostului sat. Elevul Joachim Hans Baumann trebuia să-și împuste un camarad prea grav rănit, pentru a-i curma suferința. Nu a fost în stare, așa că i-a înmănat propriul pistol cu piedica trasă...

Mai întâi 26, apoi 30 de supraviețuitori au reușit să ajungă la liniile germane.

La 23 martie s-a scris sfârșitul. Grenade de mână au fost aruncate pe treptele pivniței de la fostele grajduri ale castelului, rămase încă în picioare. Rușii au pus stăpânire pe mult râvnitul Klessin.

Până la mijlocul lunii aprilie, trupele sovietice au cucerit jumătate din Oderbruch. Era de acum suficient loc pentru cele 68 de divizii ale lui Jukov, cu peste 3.000 de tancuri și 42.000 de tunuri, 270 de guri de foc pe kilometrul de front. La 16 aprilie a început ofensiva ce a spulberat înălțimile Seelöwe printr-un cumplit atac frontal și, la 2 mai, Armata Roșie termina cucerirea Berlinului.

La 8 mai, războiul se terminase. Locuitorii Kles-

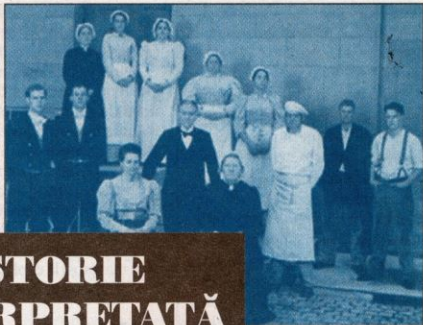
sinului s-au reîntors acasă. Tatăl Ilsei Kaul și-a lăsat familia în apropiere și a pornit în recunoaștere. Primul contact cu ceea ce mai rămăsese din satul de altădată a fost cumplit. „Erau morți peste tot, ca secerati.” Lângă ruinele castelului, „o grămadă mare și întunecată” de trupuri, după cum își amintește și grădinarul Stephan.

Cei întorși au fost mobilizați la îngroparea cadavrelor. Un miros de putrefacție plutea peste ceea ce mai rămăsese din Klessin. În curând, tifosul și-a cerut primele victime. Femei, copii, bătrâni aruncau morții sau resturile umane în tranșee, peste care se turna apoi pământ. Muniția era împrăștiată peste tot, iar copiii își făceau artificii din proiectilele nefolosite. Alții, în joacă, declanșau grenadele de mână neexplodate.

Carabinele care se găseau peste tot au fost folosite la braconaj. Din filtrele măștilor de gaze s-au făcut spumiere pentru supă, iar din tuburile antitanc sfesșec.

Din vechiul Klessin, astăzi, n-a mai rămas nimic. Pe terenul părăsit al moșiei și-al castelului, autoritățile localităților învecinate se străduiesc din răspuț să ridice un monument. Ca semn al crâncenei confruntări de altădată, căreia revista *Stern* i-a consacrat recent un articol evocator. ■

Sorin CRISTESCU

ISTORIE INTERPRETATĂ

Perfecționarea tehnologică pe care a cunoscut-o mass-media în ultimul timp ne face aproape părtași la desfășurarea evenimentelor. Stăm în fața ecranului și, deopotrivă, suntem în prima linie a luptelor din Irak. Deocamdată, sensul participării la istorie este doar înainte, omul necunoscând încă modalitatea de a re trăi integral trecutul. Astăzi se vorbește de *reality history* (istorie recreată), o nouă modă în abordarea acestei discipline la televizor, după documentarele interactive ale canalului de televiziune Discovery. Spectatorul pătrunde în realitatea materială a unei anumite perioade, alături de actorii profesioniști care o recrează.

E bine, e rău? Modificăm istoria dacă acceptăm un asemenea târg? Sau este un compromis necesar, pentru a nu pierde contactul cu trecutul?

Iată cum decurge turul unei case din Manderston (Anglia), datând din perioada imediat următoare domniei reginei Victoria (1837-1901): grupul de turiști nu dorește informație istorică, ci mai degrabă detalii picante din viața personală a unor oameni care au trăit în alte vremuri. Conducându-i pe vizitator în cele mai ascunse colțoaie ale bucătăriilor sau chiar în beciuri, ghizii oferă crâmpie

de istorie prin anecdote despre foștii sau actualii proprietari. La încheierea turului, ei îi însoțesc pe clienți până în spațiile unde se servește ceaiul și la magazinele de suveniruri.

Astăzi, trei milioane de familii din Anglia cunosc în detaliu această casă, fără să o fi vizitat. Ea le-a fost practic adusă la domiciliu de postul TV Channel 4, prin *reality show*-ul intitulat *O casă de provincie în timpul lui*

Eduard VII (1901-1910). A fost abandonată ideea unui scenariu, fiind date câteva indicații sumare actorilor și cam atât. Se pare că acest gen de programe se bucură de o mare popularitate în rândul englezilor, de aceea ideea a fost continuată.

Totuși, mulți sunt încă rezervați în ceea ce privește impactul pe care îl va avea noul *reality show* *Tranșeea* (The Trench), inspirat din primul război mon-

dial. Problema a fost dezbătută și de Juliet Gardiner într-un număr al revistei britanice *History Today*.

Azi e greu să îți imaginezi un savant respectabil care să țină o prelegere fără un întreg arsenal de diapozitive, casete video, prezentări computerizate. Așa încât televiziunea a exploatat repede acest potențial, prelucrând istoria în maniera cea mai apropiată ei: prin reconstituire, film și locații reale, în afara celor de platou.

Limitele vin și din subiectele abordate, fiind predilecte cele legate de al doilea război mondial, evocări ale copilăriei, căsătoriei și ale sexualității în trecut, perioada marii ciume, chiar și istoria cosmeticii.

Principala problemă a emisiunilor cu conținut istoric difuzate de televiziune o constituie lipsa materialului vizual. În consecință, se pune mai degrabă problema recreării decât a ilustrării. Practic, actori și actrițe plătiți, în costume de epocă, fac exact ce făceau cei din trecut: înmăoaie pene în cerneală pentru a scrie scrisori ce urmează a fi sigilate, pornesc atacuri înarmați cu lănci, își strâng pe lângă corp rochiile voluminoase, fug din tranșee, blestemă războiul, orice pentru a umple vidul de autenticitate.

Multe s-au reînnoșat conținutului acestor programe: fie că mistifică istoria, din dorința de a o reconstitui, apelând mai degrabă la imaginație decât la surse, fie că trunchează cumva trecutul, ignorând unele aspecte și accentuându-le inutil pe altele. În *Tranșeea* nu întâlnești nici moarte, nici răni, nici traume de război, nici execuții ale dezertorilor. Este o altă modalitate, inevitabil subiectivă, de a reconstitui ce se întâmpla în urmă cu ceva

timp, după aceeași formulă cu cea utilizată de MASH, de exemplu (*Magazin istoric*, nr. 3/2005).

Mulți critică maniera în care este reprodusă istoria. Condamnă doza de sentimentalism, atașamentul față de obiect, în detrimentul contextului. Spre pildă, membrii virtuali ai unei societăți secrete știu totul despre arme, despre locul cataramii sau butonilor de la manșetă, despre formațiuni complicate de luptă, dar stau mai prost la explicarea motivelor existenței lor ca grup aparte.

A cum câțiva ani vizitarea unor castele sau a unor case, în cadrul turului de care vorbeam la început, presupunea câteva priviri aruncate în camerele de zi, cabinete sau săli de bal și în nici un caz în bucătării sau pivnițe. Astăzi, lucrurile stau invers. Camerele majordomilor și dormitoarele menajerelor sunt adesea partea cea mai atractivă a turului. Majoritatea vizitatorilor ignoră faptul că, dacă odată ele erau barometru vieții simple, astăzi sunt tot la fel de artificiale ca restul detaliilor reproduse. A te concentra asupra obiectului în sine nu presupune neapărat înțelegerea oamenilor care l-au folosit sau a epocii în care au trăit ei.

O casă de provincie în timpul lui Eduard VII are ca obiect aproximativ perioada 1905-1914. O asemenea proprietate era locuită de o familie numeroasă, care-și dobândea

venitul din negoț și care aspira la traiul aristocrației financiare, de neconceput fără o întreagă armată de servitori. Așa încât contextul politic și social era direct legat de viața zilnică a familiei. Cum a fost afectată societatea engleză de declinul valorii proprietății imobiliare sau de apariția noii aristocrații? Care au fost consecințele existenței unui guvern liberal pentru creșterea economică? Ce a însemnat pentru Marea Britanie faptul că reginei Victoria i-a urmat un rege care a iubit viața un pic cam mult? A fost pregătită societatea pentru războiul din 1914? Iată întrebări care i-au pus în dificultate pe istorici și care i-au pus în dificultate pe creatorii acestor *reality show-uri*. Cum îl implici pe privitorul care cunoaște doar vag perioada și mai ales cum îl faci să înțeleagă subtilitățile istorice?

Producătorii au ales soluția de mijloc, printr-o abordare interactivă, în care viața se construiește singură, prin simpla implicare a actorilor într-un context istoric anume.

Și spectatorii români au avut ocazia să vadă aceste noi experimente pe canalul *Discovery*. Cu ajutorul calculatorului, producătorii i-au recreat și pus să joace pe Hitler, Stalin, Churchill sau Roosevelt. Această modalitate mai fusese utilizată în cinema, de exemplu, în filmul *Forrest Gump*, în care Tom Hanks, interpretul

principal, îi strângea mâna președintelui american John F. Kennedy (mort la data turnării filmului).

Prin urmare, modificăm sau nu istoria prin încercarea de a reda povestea mai repede și mai accesibil? Dacă refacem contextul, putem pretinde că reconstituim istoria? ■

Scenă din *Forrest Gump*

Dana DOLGHIN

ECOURI - IRIUOCE

Stimată redacție, sunt un foarte pasionat cititor al revistei dumneavoastră, una dintre cele mai bune de istorie din România. Nu înțeleg însă cum ați putut oferi cititorilor revistei interviul luat domnului Serghei Markov, în numărul pe luna iunie, fără a fi însoțit de niște observații pertinente din partea unui istoric adevărat, un scurt comentariu asupra opiniilor analistului rus. Un cititor neavizat chiar ar putea lua de bune cele spuse de domnul Markov acolo. Adevărul e altul.

În acel interviu am recunoscut tezele propagandei bolșevice referitor la complotul internațional asupra Rusiei, adevărat, prezentate voalat. Chiar Serghei Markov recunoaște că nu este vorba de un complot adevărat (ar fi fost o aberație de prost gust), însă recunoaște că există un pericol îndreptat asupra Rusiei. Și de unde vine acest pericol? Din partea statelor asuprite de Rusia recent sau cu mai mult timp în urmă.

Ni se spune de pericolul islamist din Cecenia, că Rusia a eliminat rețele teroriste din Caucazul de Nord, într-un cuvânt că acolo există multă instabilitate. Perfect adevărat. Dar domnul Markov nu ne spune de unde vine această instabilitate. Care este cauza acestei instabilități oare?

Cauza e reprezentată de amestecul Rusiei în viața acestor state, pe care nu le lasă să-și aleagă drumul pe care vor să meargă, nu le lasă să fie cu adevărat independente, indirect sau direct, ca în cazul Ceceniei. Dacă există o criză, o instabilitate și o lipsă a securității în Caucazul de Nord, acestea sunt provocate de către Rusia și numai de către Rusia.

Domnul Markov pomenește de rolul de apărător pe care îl are Rusia împotriva terorismului internațional. Dar ceea ce au făcut ei de-a lungul timpurilor nu a fost cea mai brutală formă de terorism? Și nu trebuie să ne uităm în trecut prea mult ca să vedem aceasta. Însăși intervenția din Cecenia este o violare clară a drepturilor omului. Nu ni se vorbește însă despre violurile, jafurile și masacrele comise de soldații ruși. Un pic mai dura și ni se spunea despre „Armata Roșie eliberatoare”.

Adevărul e cu totul altul de cel pe care-l prezintă domnul Markov. Adevărul e că

intervenția rușilor în Cecenia este o silnicie (ca atâtăte altele comise de ei în istoria lor), o încălcare clară a dreptului la autodeterminare al poporului cecen, un act însoțit de acțiuni teroriste de genul celor enumerate mai sus și pe care presa internațională le-a adus la cunoștința opiniei publice, atât cât s-a putut, iar ceea ce am aflat reprezintă vârful icebergului doar.

Apoi, domnul Markov ne vorbește despre un alt pericol al Rusiei, pericol ce vine din partea tătarilor din Crimeea (!), comunitate ce a fost supusă unei crunte epurări etnice în timpul celui de-al doilea război mondial și după, tătarii fiind acuzați de către regimul stalinist de „colaborare cu invadatorii fasciști” (chiar revista *Magazin istoric* a publicat în 2003 două articole referitoare la soarta acelor oameni). Domnul Markov spune că în interiorul acestei comunități există elemente fasciste destabilizatoare: „există o comunitate agresivă a tătarilor crimleni [...] în această mișcare deține puterea o mișcare totalitară cu ideologie fascistă”.

Nici o deosebire de sens între teza comunistă și cea a domnului Markov, doar că nu mai apar de această dată expresii ca „dușmani ai poporului” etc. Se întreabă la un moment dat domnul Markov ce-au avut de a face cu Rusia diverse popoare care au atacat-o, ce-au căutat ele acolo, și sunt enumerate niște state. Interesant este că la domnul Markov pericolul vine de la statele cotate de ruși de-a lungul timpului, de la victimele Rusiei (cum suntem, de altfel, și noi). De ce oare nu se întreabă domnul Markov ce au căutat rușii când au atacat Polonia, Țările Baltice și Finlanda în 1939, de ce au oferit un brutal ultimatum României în vara lui 1940, de ce au ajuns în cadrul Marelui război de apărare a patriei până la Berlin? Până acolo, în Germania era patria lor?

Problema nu este pusă dacă a existat un pericol din partea Rusiei la siguranța țărilor vecine, ci pericolul pe care țările vecine, care știm cât de „mari” sunt pe lângă Rusia, și unele puteri europene l-au reprezentat la adresa Rusiei de-a lungul timpului (referitor la atacul

german din 22 iunie 1941, domnul Markov are posibilitatea să consulte cartea memorabilă a unui conațional de-al său, Victor Suvorov, intitulată *Spărgătorul de gheață*, în care se explică atacul german de la data amintită și amestecul lui Stalin în pregătirea și declanșarea războiului mondial, totul însoțit de o exemplară documentație).

Mă așteptam ca reporterul care a luat acest interviu să-l întrebe pe intervievat ce au căutat rușii în Basarabia și de ce nu au dat înapoi tezaurul românesc confiscat în 1917, dacă tot au fost atât de interesați de bunele relații cu vecinii? Aș fi fost curios să știu ce-ar mai fi putut spune domnul Markov atunci.

Analistul Serghei Markov ne demonstrează că nu se poate discuta sincer cu Rusia. Ca și președintele Vladimir Putin, arată că rușii încă nu-și pot privi în ochi trecutul propriu, că nu se pot analiza obiectiv, nu pot să se privească în oglindă. Ne spune domnul Markov în interviul acordat că Rusia vrea relații pașnice cu vecinii ei (ca întotdeauna), că e o țară democratică și așa mai departe. Nu pot crede personal așa ceva atâta vreme cât rușii nu-și pot asuma greșelile trecutului, câtă vreme comunismul nu e condamnat în mod sincer, nu de fațadă (de altfel, știu că în urma unui referendum rușii s-au opus ridicării unui mausoleu victimelor comunismului, ceea ce e relevant) și cât timp nu există o opinie publică puternică, așa cum există una în Ucraina, care a știut să lupte pentru drepturile ei.

Cu totul alta ar fi fost situația dacă domnul Markov ar fi recunoscut că politica agresivă dusă de Rusia și mai apoi de U.R.S.S. față de vecinii ei și nu numai a fost una greșită, că relațiile cu statele din apropierea Rusiei au fost bazate pe minciună și ipocrizie, dominate de dușmanie, totul venit de la Kremlin (fiindcă nici un stat vecin nu a atacat Rusia în istoria ei, cu excepția Finlandei și României, iar atunci pentru recuperarea pământului furat cu un an înainte de atât de „pașnica” Rusie), însă acum lucrurile s-au schimbat. Alta ar fi fost impresia în sufletul cititorului. Poate și alta ar fi fost impresia despre domnul Markov, dacă nu ar fi adus în discuție niște momente delicate ale istoriei noastre naționale sau dacă situația actuală din Cecenia ar fi fost altfel comentată. Realitatea, din păcate, nu mă îndreptățește să cred că așa ceva ar fi posibil. Sunt dezamăgit că pot apărea astfel de interpretări istorice în paginile unei reviste de un asemenea prestigiu cum este revista *Magazin istoric* fără a fi urmate de o luare de poziție. Nu am nimic împotriva publicării unui astfel de articol, însă el ar fi trebuit însoțit de comentarii pe măsură din partea unui istoric sau a redacției. Dacă domnul Markov și-a exprimat opinia, atunci și noi istoricii, ziariștii și cititorii români să ne-o putem exprima. Așa ar fi normal. Astfel ar exista un dialog care nu poate fi decât pozitiv pentru toată lumea. Sunt interesat de un răspuns din partea d-vastră, menținându-mi la un nivel ridicat încrederea în profesionalismul și obiectivitatea d-vastră. ■

Ciprian GRIGORAȘ

De obicei, publicăm ecourile venite de la cititori fără comentarii ale redacției. Uneori, ca și în acest caz, este nevoie de câteva rânduri de însoțire.

Practica generală în presă este să publice un interviu fără comentarii pe marginea lui. Probabil că puțini oameni ar mai accepta să acorde interviuri dacă ar ști că fiecare frază a lor este însoțită de un comentariu al redacției. Interesul nostru a fost să prezentăm cititorilor punctul de vedere al unui analist rus de marcă, pentru ca ei să cunoască și punctul de vedere al „celuilalt”. Textul domnului Ciprian Grigoraș (sosit prin e-mail) ne arată că am reușit ceea ce ne-am propus. Pentru că noi avem, de aproape 40 ani, un public educat, care poate fi tânăr, dar nu neavizat, serios și interesat de istorie, nu de telenovele cu subiecte istorice. Așa cum subliniază și corespondentul nostru, despre multe dintre problemele abordate de domnul Markov revista *Magazin istoric* a scris deja, astfel că cititorul avea la dispoziție și punctul nostru de vedere.

Un alt obiectiv propus a fost să încurajăm dialogul cu cititorii, lucru pe care nu îl puteam face înainte de 1989. Și aici suntem pe cale să reușim, dovadă fiind frecvența cu care apar în revistă rubricile Reverberații și Eouri, pe lângă clasicul Dialog cu cititorii.

Avem în continuare mare încredere în cititori și le vom publica întotdeauna opiniile scrise pe un ton civilizat și la obiect.

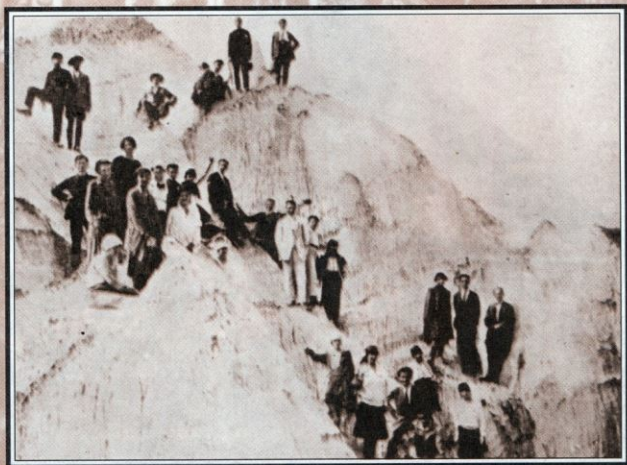
ALBUM ISTORIC

Nicolae Iorga a organizat la Vălenii de Munte un important centru de cultură. Vă prezentăm în acest număr câteva fotografii puțin cunoscute, din colecția colaboratorului nostru Cezar Mihai Săvulescu.

*Școala de misionare. A doua serie:
1 septembrie 1924-15 august 1927*

*Un grup de cursanți ai Universității Populare „Nicolae Iorga” din
Vălenii de Munte în vizită la Salinele de la Slănic*

Bâlciiul organizat în localitate

Gara

O altă imagine de la Școala de misionare

Grup de excursioniști la Mănăstirea Suzana...

... și la Câmpina

Cantina Universității

TEORIA DREPTULUI CELUI MAI PUTERNIC ÎN GRECIA ANTICĂ

Biblioteca din Efes. Pe pereții din spate se văd nișele pentru dulapurile de cărți

GHEORGHE CEAUȘESCU

Încă din Antichitate, statutul existenței umane a reprezentat una dintre cele mai controversate teme de dezbatere. Dreptul celui mai puternic față în față cu micimea și lipsa posibilității de reacție din partea celui slab au fost preluate apoi de adepții lui Nietzsche și ai teoriilor sale cu privire la permisiunea oamenilor excepționali de a călca în picioare orice normă morală pentru a atinge mult dorita „voință de putere”...

În Grecia secolului V î.Hr. era aproape încetățenită ideea existenței unui *contract* încheiat între oameni și stat ca atare, cu toate legile și obligațiile sale, contract determinat, în primul rând, chiar de necesitățile existenței. El reprezenta o consecință logică a inferiorității în care se găsea individul.

Autorul de comedii Callias, spre exemplu, în piesa *Sisif*, susținea că la începuturile omenirii domnea legea junglei, foarte diferită de imperiul legii din zilele sale: „A fost o vreme când viața omului era necivilizată și animalică, și robită forței, când nici o răsplătă nu exista pentru cei buni și nici o pedeapsă pentru cei netrebniți.”

Efectul civilizator al legii le apărea altora și ca o piedică, mai ales în calea manifestării proprii individualități, deoarece, astfel, omul era îndepărtat de la viața conform legilor naturii. Legea constituia, în același timp, o protecție pentru cei slabi, incapabili să facă față rigorilor.

Tema a fost atât de dezbătută în epocă, încât a ajuns să fie preluată și de spiritul socratic. Aflat la Pireu, în casa vechiului său prieten, Kefalos, după cum povestește Platon în *Republica*, filosoful a deschis o interesantă discuție despre dreptate și justiție. Dar ideile sale nu i-au atras pe unii dintre invitați. Ci, din contra, a fost apostrofat, și într-o notă destul de violentă, mai întâi

de Thrasimachos și apoi de Glaucon, ambii adepți ai ideii conform căreia „justiția reprezenta interesul celui mai puternic”.

De remarcă și modul în care Platon pune efectiv în scenă momentul. Personajul Thrasimachos, inspirându-se chiar din realitățile existenței umane dominate de legea junglei, s-a arcut „asemenea unei fiare sălbatice” pentru a se arunca în discuție. În plan politic, considera el, consecința premizei că legea reflectă interesul celui mai puternic era că fiecare guvern își croise sistemul legislativ în propriul său avantaj. Astfel, guvernele „proclamă că este drept pentru guvernați ceea ce este în interesul guvernanților, iar dacă cineva

încalcă regulile stabilite, îl condamnă ca violator al legii și dreptății”.

Si pentru a aduce mai multă greutate spuselor sale, în aceeași încercare de a-l convinge pe încăpățânatul Socrate, Thrasimachos a făcut și o paralelă din domeniul pastoral: „oare îți imaginezi”, i-a replicat el filosofului, „că ciobanul și boarul își îngrașă și se îngrijesc de oile și de boii lor în alt scop decât în interesul stăpânilor lor? În chip similar, îți imaginezi că acei oameni care guvernează statele, și mă refer la cei care le guvernează cu adevărat, n-au față de supușii lor altă atitudine decât cea a păstorilor față de turmele lor și că zi și noapte n-au altă preocupare decât să realizeze profit personal?”

În aceste condiții, devenea clar pentru invitatul lui Kefalos că, într-o posibilă confruntare ce ar aduce față în față un om drept și un escroc, întotdeauna va avea câștig de cauză ultimul. Iar de aici intervine paradoxul. Căci cea mai mare nenorocire era să devii victima in Justiției; în schimb, suprema fericire era dată de dobândirea, prin indiferent ce mijloace, de mari avantaje, după cum era cunoscut că procedau tiranii. „Astfel – conchidea Thrasimachos – „trebuie să fii de acord, Socrate, că nedreptatea împinsă departe este mai puternică, mai demnă de un om liber și mai regală decât justiția și că, așa cum spuneam la început, dreptatea este interesul celui puternic, iar in Justiția oferă avantaje și profituri.”

Înșă încercarea de convingere a filosofului grec nu a avut deloc

șanse de izbândă. Cu atât mai mult, cu cât, la un moment dat, prins de vâltoarea disputei, Thrasimachos a insistat și asupra faptului că dreptatea devine astfel un viciu, iar in Justiția o virtute.

Tirul primului invitat a fost reluat rapid și de cel de-al doilea, Glaucon, convins că eșecul prietenului său se datora nu solidității tezei sau lipsei de argumente, ci tocmai fascinației pe care o exercita discursul socratic. Astfel, acest nou personaj

Platon și discipolii lui în grădina Academiei

introducea și alte aspecte ale problemei, arătând că, în conformitate cu natura, a fi nedrept reprezintă o binefacere, în schimb, a suferi o nedreptate – o nenorocire. În trecut, oamenii își făceau reciproc serii nesfârșite de nedreptăți; când acestea au început să se echilibreze, au socotit mai profitabil să încheie o convenție, instituind astfel legi, mai ales pentru a evita apariția victimelor și profitorilor. În ideea prezentată aici de Glaucon, cu numeroși susținători în societatea acelei perioade, justiția devenea un fel de arbitru între supremul bine, văzut ca impunitatea nedreptății, și supremul rău, respectiv imposibilitatea de a te apăra în fața in Justiției. Iar omul nedrept, în aceste condiții, putea fi fericit cu condiția să fie

considerat cinstit. O simplă chestiune de nuanță și de perspectivă?! În viziunea celor doi, oamenii drepti nu puteau fi decât cei incapabili să-și realizeze propriul interes în detrimentul altora...

Nu a fost singura dată când dezbaterea aceasta atât de prezentă în societatea elenă a pătruns în opera filosofică, mai ales în ceea ce-l privește pe Platon. Într-unul dintre cele mai cunoscute dialoguri ale lui Platon, *Gorgias*, personajul Kallicles

(nume necunoscut până atunci, despre care nu se poate spune dacă a existat în realitate sau este doar rodul imaginației autorului) susținea tocmai ideea că legea a fost creată cu scopul precis de a-i apăra pe cei slabi – „făcătorii de legi sunt în credința mea tocmai oamenii slabi”, căci, „când se întâmplă să se nască vreun bărbat de o natură puternică, el îndată scutur

tură de pe dânsul asemenea legături [ale legilor n.a.], sfarmă toate lanțurile și scapă, călcând în picioare și scriptele noastre, și încântările, și vrăjile, și legile... toate câte se depărtează de natură. Atunci el, care a fost sclavul nostru, se răzvrătește și se înalță, înfățișându-se ca un despot...”

Ideile acestea făcuseră atâtă vâlvă în epocă, încât Platon, spre sfârșitul vieții, a simțit chiar nevoia de a le combate în mod direct și deschis. „Aceste teorii, a scris filosoful în ultima sa operă, *Legile*, sunt inoculate tinerilor de persoane învățate, atât poeți, cât și prozatori, care susțin că omul drept prin excelență este cel care se impune prin forță; astfel

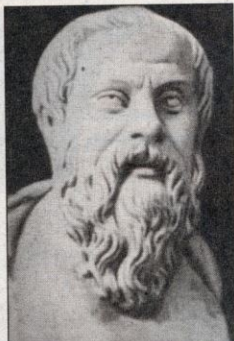
impietatea cuprinde tineretul, convingându-l că nu există zeii recunoscuți de lege; răzvrătirile izbucnesc din cauza acestei alunecări spre viața dreaptă conform naturii, care, în realitate, înseamnă dominarea celorlalți în chip violent, în loc să-i slujească conform legii.“

Și nu de puține ori, istoria acelor secole a oferit de-a dreptul izbitoare argumente în favoarea acestor teze. Războiul peloponesiac, unul dintre cele mai cunoscute momente ale Antichității, conține numeroase exemple de cinism și de încălcare a tuturor normelor de conviețuire între state, a normelor morale și a credințelor religioase.

În anul 416 î.Hr., atenienii au decis că venise momentul să pună capăt neutralității minusculei insule egeene Melos. În consecință, o ambasadă ateniană s-a deplasat la fața locului pentru a-i convinge pe melieni să se supună de bună voie. Aceștia au respins însă propunerea, încercând să-și păstreze neutralitatea. Un an mai târziu, ajung să cedeze... Situația se schimbaseră însă radical: supercivilizată Atenă hotărâse să aleagă calea masacrului.

Din punctul de vedere al desfășurării în ansamblu a războiului, episodul a ocupat o poziție minoră, neinfluențând prea mult evenimentele politice și militare ulterioare și, de aceea, nici n-a reținut atenția istoricilor antici. Cu o singură excepție, Tucide.

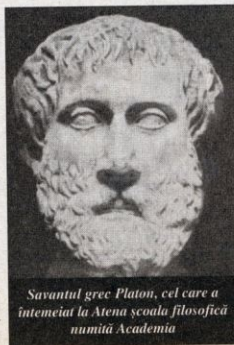
Iar istoricul a menționat episodul nu din rațiuni politice sau militare, ci tocmai deoarece îl considera un caz tipic în care se manifesta, la lumina zilei, dreptul forței în relațiile internaționale. Pentru a-și prezenta ideile, istoricul

Filosoful grec Socrate, un bărbat robust, un pic greoi, cu un aspect frust

atenian a imaginat un dialog între conaționalii săi și melieni, care a devenit de atunci una dintre cele mai cunoscute pagini ale istoriilor sale.

Tinând seama de raportul de forțe, de fapt că spartanii nu vor interveni în favoarea melienilor, neavând nici un motiv strategic, ideea rezistenței, în opinia atenienilor, devenea absurdă, irațională (*alogia*), căci onoarea era doar un simplu cuvânt, o simplă denumire (*onoma*), care, în fapt, îi va conduce la dezastru.

Savantul grec Platon, cel care a întemeiat la Atena școala filosofică numită Academia

Iar premisa de la care atenienii acceptau discutarea raporturilor dintre state era sec precizată: „noi am venit să discutăm după criteriul forței, pe baza căruia gândim și unii și alții că se poate ajunge la un rezultat, noi care suntem conștienți de aceasta, cu voi care știți deja că în discuțiile dintre oameni dreptatea obține câștig de cauză când necesitatea este egală, pe când cei puternici acționează după cum le îngăduie puterea, iar cei slabi își dau învinsămintea.“

Mai mult chiar, într-un discurs ținut de astă dată în fața spartanilor de aceeași atenieni, ideea primatului forței în raporturile dintre state a devenit chiar o axiomă: „este un adevăr recunoscut că cel slab este supus de cel puternic; iar voi, spartanii, când în chip legitim vă evaluați propriul interes, utilizați argumentul dreptății, care argument nu a oprit pe nimeni să obțină mai mult, dacă are posibilitatea să folosească o forță superioară“.

Iar sicilianul Hermocrates, personajul lui Tucide, condamna politica imperialistă a Atenei, născută din aceeași tradiție creionată de un Thrasimachos sau Glaucon: „Ei acoperă perfid ostilitatea lor naturală cu termenul de alianță aparținând dreptului internațional... Eu nu le reproșez nimic celor care vor să domine... Natura omenească universală este de a-i stăpâni pe cei care nu pot opune rezistență.“

Dar nu era nici pentru prima, nici pentru ultima oară când istoria avea să ofere asemenea exemple. Dreptul forței, al pumnului, al rasei alese aveau să apară adesea, dictând schimbări radicale de direcție, violente, dar... „salvatoare“ pentru omenire. ■

Exclusivitate

Inviaza otomană în Europa a fost în mare măsură favorizată de dezbinările lumii creștine și, cu prisoșintă, ale celei sud-slave. Măcinate de conflicte interne și de rivalități de graniță, statele din acest spațiu au permis puterii sultanului să se înstăpânească acolo.

În zona muntoasă a Peninsulei Balcanice, înălțată ca un adevărat zid de apărare de-a lungul întregii coaste la Marea Adriatică, între Albania și Bosnia,

istoria a înregistrat existența Muntenegrului (asociat, cel mai adesea, Serbiei vecine, cu care formase, încă din secolele II-I î.Hr., una dintre provinciile romane), regiune pe cât de râvnită, pe atât de greu de cucerit pentru armatele otomane. Și nu numai pentru ele... Peste multe veacuri, și trupele Wehrmachtului s-au blocat în zonă.

MUNTENEGRU: O FORTĂREȚĂ ÎN BALCANI

ALEXANDRE DAVIER (Meudon, Franța)

Muntele reprezintă acolo elementul de relief caracteristic, după el, parcă prinzând chip, nu numai peisajul, ci și oamenii și istoria lor. Mici clanuri familiale, separate de stânci și, totuși, unite de aceleași țeluri și pașuni. Pe primul loc, spiritul libertății, foarte prezent în aceste zone, unde stăpânirea străină nu prea a prins

rădăcini. Și, aproape în legătură directă, cel al solidarității pentru salvarea cauzei sârbe. Asemenea simbolurilor păstrate în culorile bonetei tradiționale: roșul simbolizând sângele eroilor, iar negrul doliul și durerea. Alături de ele o înlanțuire de patru litere S, șerpuind una în spatele alteia și trimițând la deviza ce le încălzea

inimile și îndemna la luptă: *Samo sloga srbin spasava* (Doar unitatea îi poate salva pe sârbi).

Ivan Crnojevici (1465-1490), descendent al țarului Ștefan Dușan (1331-1355), a ales această fortăreață naturală, un loc al curajului și al revoltei, dar și un adăpost pentru cei care se refugiau din calea otomanilor, ca punct

central al puterii sale. Și, astfel, pe platoul de la Cetnje, s-au ridicat alături un palat și o mănăstire. Spre ultima, odată cu proclamarea mitropolitului local ca șef spiritual al Muntenegruului liber, s-au și îndreptat privirile pline de speranță ale creștinătății.

Prin poziția sa geografică, dar și prin cutezanța oamenilor din acele zone, Muntenegru a reprezentat, începând de acum, o pradă foarte râvnită mai ales de necredincioși. Anul 1479 avea să aducă și prima confruntare de reale proporții pe plaiurile sârbe. Ienicerii otomani au răspuns hotărârii vladicilor locali de a-și apăra fortăreața cu rafale de săgeți aprinse. Și, cu toate că cetatea le-a fost distrusă, spiritul munte-negrean a rămas neînfrânt.

Cu ajutorul financiar venit destul de repede din partea țarilor Rusiei, au început să reconstruiască mănăstirea, insuflând, astfel, încredere muntenegrenilor. Reorganizați și prinzând noi puteri, ei au putut să răspundă cu eroism invadatorilor otomani.

Dacă imperiul își putuse instala autoritatea asupra atâtor teritorii ocupate, el s-a dovedit nepuținios în fața stâncilor de la Crna Gora. A trebuit să accepte un impozit mai mult, simbolic, de un singur dinar pe an pentru fiecare gospodărie, conside-

rat și așa prea ridicat și greu de plătit de către conducătorii muntenegreni.

Sămânța de discordie

Însă otomanii s-au dovedit în continuare foarte atrași de acele zone. S-au folosit de orice mijloc pentru a le prelua în totalitate. Tentativele otomane trimit parcă la vechiul principiu al lui „dezbină și stăpânește”. Cuvintele cronicarilor stau mărturie: „Pașa de Shkodra a primit poruncă să se folosească de până la 1.000 de saci cu galbeni pentru a semăna discordia în rândul muntenegrenilor. Pe de altă parte, în cazul localităților de graniță, între care s-au iscat diferende, [otomanii] susțin una dintre părți, aprovizionând-o cu muniții. Mai mult chiar, ei promet grâu și arme tuturor celor care reușesc să stârnească certuri printre notabilii zonei...” Însă orice încercare s-a dovedit, până la urmă, sortită eșecului. Unitatea muntenegrenilor în fața

necredincioșilor rămânea de neclintit.

Poarta a început să ridice adevărate bariere în jurul celui bastion creștin, în speranța de a putea opri orice ajutor venit din afară. Din nou însă tentativele s-au soldat cu insuccese. Obișnuiți cu traiul oarecum rupt de lume, muntenegrenii nu au căzut pradă disperației odată ce legăturile cu exteriorul le-au fost tăiate. Comunitățile familiale locale au reușit, ca și până atunci, să-și continue, patriarhal, existența. Nici gerul, nici foametea nu-i puteau speria pe munteni. În lumea lor, doar lășitatea putea aduce moarte. Mai mult o moarte lipsită de curaj, în dezonoare. Încă o dată, stâncile de la Crna Gora își dovediseră tăria...

Din secolul XVII, între politica arogantă și autoritară a Austriei și brutalitatea ocupației otomane, locuitorii acelor zone au fost nevoiți să-și lege oarecum destinele de prima tabără. Austria, devenită adăpost pentru cei care se refugiau din Imperiul

otoman, se folosea de noii veniți, transformându-i în buni și deloc costisitori soldați, folosiți, cu predilecție de la sfârșitul secolului XVII, pentru apărarea frontierelor. Numai că sârbii erau conștienți că acest sprijin nu venea decât din complicate interese de stat.

Karageorghe (cel care ține drapelul) în mijlocul insurgenților (1815)

Legendele cetnicilor...

Două personaje au atârnat mai greu în istoria acelor începuturi ale istoriei muntenegrene: faimosul cneaz Lazăr, care și-a găsit tragicul sfârșit în bătălia de la Kossovolopolie (Câmpia Mierlei, 1389) și fiul regelui Vukașin, Marko Krajevici. O întreagă legendă s-a țesut în jurul aventurilor ultimului, alături de părintele său și cneazul Uglieša porniți tustrei împotriva necredincioșilor. Visul bizantin de curățire a continentului de otomani prinsese din nou aripi. Dar numai pentru scurt timp, căci în 1371, în lupta de la Cirmen, Vukașin și-a pierdut viața, iar Marko a fost, la rândul său, obligat să recunoască autoritatea otomană. După pierderea luptei de la Kossovolopolie, unde forțele creștine fuseseră decimate, Serbia devenea stat vasal otomanilor. Iar Marko este cel care i-a însoțit pe otomani în campania împotriva domnului Țării Românești Mircea, găsindu-și sfârșitul pe câmpul de bătălie de la Rovine (1395). Din 1444, sub sceptrul principelui din dinastia Crnojevici, Ștefan I (1426-1465), Muntenegrul a intrat sub suzeranitatea Veneției, pentru ca, în timpul urmașului său, Ivan, zona să-i atragă din ce în ce mai mult pe otomani, care

au pus stăpânire pe regiunile sale de șes.

În 1459, puterea otomană lichida în totalitate Serbia ca stat, transformând-o în pašalâc; câțiva ani mai târziu, în 1463, ea își extindea cuceririle și asupra Bosniei. Spre sfârșitul veacului XV și ultimele teritorii din componența Muntenegrului au fost ocupate și încorporate sangeacului Shkodra, nou creat.

Eroismul muntenegrenilor nu a pierit însă. Sub conducerea lui Skanderbeg, sangeacul a manifestat reale veleități de independență față de autoritatea centrală. Iar peste mai bine de două secole, în plin veac XVII, se impune un adevărat timp al renașterii eroilor, reînviat de legendele cetnicilor și, mai târziu, de cele ale haiducilor. Dacă de personalitatea lui Bajo Nikolici, zis și Pivljanin, se leagă apariția trupelor de cetnici, Drodje Petrovici a fost mare comandant al haiducilor.

Temperamentul celui care a creat această adevărată forță de apărare și incursiune muntenegreană împotriva

garnizoanelor turcești aflate în zonă, Cica (Unchiul) Nikolici, era un personaj ciudat: taciturn, meditativ, însă adânc atașat de trecutul, tradiția, pământul și semenii săi. Oricât de mari i-ar fi fost meritele din bătălie, Nikolici nu putea accepta onoruri. Își cunoștea prea bine comportamentul violent și nestăpânit, pe care îl și considera de neconceput pentru un conducător. Însă muntenegrenii se părea că tocmai de un asemenea lider aveau nevoie. Astfel că, în 1650, cu binecuvântarea reprezentanților bisericii, Nikolici le devenea staroste la mănăstirea de la Ostroj. Fiind iubit și respectat, arma i-a fost păstrată cu strânsnicie, ca o adevărată relictă, până spre 1853, la mănăstirea de la Ostroj, situată undeva între așezările de la Kiksic și Danilovgrad.

...și ale haiducilor

Alături de cetnici, în aceeași încercare de apărare împotriva necredincioșilor, dar, de astă dată în partea de est, de câmpie, a Serbiei, spre Voievođina și Slovenia, s-au ridicat și trupele de haiduci. Acei sârbi și valahi, pomeniți mai târziu, în Dalmația de nord sau la granițele sârbo-croate sub numele de uscoci, deveniseră reale amenințări pentru otoma-

Prințul Petrovici și suita sa

nii care se aventurau să traverseze zona. Adevăratul renume și l-au câștigat, mai bine de un secol și jumătate mai târziu, la începutul veacului XIX, grație personalității comandantului Petrovici.

Acest George Petrovici, al cărui nume în istorie i-l-a fixat tenul său închis, de unde și Karagheorghe (Gheorghe cel Negru), fusese un simplu cioban din Topole înainte de a se înrola în trupele austriece. Nici mai târziu, când devenise comandant al sârbilor, nu-și pierduse dragostea față de pământ și animale, intrând, cu succes, într-o afacere cu porci, dar și preocupându-se de starea lucrărilor agricole și a terenurilor.

Caracter la fel de puternic ca și Bajo Nikolici, legendele îi păstrează imaginea de necruțător apărător al dreptății. Aflând Petrovici că fratele său se făcuse vinovat de violarea unei fete, nu s-a sfiit să-l condamne la spânzurătoare și să-l execute. Însă Petrovici și trupele sale și-au câștigat cu adevărat faima în vâltoarea evenimentelor petrecute la începutul anului 1804, la Orașec.

Cum pașalâcul de la Belgrad reprezenta, pentru otomani, la sfârșitul secolului XVIII, o regiune de graniță foarte importantă, i se acordase o totală autonomie, scutiri de impozite, privilegii pentru negustori, tot acest pachet de măsuri revigorând vizibil, cel puțin din punct de vedere economic, zona. Însă, pe acest fundal, ienicerii au început să acapareze cu forță pământurile de la spahii și să-i transforme pe țărani sârbi în proprii lor slujitori, mărindu-le cu mult obligațiunile.

Petar II Petrovici-Njegos

Situația nu mai putea fi tolerată; sârbii s-au ridicat la luptă. După răsculații din regiunea păduroasă a Sumadiiei, la scupșcina (adunarea) din Orașec, pe rând, toate căpeteniile locale l-au desemnat conducător pe același Karagheorghe și au

hotărât începerea luptei organizate împotriva ienicerilor.

În martie 1806, 9 dintre cele 12 districte ale pașalâcului Belgrad fuseseră eliberate. În luna următoare însă, incendierea mănăstirii Studenica a marcat începutul invaziei otomane și războiul fâțiș dintre Imperiul Otoman și Serbia. În lupta de la Șabac, din 13 august 1806, Karagheorghe a reușit să distrugă oastea venită din Bosnia, victoria bucurându-se de un mare răsunet în lumea slavilor sudici. Numele lui Petrovici a intrat în istorie. De această dată, se celebra începutul unei fructuoase alianțe: cea dintre cetnici și haiduci, luptând împreună pentru libertatea Serbiei.

(Va urma)

În românește de
Theodor STĂNESCU-STANCIU

EDITURILE ALL
vă recomandă

RĂZBOIUL DE TREIZECI DE ANI

Graham Darby

19,90 lei

Aflați cauzele războiului, cum s-a desfășurat în variatele sale etape, de ce a durat atât de mult, cum a luat sfârșit și care au fost efectele sale.

Comandați aceste cărți și alte apariții ale Editurilor ALL cu 10% reducere/titlu și taxe poștale gratuite. Comenzi - bd. Timișoara nr.58, sector 6, cod 061317, București sau C.P. 12 107, București; tel. 021/402 26 00; fax 021/402 26 10; e-mail: comenzi@all.ro; www.all.ro

ИПЕКТОПТАЕ ДИН ИСТОПЕА

1857

GEORGE KASTRIOTULŪ.

numit

SKANDER-BEG

PRINȚULU ALBANIEI.

Tradusă

de

I. BILCIURESCU.

A doua ediție.

BUCUREȘTI.

M. Dumilescu, tipograf-actor

Strada Mogosova.

1857.

Pagină de titlu a cărții *Istoria lui Skanderbeg*,
numit prințul Albaniei, traducere de I. Bilciurescu,
București, 1857

SKANDERBEG

Figură mitică a veacului XV, Gheorghe Kastriotul-Skanderbeg (Gjergj Kastrioti), apărător al creștinătății europene, a rămas în istorie ca militar și strateg, organizator și întemeietor al statului independent albanez. A reușit să-i unească sub conducerea sa pe principalii posesori de domenii feudale albaneze în Liga de la Lezha, care își propunea apărarea țării și eliberarea de sub ocupația otomană.

Colaborând cu cei mai de seamă conducători ai luptei antiotomane din spațiul balcanodanubian și carpatic, îndeosebi români, sârbi și ai regatului ungar, folosindu-se de alianțele încheiate cu Republica Venețiană și Regatul Neapoleului, Skanderbeg a izbutit, pentru un timp, să pună stavilă înaintării armatelor otomane în Europa centrală și sud-vestică. Atacând prin surprindere, cu lovituri puternice, strategia lui de apărare a derutat armata

GELCU MAKSUTOVICI

Kastriotii își au rădăcini în familia nobiliară Balsha (Balș), cu domenii în nordul Albaniei, în zona Scutari (Shkodra). Pe Kastrioti îi vom găsi posesori de domenii și în partea central-estică a Albaniei, unde dețineau și averi mănăstirești, cu centrul la Kruja.

Tatăl viitorului „rege” Skanderbeg se număra printre marii feudali și, în funcție de împrejurări, aparținuse creștinismului de rit apusean sau bizantin. Când otomanii cuciseră teritoriile albaneze, ca și alții, în mod formal, Kastrioti trecuse la islamism, pentru a-și ocroti familia și privilegiile; ceilalți membri ai familiei păstraseră religia și tradițiile moștenite de la străbuni. Gjón Kastrioti s-a căsătorit cu Vaize și au avut

opt copii, patru fete și patru băieți, între care Gjergj, cel mai mic.

Cu firman și sigiliu false

Un nou val de năvăliri otomane în Albania dinspre sud spre nord avea să cuprindă și să ocupe și domeniile Kastrioților, bătrânul Gjón fiind nevoit să-și trimită băieții ostateci la Curtea sultanului, unde și-au făcut educația la școala ienicerilor, fiind pregătiți pentru a ocupa funcții în regiunile supuse Imperiului. Gjergj se dovedește a fi un elev strălucit, inteligent și viteaz, o minte scilpitoare. Fiind puternic și din punct de vedere fizic, a căpătat numele Skanderbeg, prin adoptarea religiei islamice, în anul 1428. Doi ani mai târziu, Gjergj

Kastrioti-Skanderbeg era numit de către sultanul Murad II în fruntea vilaetului Kruja. Cu timpul, sultanul Murad II a început să aibă dubii în legătură cu comportarea și loialitatea lui Skanderbeg, ceea ce va duce la destituirea lui, refuzându-i-se și dreptul de a-și moșteni tatăl, Gjón Kastrioti, deși meritele de strateg și comandant militar de elită îi erau cunoscute (Skanderbeg participase la operații militare victorioase ale armatei otomane pe diferite teatre de luptă).

În anul 1439 năvălirile otomane în teritoriile centrale din Balcani, soldate cu ocuparea pământurilor sârbești și lovituri continue date regatului ungar, reprezentau pericol și pentru Europa. Iancu de Hunedoara, voievod al Transil-

otomană ce dispunea de forțe numeroase, înzestrate cu armament modern.

El a obținut victorii însemnate în momente decisive, conform principiului „cine nu poate învinge cu o armată de 10.000 de oameni nu o va putea face nici cu armate de mai multe zeci de mii“. Skanderbeg se va confrunta și cu oști cu efective de peste 100.000 (de sub comanda lui Murad II, la asediul Sfetigradului, în 1448, și al Krujei, în 1450). Munții Albaniei au fost atunci o zonă de rezistență, o cetate bastion, cu capitala la Kruja. Grație ei, țara nu a devenit o cale de pătrundere a otomanilor în Europa.

De aceea Skanderbeg, de la a cărui naștere se împlinesc 600 ani, va fi considerat nu numai eroul național al albanezilor, dar și al creștinătății, fiind numit „*Athleta Christi invictus*“ sau „*vir nobilis*“ (Magazin istoric, nr. 1/1968, 11/1976, 11/1984).

Skanderbeg (1405-1468), eroul național al albanezilor

vaniei, devenit regent al Ungariei, a inițiat campaniile antiotomane din anii 1443-1444, când încep să apară și primele informații despre o colaborare cu Skanderbeg, chiar din timpul luptelor de la Niș, soldate cu o gravă înfrângere a otomanilor. Atitudinea lui Skanderbeg a fost rezultatul unui plan premeditat.

Încă din primele zile ale lui noiembrie 1443, comandantul își adună forțele și, dotat cu un fals firman și sigiliu, părăsește câmpul de luptă și ia drumul spre Albania, preluând din mers punctele de sprijin otomane. Ajuns la Dibra, își reorganizează forțele în vederea unei insurecții generale cu susținerea unor largi păături ale populației albaneze, care suporta cu greu ocupația străină, desfășurând acțiuni decisive de eliberare a domeniilor Kastriotilor, de la Mati

și Dibra până în Munții Mokrrei și în sud-estul Albaniei.

Murad și Mehmed atacă neîntrerupt

El intră ca eliberator în cetatea Kruja, unde a ridicat din nou drapelul Kastriotilor, cu vulturul bicefal pe fond roșu, ce avea să devină simbolul național al albanezilor. Într-un discurs se adresează conaționalilor, spunându-le: „Libertatea nu v-am adus-o eu, am găsit-o aici, în mijlocul vostru; armele nu vi le-am dat eu, v-am găsit înarmați, libertatea vă băntuia peste tot, pe pieptul și fruntea voastră, pe spade și sulii“. Astfel, a redeșteptat dorința de libertate și virtuțile tradiționale ale albanezilor, precum *besa* – fidelitatea față de cuvântul dat; *ndera* – onoarea; *burrnija* curajul, vitejia, readucându-le în conștiință mândria de ur-

mași ai ilirilor pentru dezrobirea pământurilor strămoșești.

După primele victorii contra garnizoanelor otomane în anii 1443-1444, au început contraatacurile acestora. Porneau de la bazele lor din Monastir, Ohrid, Kostur și Skopje, cu expediții bine organizate și acțiuni premeditate în timpul semănatului și culesului recoltelor, pentru a distruge baza de aprovizionare a armatei albaneze. În aceste condiții Skanderbeg apelează la depășirea divergențelor dintre conducătorii clanurilor și domeniilor albaneze, pentru a se uni într-un organ politic și un fond comun financiar-economic-militar de rezistență și luptă armată, în vederea cauzei comune împotriva ocupanților străini. Astfel, la chemarea lui Skanderbeg, se întrunesc majoritatea conducătorilor albanezi și, la 2

Faima „despre neasemuitele talente ale lui George Kastriotul...” după cum scria I. Bilciurescu într-o lucrare tipărită la București în anul 1857, era cunoscută românilor încă din timpul vieții acestuia, așa cum se relevă din numeroase scrieri. Gheorghe Șincai în *Hronicul Românilor și a altor neamuri*, referindu-se la colaborarea dintre Skanderbeg și Iancu Huniade, arată despre primul că, „...aflându-se în tabăra turcească, el nu numai că înștiințează pe Ioan de Hunedoara de mișcările turcilor, dar părăsește tabăra turcă cu un număr de ostași credincioși lui; face niște scrisori ca din partea sultanului și pe această cale, folosind viclesugul, ocupă aproape întregul Epir și cetatea cea părintească Kruja...”.

N. Iorga avea să semnaleze că în timp ce se afla la Veneția, „o surprindere extraordinară mă aștepta la Arhive. Palidul meu vecin de masă, Urban di Gheltof, mă găsi... înaintea unor manuscrise românești rătăcite la Veneția din schimburi cu Viena, care cuprindeau traduceri din viața lui Skanderbeg și a necunoscutului sfânt catolic Iosif Calasanzio, duios făcute de întemnițatul Vlad Boțulescu de Mălăești...”.

De altfel, pe teritoriul țării noastre, la Cluj, în anul 1592, a apărut un poem istoric în limba maghiară *A magy Castriot Gyorgynek...* (Istoria lui Gjergj Kastrioti cel Mare), semnat de Nicolae Bogati Fazekas, cu referiri la lupta comună antiotomană a popoarelor creștine din spațiul balcano-danubiano-carpatic.

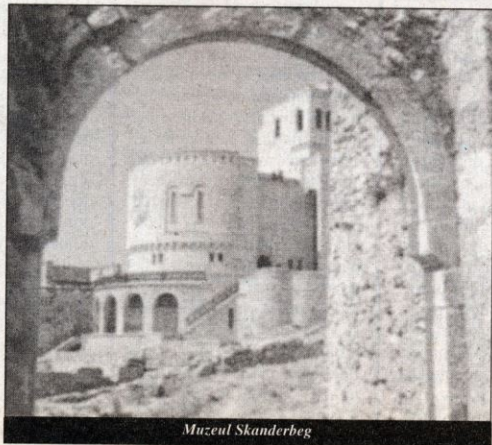
martie 1444, este lansat Apelul Adunării de la Lezha, în care se anunța constituirea Ligii de la Lezha, prima uniune panalbaneză din istoria Albaniei. Președinte al Ligii a fost ales Gjergj Kastrioti-Skanderbeg, care îndeplinea și funcția de comandant general. Toți conducătorii, unii cu prestigiu consacrat, dispuneau de drepturi egale, Skanderbeg fiind, de fapt, „primus inter pares”, cu obligația de a concentra toate forțele în apărarea libertății și independenței statului Albaniei, creat în aceste circumstanțe istorice ale secolului XV. Deși atenția otomanilor era îndreptată spre Dunăre, Murad II și fiul său Mehmed II „Cuceritorul” au atacat frecvent această vatră de rezistență albaneză.

Pentru albanezi singura soluție de a-și păstra identitatea, ființa națională și teritoriile, împotriva venețienilor, care vizau partea de nord-vest, cu litoralul Mării Adriatice, și a otomanilor, ce urmăreau cucerirea întregului spațiu balcanic, rămânea lupta cu arma în mână împotriva tuturor invadatorilor, în condițiile existenței unor intrigi și trădări în interior. Bătălia de la Varna (1444) se încheiase cu

victoria otomanilor conduși de Murad II împotriva cruciaților, în rândul cărora se aflaseră și români, sub conducerea lui Iancu de Hunedoara, iar la asediul Sfetigradului, condus de același sultan Murad II, Skanderbeg scapă cu greu din încercuire și de pericolul de a fi luat prizonier. După ce cade și cetatea Beratului, lupta de rezistență se concentrează la Kruja, care nu va ceda numeroaselor atacuri. Dar

Skanderbeg este obligat să se declare vasaș regelui Neapolelui.

Sultanul Mehmed II cucerește în 1453 Constantinopolul. Neapole trimite soldați și tunuri pentru întărirea Albaniei, dar la Berat oastea albaneză suferă o grea înfrângere. De partea turcilor trec chiar și unii dintre tovarășii de arme

Muzeul Skanderbeg

ai lui Skanderbeg, cum a fost cazul conducătorilor Moisi Golemi și Gjergj Balș.

Extinderea și consolidarea Imperiului otoman, sub conducerea energicului sultan Mehmed II, îngrijorează Europa, care se hotărăște să organizeze o cruciadă antiotomană. Un rol important l-a avut lăncu de Hunedoara care, în fruntea armatelor sale, zdrobea la 14 iulie 1456 flota otomană de pe Dunăre, venită la asediul Belgradului. După moartea lui Iancu de Hunedoara, bolnav de ciumă, sub zidurile Belgradului, rolul de apărător al creștinătății va fi atribuit lui Skanderbeg. Acesta reînnoiește cu Matei Corvin înțelegerile stabilite cu Iancu de Hunedoara, își reorganizează armata și în mai multe bătălii obține importante victorii împotriva armatelor otomane, între care Mokra, Pollog și Livada (1462).

În 1466, expediția condusă de însuși sultanul Mahomed II, în fruntea unei armate de circa 100.000 de oșteni, a suferit o cruntă înfrângere în fața lui Skanderbeg. A fost un eveniment cu puternic ecou în lumea timpului. Papa Calist I-a numit pe învingător „căpitan general al Sfântului Scaun”, iar papa Pius II i se adresa cu apelativele de „fiul cel mai ales”, „stăpân al Albaniei”, „scut al creștinătății”; Veneția i-a plătit datoriile neonorate, iar Cetatea Kruja, care rezistase eroic tuturor atacurilor otomane până la moartea eroului, în

Sultanul Murad II, cel care l-a numit pe Skanderbeg în fruntea vilaetului Kruja

ianuarie 1468, a fost considerată inexpugnabilă, adevărat „cuib de vulturi”.

Islamizarea de după

După moartea lui Skanderbeg rezistența antiotomană n-a mai avut forța și coeziunea capabile a organiza acțiuni eficiente pentru menținerea libertății și independenței

țării. Albania a intrat pentru aproape cinci secole sub stăpânirea efectivă a Imperiului otoman și într-un proces de islamizare a unei mari părți a populației, în-deosebi a marilor latifundiași și tinerilor înrolați în armata otomană, dintre care unii aveau să ajungă destoinici comandanți militari și oameni politici la Înalta Poartă. Este cazul marilor viziri Köprülü (1656-1710), care aveau să favorizeze venirea domnitorilor Ghiculești

în Țările Române. Abia după Tratatul de la Carlowitz (1699) se va produce o stopare a expansiunii otomane, un reflux al dominației în Europa, ca urmare a infiltrării influenței Imperiului habsburgic și a Rusiei în sud-estul continentului, cu repercusiuni și asupra teritoriilor albaneze; s-a constituit atunci un pașalâc semiautonom, în centrul și nordul Albaniei,

condus de Mehmed pașa Bushatli, și altul în 1787, în sudul Albaniei, cu părți și din Grecia și Macedonia, condus de Ali-pașa Tepelena, cu reședința la Ianina. Figura dominantă a lui Skanderbeg în conștiința poporului albanez va fi resuscitată în secolul XIX în Mișcarea de renaștere națională albaneză, cu deosebire prin folclor, apelurile revoluționare și încununarea în opera politică a lui Naim Frasheri, *Istoria lui Skanderbeg*, tipărită în limba albaneză în București în anul 1898 și difuzată în întreaga diasporă albaneză pentru rededeptarea sentimentului național. ■

Statuia eroului de la Kruja

Călătorind în viață cu Iorgu Iordan

În memoriile sale, apărute în 1977, academicianul Iorgu Iordan, a cărui personalitate ne este evocată în două numere anterioare de revistă de către elevul său, Marius Sala, face observația că țările mici au fost întotdeauna tari în lingvistică: Norvegia, Danemarca, Suedia, Elveția. „Se vede, scrie Iorgu Iordan, că această disciplină (și cele care se leagă strâns de ea, adică de obiectul ei de cercetare) se dezvoltă mai ușor și mai bine în condiții să le zicem modeste sub diverse aspecte. Probabil, din cauza «micimii», într-un anumit sens, a materiei supuse studiului, care este «cuvântul»: «filologie», în accepția largă (și mai veche) a termenului înseamnă «dragoste pentru cuvânt». Cred că oamenii de știință care se ocupă de probleme mari, ca matematicienii sau fizicienii, de pildă, sau cei preocupați mai ales de realizarea practică a ideilor științifice, cum ar fi constructorii la nivelul cel mai înalt, ar spune despre filologi (și lingviști) că «își bat capul cu împărăția cerurilor», dacă ar cunoaște această zicală populară, care, în traducere pe înțelesul oricui, înseamnă, aproximativ, «a fi idealist» (în sens ne-filozofic).“

Să-i urmărim pe idealistii lingviști români la un congres desfășurat într-o țară mică, dar cu frumoase rezultate în materie: Olanda.

LA AMSTERDAM, LA AMSTERDAM

MARIUS SALA

Prima călătorie a avut loc în 1963, la Amsterdam, cu ocazia unui congres de științe onomastice. Contactul cu Occidentul a fost tulburător. Am ajuns la Amsterdam într-o după-amiază de vară. Îmi amintesc și acum prima impresie. Drumul de la aeroportul Schipool până la aerogara din centrul orașului trecea, la un moment dat, pe lângă unul dintre celebrele canale. Deși știam încă din liceu, de la excelentul meu profesor de geografie V. Popovici, că multe părți din teritoriul Olandei au fost smulse oceanului de olandezi printr-un sistem de diguri și, de aceea, peste 40% din teritoriul acestei țări este sub nivelul mării, celebrele poldere, am rămas la fel de mirat ca Dinicu Golescu, atunci când vedeam vase care pluteau mult deasupra noastră. Imaginea acelor vapoare, cu motoarele lor care duceau din plin, nu am putut-o uita până astăzi: era totul ca un decor de operă perfect pentru *Olandezul zburător*. Peste tot, pe dig, pe drum, prin locuri special amenajate sau chiar pe partea carosabilă, mii de bicicliști care, după expresia profesorului meu, circulau „în stoluri”, adică în grupuri compacte, când se adunau la semafoare. De la aerogară am ajuns cu un taxi la hotel. Seara făceam socoteala cheltuielilor în comun până la centimă.

Fascinația reclamelor luminoase

Iordan mai fusese cu câțiva ani înainte la Amsterdam, așa că încă din avion m-a introdus în ceea ce aveau să întâlnesc acolo. Vorbea cu pasiune despre înfățișarea insolită a orașului: „Domle, olandezii au la Amsterdam canale în loc de străzi.” Abia așteptam să văd altă minune care-l încântase: casele cu ferestre enorme spre stradă, cu perdelele date într-o parte, așa că puteai privi chiar fără să vrei la ce era înăuntru (chiar dacă erau mai multe camere). Seară, toate camerele acestor luminate dădeau impresia unui spectacol.

După ce am ajuns la hotel, unul discret, în apropierea pieței de lângă gară, m-a învățat că trebuie să ne schimbăm și să ne îmbrăcăm cu costume bine puse la punct. Păstrez și acum o

August 1963, Amsterdam.
Marius Sala și Iorgu Iordan la congres

fotografie de la acel congres, în care avea un cunoscut costum deschis la culoare, din „stofă englezească”, cu jiletă, cu dungi perfecte la pantaloni. A fost întotdeauna atent la îmbrăcămintea oamenilor și, evident, în primul rând, la îmbrăcămintea sa. Gusturile erau bine conturate.

Ca la orice congres, în seara premergătoare deschiderii lucrărilor am participat la un cocteil. Cocteilul avea loc la o distanță destul de mare de hotelul în care locuiam, motiv pentru maestrul meu să întrebe la recepție cum s-ar putea ajunge acolo. Vorbea în germană, limbă pe care o stăpânea perfect, pentru că fusese în Germania la specializare (mi-a povestit de multe ori și întâmplări din acea perioadă, pe care le-a reprodus cu excitație în primul dintre cele trei volume de *Memorii*). Ca întotdeauna, în discuția cu cel de la recepția hotelului, Iordan dădea explicații neimportante pentru acesta: de ce căuta locul respectiv („Suntem veniți din România pentru un congres de *Namenforschung*; dânsul, adică eu, este elevul meu” etc.). Recepționerul era politicos și suporta toate informațiile (nu știu ce s-ar fi întâmplat dacă ar fi fost mai multe persoane la recepție!). În cele din urmă, am aflat ce tramvaie trebuie să luăm. A fost una dintre cele mai teribile experiențe pentru mine, la prima ieșire în Occident. Toți porii mi se deschiseseră ca să capteze orice informație (rețineam toate firmele și reclamele luminoase, vitrinele mai speciale), deși scaunele comode și lumea puțină din tramvai te îndemneau, mai degrabă, la odihnă. Am schimbat un tramvai și, până la urmă, am ajuns la destinație, o clădire

Maestrul și discipolul la Paris, în 1965

într-un parc. Iordan era satisfăcut că n-am întârziat.

Nici o seară fără o plimbare

S-a întâlnit cu multe persoane care-l cunoșteau, mai ales pentru că el publicase în germană, în 1924, o carte despre toponimia românească. Evident că eu mă țineam ca un pui după cloșcă. M-a prezentat unor specialiști ca un viitor onomastician de nădejde, elev și colaborator al lui. Nu uita să spună că am pregătit volumul pentru congresul de la München. La mulți ani după ce Iordan și E. Petrovici fuseseră la congresul de la München, am ajuns la concluzia că era mai bine că nu fusesem și eu prezent.

Petrovici mi-a povestit, înainte de a se prăpădi (Iordan nu mi-a suflat o vorbă), că, la începutul congresului, Moșu primise o telegramă „de-acasă” să părăsească amândoi congresul, pentru că nu știu cine (cred că E. Lozovan, despre care voi vorbi mai târziu) urma să prezinte o comunicare împotriva noastră. Petrovici povestea amuzat că, la citirea telegramelor, Iordan s-a enervat și nu știa ce să facă. Se pare că Petrovici i-a dat ideea să rămână la congres și să declare, dacă vor fi întrebați, că nu au primit telegrama.

Nu știu cum s-a terminat istoria, dar ei au rămas până la terminarea congresului și Iordan a fost ales membru în Comitetul internațional de științe onomastice. În general, a ținut să participe și la alte congrese de științe onomastice (Londra, Viena, Sofia), la care eu n-am mai fost. Mi-a propus (și am publicat

în colaborare mulți ani) o bibliografie onomastică românească, în prestigioasa revistă *Onoma*. Am fost cunoscut de specialiști și, în 1972, am fost ales membru în Comitetul internațional de științe onomastice, datorită acestei colaborări.

După recepție (era în jurul orei 10 seara), Moșu mi-a spus că ar vrea să se plimbe, așa cum făcea la București, unde, pe ploaie sau pe ger, nu renunța la mișcarea sa de o ră seara. Mi-a povestit cum, într-o iarnă, la peste 80 de ani, a căzut pe gheață, la 11 noaptea, și a avut tăria să se ridice; ținându-se de gard, cu ambiția lui, care era și la o vârstă înaintată la fel ca în tinerețe, a ajuns acasă. Ca plimbare, s-a gândit să ne întorcem pe jos la hotel, distanță de câteva stații de tramvai. M-am oferit să-l conduc. L-am dus până la hotel, deși mi-a declarat că nu credea că voi reuși. Am mers urmând linia celor două tramvaie, fiindcă la ducere urmărisem din tramvai toate marile reclame luminoase. Șocul a fost puternic pentru Iordan; a doua zi a început să spună la toată lumea cum m-am descurcat (el preciza că n-are simțul orientării, de multe ori, când ne plimbam, mă întreba unde suntem), iar la întoarcerea la București, la prezentarea congresului din amfiteatrul „Odobescu” (așa era atunci obiceiul, ca după un congres delegații să facă o expunere), a vorbit despre cele întâmplate în seara aceea mai mult decât despre congres.

Jelind „damele“

Printre participanți era și E. Lozovan, român stabilit la Copenhaga, după peripeții care n-au legătură cu ceea ce relatez acum. Auzisem de el de la Rosetti, care mi-a și dat să citesc un articol de-al lui din *Orbis*, revistă inițiată și editată, până la moartea sa, de către Sever Pop. Rosetti nu mi-a putut da recenziile semnate de Lozovan la lucrările românești, care erau foarte critice și cu numeroase remarci, unele chiar virulente, cu privire la lingvistica românească. Îl preocupau mai ales afirmațiile referitoare la influența slavă. A publicat și o recenzie la volumul prezentat la congresul de la München, în care i-a criticat pe toți autorii, în afară de mine. Elogiile adresate mie au făcut să se

„intereseze cineva, de undeva“, ce legături am eu cu Lozovan.

Pe scurt, ne-am întâlnit la congres în prima zi, când a venit la mine și m-a întrebat dacă nu mi-e frică să vorbesc cu el. Abia mă despărțisem de Iordan. La răspunsul meu că n-are de ce să-mi fie frică, mi-a zis că poate trebuie să-i cer voie lui Iordan. M-a cam deranjat răsul său provocator, dar, ca să nu mai continue, i-am zis să-l salute și pe Iordan, în prezența mea. Cu urme de surâs pe buze a acceptat. L-am găsit pe Moșu și l-am întrebat dacă îl mai cunoaște pe fostul său elev de la București. Iordan i-a zis, după ce i-a dat mâna, ceva cam așa: „Ce faci, domle, te mai ții de critici?“ Lui Lozovan i-a revenit zâmbetul și au vorbit ca și cum nu s-ar fi întâlnit nimic. Iordan, care își stăpânise furia, mi-a zis după aceea: „E o pramatie.“ Dar nu mi-a interzis să vorbesc cu el.

De mine Lozovan se ocupa mereu, ajungând până la a mă conduce, într-o seară, pe celebra stradă unde „damele“, cum le spunea Iordan, stăteau expuse, în halate viu colorate, în vitrină, fără să le pese că sunt studiate de cei de pe stradă (m-a asigurat că nu-i va spune lui Iordan nimic). La întoarcerea la București, primul lucru pe care i-l am povestit lui Rosetti a fost cum a înțeles Lozovan să mă conducă în Amsterdam. Comentariile lui Rosetti au fost mai picante ca oricând, mai ales când i-am povestit cele ce urmează. Întâmplarea nu se oprește deci aici.

Cum Moșu avea obiceiul să se plimbe seara și cum hotelul nostru era în apropierea străzii cu pricina, într-o seară i-am propus un traseu care, din întâmplare, ne-a obligat să intrăm și pe această stradă. „Ce-o fi pe strada asta cu vitrine așa de multe și de luminate?“ m-am întrebat eu cu voce tare, la intrarea în strada cu pricina. Cu mâinile la spate, Moșu s-a uitat la câteva vitrine, după care, tușind, a zis că ar fi bine să vedem alte străzi, cu canale (n-a omis să le „jelească“ pe sărmănele tinere din vitrine).

Lozovan făcea mereu comentarii acide cu privire la ceea ce vedeam, mai ales în timpul programului extraștiințific. A stat alături de mine în autobuzul cu care am făcut excursia oferită de organizatorii congresului și-mi spunea să mă uit atent la vacile care pășteau și care dădeau minunatul lapte (lăudat de Iordan), chiar dacă nu erau vaci socialiste etc., etc.

La Louvain, cu gândul la soție

Înainte de terminarea congresului era preocupat de întoarcerea nu la București, ci la Bruxelles (venisem și ne întorseserăm prin Bruxelles, cu TAROM-ul). Nu înțelegeam ce se întâmplă cu el. Într-o seară, la plimbare, mi-a mărturisit ce anume îl atrăgea la Bruxelles. Mi-a spus că era invitat de o familie, van Praag, care fusese la Sinaia (doamna era hispanistă și îl cunoscuse pe Iordan la un congres la Oxford, iar soțul era medic). Mi-a spus că eu pot rămâne la Amsterdam o zi, pentru a face o vizită la Haarlem, orașul lălelelor, ca să vizitez muzeul Frans Hals (Rijksmuseum din Amsterdam îl văzusem împreună cu el).

Norocul meu a fost că, la congres, l-am cunoscut și pe profesorul belgian J. Pohl, care, aflând că Moșu era invitat la Bruxelles (el știa unde și chiar de ce), mi-a propus să stau trei zile la el (avionul de București pleca doar miercurea și sâmbăta). La Bruxelles erau mulți care îl cunoșteau bine pe Iordan, printre ei și profesorul Louis Mourin, părintele lingvisticii romanice belgiene, așa că eram mereu invitați la prânz și seara la masă, prilejuri pentru Moșu să mă prezinte romaniștilor.

Orașul olandez, cu canalele lui, i-a fermecat pe cei doi lingviști

ROMÂNIA ACUM O SUTĂ DE ANI

1905

GEORGETA FILITTI

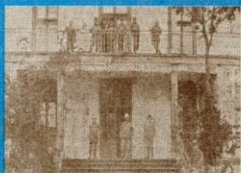
Era de așteptat ca venirea toamnei să răcorească puțin spiritele. Dar lucrurile stăteau complet pe dos. Guvernării conservatori, bizantinii, sunt ținta unor atacuri continue, neîndurătoare, pătimașe și adesea lipsite de logică ale opoziției liberale. Subiectele privesc politica internă, istoria regională, poliția de moravuri, toate convertite în denigrare funciară.

Sub genericul *Balamucul de la Ministerul Instrucțiunii* (titular, Mihai Vlădescu), presa liberală se dezlănțuie împotriva programei de învățământ, a consilierilor, a structurii diferitelor instituții în subordinea aceluia departament, în genere. Cel mai blamat părea planul „primejdios și criminal” al învățământului la sate: 2-3 clase cu scris-citit și ceva noțiuni de agricultură. Nici școlile din orașe nu stăteau mai bine sub „logo-fătul Cultelor”. La Craiova învățătorul Petruțian fusese destituit de la direcția Școlii nr. 8 pentru incapacitate; „bizantinii” îl recuperaseră ca victimă, reinstalându-l. Fratele său, „ceva mai jos de mediocru”, e pus inspector școlar al județului Mehedinți, medaliat cu „Răspłata muncii” și declarat „învățător agricol ambulant”, pentru că cerceta anemițele școli sătești. Maria Petruțian,

învățătoare la Băilești, cade de mai multe ori la examenul de definitivat, dar e promovată la Craiova, „ca fiică de bizantin”.

O formă de învățământ răspândită în epocă a fost cel particular; de multe ori însă era doar „o negustorie”, iar omologarea cu normele Ministerului Instrucțiunii se oprea chiar în incinta acestor școli prin comisii compuse din profesorii lor. Spiru Haret, marele reformator și ctitor al învățământului românesc, stabilise comisii de examinare neutre, pe clase, la nivel național. Pe vremea lui, adică la 1900-1901, institutul „Otescu” avusese 195 elevi, dintre care 73 repetenți și 28 corigenți, institutul „V. Popescu”, 81, dintre care 23 repetenți și 14 corigenți. În fine, institutul de fete „Choisy-Mangâru”, cu 19 eleve, avusese două repetente și tot atâtea corigente.

1905

Orfelinatul agricol „D.A. Sturdza” din Miroslava-Iași

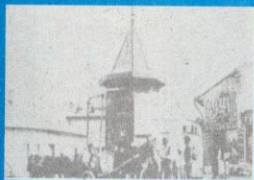
Actul comemorativ semnat cu ocazia scufundării cablului de comunicații Constanța-Constantinopol, mai 1905

În 1905, directorii acestor institute „trecuseră cu bizantinii”, încât rezultatele arătau așa: la „Otescu”: „un singur repetent și câțiva corigenți. Toți elevii claselor comerciale promovați.” La „Popescu”: „clasificat cel dintâi la examenul din iunie. Se prepară și două clase într-un an, precum și curs comercial inferior întreg”. „Choisy-Mangăru” era „singurul care nu are nici o repetentă, nici o corigentă”. Gestionarea acestei afaceri cu școli fără cusur o asigura ruda ministrului, Dimo, uns director al învățământului particular din țară. Propriul institut de băieți din Brăila al acestuia făcea reclamă cam așa: „Rezultatele promoției anului trecut strălucite. Din 130 de elevi prezenți la examen, nici un repetent și numai șase corigenți”. Să adăugăm totuși că după ce critică institutul „Otescu”, *Voința Națională* a liberalilor înserăză reclama acestuia, prezentându-l pe director ca „îndestul de bine cunoscut și reputat”, căci fusese 12 ani director al Liceului „Mihai Viteazul” și membru în Consiliul permanent al Instrucțiunii Publice!

Nici învățătorii nu păreau să aibă viață ușoară. Ministrul desființase școala normală din Buzău, apoi o reînființase, aducând înapoi elevii și profesorii „cu arcanul”. Peste 24 de ore se răzgândesc și școala era din nou la pământ. Ca să scape de revocări telegrafice, de detașări ori concedii deja aprobate, transferuri și numiri speculate „murdar”, Vlădescu comandă un *tren special* și se duce la Sinaia. Însă în lipsa ministrului, subalternii continuă „gheșefurile”. Inspectorul școlar Bucur Spirescu și secretarul general de la Ministerul Domeniilor, N. Cosăcescu, sunt autorii unor manuale pentru cursul primar. Acum le reîtipăresc într-un singur volum, sub aceeași copertă, și-i obligă pe învățători să le cumpere prin revizorii școlari. Aceeași practică instituie I. Găvănescu, profesor universitar și senator, care

„bagă pe gâtul inspectorilor și revizorilor școlari revista *Cultura română* publicată la Iași”.

Tot în ograda lui Vlădescu erau și teatrele. Grigoriu, fost tenor, proprietarul trupei Otelisanu și acum inspector al teatrelor populare, beneficia de o subvenție anuală de 3.000 de lei de la Primărie, deși „nu făcea decât să încurajeze literatura scabroasă, piesele obscene și pornografiile cele mai potente”. Mai primea și 300 de lei pe lună pentru inspecția teatrelor populare „înființate de Papură Vodă”; în octombrie, prima lună a stagiunii, Grigoriu se ducea la Iași cu trupa lui de operetă, lăsându-i „pribegi” pe actorii din capitala Moldovei. Susținerea ministrului era fățișă: îi dăduse 10.000 lei ca să scrie o feerie cu subiect din istoria națională, cât un premiu al Academiei. În aceste condiții, evident, lucrurile nu puteau sta mai bine, din punctul de vedere al liberalilor, nici la Teatrul Național, condus de Alexandru Davila. Acesta „și-a petrecut mai toată viața prin cluburi...”, a fost membru sau președinte al diferitelor tripouri unde a trișat și a furat în chipul cel mai ordinar”. Ca elev al liceului din Urlați, Davila învățase că „sunt proaste toate piesele a căror intrigă nu începe chiar din actul întâi și ale căror personaje principale intră în scenă în actul al II-lea sau al III-lea”. Ce te faci cu Tartuffe, care intra abia în actul al III-lea, întrebă batjocoritor *Voința Națională*. Concluzia e drastică: Davila izgonește publicul și jignește autorii când declară că „i-ar fi rușine să reprezinte ceva din ei”. Printre cei vizați era și regina Elisabeta, care scria sub pseudonimul Carmen Sylva. Criticile acestea, mai mult bârfe de cafeana, adesea merg și alături cu logica. La *Nevețele vesele din Windsor*, „una din cele mai slabe opere ale lui Shakespeare”, publicul s-a îmbulzit totuși zile întregi, curios mai mult de „consecințele debandăei lui Davila”, decât de „morfeica piesă”.

Pompă de apă din str. Anton. De jur-impjur sacagii și negustori ambulauți

Teatrul Național

1905

Prodigialitatea lui Vlădescu s-a revărsat și asupra sculptorului Dimo Pavelescu, un nepot al soacrei sale și inspector al artelor. Acesta primise o comandă de 45.000 lei pentru 18 busturi ale donatorilor școlii românești realizabilă în șapte luni. O. Spaethe și Fr. Storck protestaseră pentru absența concursului, iar „un pictor român” a trimis o scrisoare indignată despre „ne-destoinicia și incapacitatea lui Dimo, care, la rândul lui, dăduse o bursă în străinătate unui pictor scandalagiu nenumit, firește.

Că M. Vlădescu tăia și spânzura în țară, constată liberalii, se vedea și din imitarea servilă a primului ministru, a Nababului. Acesta se trăgea din regii dinastiei franceze de Valois și din împărații bizantini. Vlădescu, supranumit Vlad Tepeș, se considera urmaș al lui Basarab Vladislav. Și unul și altul își comandaseră portretele obligând învățătorii să le cumpere, cu 3 lei și respectiv un leu bucata. „Ăl mai mare o căldare/ Ăl mai mic un firfiric”, comentează un mucalit. Nici la Justiție lucrurile nu stăteau mai bine. Titularul, Alex. Bădărau, se instalase, pe timpul verii, pe vaporul *Principesa Maria* și se mai plimba și cu trenul între Constanța și Mamaia „în costum de baie”. „Niciodată nu s-a văzut un așa mare grad de nerușinare”, scrie un ziarist pudic. Tot el oprișe 40 de minute trenul București-Brașov la Sinaia, fiindcă își uitase servietea cu acte într-un vagon.

De la Finanțe, Take Ionescu ordonase în-casarea atât a impozitelor restante, cât și a celor viitoare până în aprilie 1906. Această dispoziție, ca și recomandarea ministrului de Interne Gh. Manu ca țărani, „din cauza lipsei de porumb, să profite pentru a înlocui hrana lor de mămăligă prin hrană cu pâine și făină”, vor fi contribuit, neîndoișor, la starea de nemulțumire a țăranilor concretizată în sângeroasa răscoală din 1907.

În fine, sănătatea era la fel de precară din punct de vedere al managementului, atâta timp cât director general al serviciului sanitar era psihiatrul Obreja. Meritele acestuia? Îi mutase, în urmă cu cinci ani, de la gât la urechi, boala primului ministru Gh. Cantacuzino. Acum țara era amenințată de holeră (epidemia băntuia în Rusia, pe vasele ce acostau la Constanța, în Bulgaria), dar nu se întreprindea nimic. Existau două etuve în toată țara (una la Sulina, alta împachetată la Turnu Severin), iar dr. Cantacuzino – singura personalitate cu credibilitate – lipsea din țară. Lipsa de interes a autorităților față de pericolul contaminării e pusă de opoziție și pe seama componentei etnice a consiliului comunal: la Sulina mai toți membrii erau greci (Condoguris, Stefanetis, Camberis, Vidopulo), un român și un evreu, iar ședințele se țineau în limba greacă...

Oricâtă patimă apare în aceste critici liberalii nu pot învinovăți serviciile publice, mulțumindu-se doar cu constatarea statisticienilor, atunci când rețin 25.795 copii naturali ori găsiți, față de 328 (sic!) legitimi.

Peste un an România urma să sărbătorească 40 de ani de domnie a regelui Carol. Lucrările de amenajare a pavilionelor începuseră din vreme, dar operația era criticabilă: din 3.000 de zidari pe șantier, doar o jumătate erau români. Aceștia mâncau ceapă, măsline, praz și pâine. În timp ce sârbii, bulgarii „și ceilalți reprezentanți ai naționalismului românesc” se hrăneau „cu borș și tocană” la cantina ținută de un agent electoral care închiriasse spațiul pentru suma ridicolă de 2.800 lei/lună.

O instituție totdeauna vulnerabilă la privirea vigilentă a opiniei publice rămânea Primăria. Conflictul între Al. Ciurcu și Al. Herișescu, actualul și fostul șef al secției grădini și grajduri, dezvăluie abuzurile celui dintâi și averea celui

1905

Școala Comunei Ciulnița

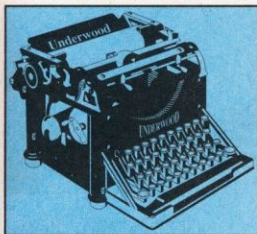
Hariklia Cohilla, căsătorită cu Mihai Plagino

de al doilea. Sacagii Primăriei (cinci la număr) îi udau grădinile de la Copăceni, fânul fusese cumpărat fără licitație și o parte luase drumul șoproanelor sale, o trăsură a Primăriei era doar la dispoziția sa. Grădina din Gh. Corbu nr. 16 și-o aranjase cu 600 de ghivece cu pansele, părluțe, micșunile și miozotis din serele Primăriei. Arestat de Al. Bădărău, la instigația lui Ciurcu, Herișescu își declară averea: case în str. Kogălniceanu nr. 35 (închiriate pentru o școală și cazarma sergenților), pepiniera Ferentari, moșii în județele Dorohoi, Olt și Muscel (ultimele două, moșioare)...

Provincia părea la fel de învrăjbită, de nemulțumită și copleșită de bizantinism. În Ialomița legea o făcea clanul Băduleștilor, susținut de Mihai Cantacuzino, fiul primului ministru. Licitatia pentru bălciul de la Călărași fusese anulată pentru că Băduleștii nu reușiseră să-și plaseze omul lor. Când la Jilavele, moșia primului ministru, jocurile de noroc (aducătoare de venituri) au fost oprite, directorul Prefecturii l-a destituit pe căpitanul de jandarmi și toată secția de poliție Urziceni a fost pedepsită. Orașul Călărași voia să capteze apă din Borcea și lucrările erau estimate la 300.000 lei. Prefectul Bădulescu le începuse doar cu a zecea parte din sumă (adunată de altfel sub guvernul liberal) ca să facă plăcere lui M. Cantacuzino, primarul Capitalei. În același timp își cumpărase un automobil de 15.000 de lei. Un alt Bădulescu, subprefect în Dobrogea, cu două clase gimnaziale, părea să aibă un c.v. de funcționar public la fel de puțin recomandabil: escrocherii cu o mașină de treierat și cu porci, bani încasați de la tatăl unui soldat „permanent” ca să treacă „cu schimb”; idem de la un Florescu ca să-i asigure fata (dându-se drept agent de asigurare); idem de la Nae Seceleanu ca să-i exporte nucile la Budapesta etc., etc.

Dar poate ceea ce a ținut toată luna septembrie pagina întâi a ziarelor a fost cazul Papamihailopol. „Grec sau așa ceva, venit la Brăila în urmă cu 25 de ani, fără certificat măcar de patru clase primare, director al foii *La Roumanie*, haită catilinară ce mișună în cloaca lui Take Ionescu, vicepreședinte al sindicatului ziariștilor, împământit în 24 de ore cu acte false, deputat”, acesta se încurcase cu Take Șebe, român macedonean și ziarist de ocazie la *Tara*, „sărac, dar ambițios, stricat poate, dar bun luptător în cauza românismului”. Papamihailopol îl părăsise și, ca să scape de el, i-a oferit un post de profesor la Constanța. Cum Take a refuzat, ziaristului takist nu i-a rămas decât să provoace expulzarea fostului iubit. Acesta a ales să se sinucidă, mărturisind însă înainte cuiva că îl surprinsese pe Papamihailopol cu un servitor. Faptele, bine cantonate în zona moravurilor, au fost amplificate de presă într-atât, încât lumea se gândea dacă această a patra putere în stat nu e precumpănitor o fabrică de zvonuri. „Românul de la Pind” întreba retoric dacă „țara românească le mai putea servi ca loc de refugiu sau trebuia să-și caute un altul?” Iar *Voința Națională* declara că e vorba de un caz politic și evoca dilema sinucigașului: dacă se întorcea în Macedonia, „țara revolverului, a bombelor și a cuțitului”, ori îl omorau grecii, ori îl disprețuiau românii lui.

Și ca românii să constate că totdeauna au ce învăța de la alții, presa titra atrăgător: *Furturi originale la Budapesta*. O bandă de hoți decopertase de blocurile de granit o întreagă arteră a capitalei ungare, cerându-i unui polițist să supravegheze „lucrarea”, vezi Doamne, făcută din însărcinarea primarului. În toamnă demontaseră vila cuiva din afara orașului („din însărcinarea proprietarului”, liniștiseră hoții pe vecinii neliniștiți). În fine, scosese rădăcină dintr-un lac, supravegheați de poliție, cu aceeași motivație profitabilă pentru ei...

Telex • Telex • Telex • Telex • Telex

MOBISTORIE

Mica societate *Aphelia* din Paris propune un serviciu de reconstituiri istorice accesibile prin telefon, pe care l-a botezat *Mobistorie*. Mici scenete de trei minute, imaginate de scenariști, validate de istorici și interpretate de actori, sunt disponibile 24 ore din 24, în franceză și engleză, pe zece situri, la Paris și la Versailles. Facturat cu 1 euro, serviciul a înregistrat deja 400 apeluri pe săptămână. „Nu este vorba despre un ghid audio, care spune «Priviți sus, priviți la dreapta», explică cofondatoa-

Victor Hugo îi susură la telefon cuvinte tandre iubitei lui, Juliette Drouet, din Place des Vosges; Simone de Beauvoir (Castor) și Jean Paul Sartre (*în imagine*) vorbesc tot la telefon despre existențialismele și amorurile lor laterale; grădnarul lui Ludovic XV îi descoperă vizitatorului, cu receptorul la ureche, parcul castelului de la Versailles.

rea serviciului, Emmanuelle Vergnaud. Este o formă de a pătrunde în ambianța altor timpuri, altor oameni. Scopul nostru este să-l facem pe client să vrea să meargă mai departe.”

MITTERRAND LICITAT

Piese de mobilă aparținând fostului președinte francez François Mitterrand au fost scoase la licitație de vânduva lui, Danielle (*în imagine*): o sufragerie din anii '70, de la reședința din Paris, și două fotolii de la Latche (Landes), casa lor de vacanță. În 1971, în timpul unei călătorii în Danemarca, cuplul prezidențial a descoperit opera lui Poul Kjaerholm, un designer

local, care i-a cucerit. Și-au cumpărat de la el o sufragerie și un fotoliu de piele cu o mică tetieră pentru François, unde acesta se putea retrage să citească, în fața ferestrei de lângă birou. Un șezlong din tuburi de crom rotunjite, creat de Le Corbusier, era destinat tot momentelor de relaxare ale președintelui la reședința de la Latche.

Aceste ultime două piese sunt estimate la 2.000-3.000 euro fiecare. Deși sunt din 1970, sunt foarte bine conservate, afirmă experții. Danielle a apelat la acest procedeu pentru a-și ajuta fiul, pe Jean-Christophe, care locuiește în continuare în apartamentul

familiei și are de ani buni necazuri judiciare.

Și nepoții de soră ai fostului președinte s-au pus pe vândut. Mama lor, Colette Landry, sora lui François Mitterrand și moștenitoarea casei părintești de la Jarnac (Charente), a murit la 16 august 2004, iar cei trei copii ai ei l-au contactat deja pe primar pentru a-i anunța hotărîrea lor de a vinde. Autoritățile de la Paris dezbat modalitățile prin care ar putea crea o fundație care să înghețe tot ce reprezintă loc de amintire și centru de reflexie Mitterrand, subsumat Institutului François Mitterrand, deja existent. Același institut caută o soluție de finanțare publică, cu cointeressarea colectivităților teritoriale ale regiunii.

CEI TREI ETRUSCI

În centrul Pieței Republicii din Strasbourg, se află un monument ridicat în 1936, care reprezintă Alsacia, transpusă în femeie, ținându-și în brațe fiii, unul întors spre Franța, celălalt spre Germania (*în imagine*). Este un monument-simbol pentru soarta acestei provincii disputate deopotrivă de Franța și Germania. Ultima a cucerit-o în 1871, pentru a o pierde în favoarea Franței în 1919, iar în 1940-1944 a încorporat-o celui de-al treilea Reich, până la eliberarea ei de către Aliați, când Alsacia a devenit din nou franceză.

Dintre cei 130.000 de alsacieni încorporați cu forța în al treilea Reich, istoria Franței are tendința să rețină doar pe cei 13 alsacieni care au participat la masacrul nazist de la

Oradour-sur-Glane, din 10 iunie 1944. Ea omite adesea greul tribut de vieți plătit de Alsacia și Mosella, departamente care au acuzat cel mai mare număr de pierderi din rândul militarilor. În 1940, când a fost anexată Reichului, Gauleiterul Wagner a ordonat o asiduă campanie de germanizare: arderea cărților franceze, înrolarea oamenilor în organizații de tineret hitleriste etc.

Recrutarea voluntară în Wehrmacht s-a soldat cu un eșec. Din anul 1942 alsacienii îmbracă uniforma germană numai constrânși. Cei care refuză sunt împușcați, iar familiile lor deportate. 32.000 de alsacieni au participat pe front și tot atâția au fost mutilați.

Supraviețuitorii, care și-au spus „Împotriva voinței noastre“, suferă și azi. Se simt neînțeleși de către „francezii din interior“ și se yad asimilați unor trădători. Ani la rând au fost nevoiți să se bată pentru drepturile ce li se cuveneau, ale oricărui soldat, de altfel, și pentru repatrierea camarazilor, prizonieri în lagărele aliate, la Tambov, de pildă, în Rusia. Ultimul sosit de acolo a fost Jean Remetter, din Strasbourg. În 1955! Dar 10.500 de „Împotriva voinței noastre“ au plecat și nu s-au mai întors acasă. Soarta lor nu se cunoaște până astăzi.

Un șarpe verde tricefal se încolățește în jurul axei sale, în vreme

ce un personaj cu o coamă de foc mână un car tras de lei și grifoni. Aceste imagini pictate au fost recent descoperite pe pereții unui mormânt etrusc, din cimitirul de la Pianacce (Sarteano), lângă Sienna (Toscana). El se află acum în curs de restaurare.

Este al doilea mormânt etrusc depistat din 1970 până astăzi, dar reprezintă o descoperire extrem de rară, preci-

NEDREPTĂȚII ALSACIENI

zează Alessandra Minetti, cea care răspunde de excavații. Arta funerară oferă specialiștilor informații de primă mână despre locuitorii Etruriei, covârșitor influențați de greci. La apogeul civilizației lor, către 535 î.Hr., etruscii controlau mare parte din Peninsula italiană. Au sfârșit prin a fi învinși de romani, care și-au construit așezările peste cele ale etruscilor, nelăsând decât puține vestigii ale culturii acestora.

Etruscii aveau o limbă scrisă, dar până în prezent istoricii nu i-au descifrat decât vreo 200 de cuvinte. Specialiștii sunt deocamdată tributari mărturiilor rămase de la greci

și romani despre acest popor iubitor de culoare și foarte pios. În cimitirul de la Pianacce au fost înmormântați, acum mai bine de 2.300 de ani, trei etrusci în trei sarcofage de piatră, cel mai mare de alabastru și decorat cu un portret al defunctului, sprijinit într-un cot. Spre marea bucurie a Alessandrei Minetti, picturile murale ale mormântului sunt intacte și dau indicii noi despre această civilizație. „Mai ales despre viziunea asupra lumii de apoi în secolul IV î.Hr.“, spune Alessandra, care remarcă, de pildă, imaginea șocantă a conducătorului de car cu părul roșcat, „total necunoscută nouă până acum.“

UN CONDOTIER AL SECOLULUI XX

Nu se putea o caracterizare mai bună decât cea pe care i-au dat-o Jack Greene și Alessandro Massignani, autorii volumului *The Black Prince and the Sea Devils. The Story of Valerio Borghese and the Elite Units of the Decima MAS (Prințul Negru și diavolii mării. Povestea lui Valerio Borghese și a unităților de elită ale Decima MAS)*, apărută în anul 2004 la editura Da Capo Press.

Junio Valerio Borghese s-a născut la Roma, la 6 iunie 1906. Arborele familiei Borghese coboară până în Imperiul roman. De fapt, numele apare în izvoare abia din 1513. Între strămoși număra un papă Paul V., mai mulți cardinali și prinți. Camillo Borghese se căsătorise cu sora favorită a lui Napoleon Bonaparte, Paulina. N-a fost o căsnicie prea fericită, dar a îmbogățit arborele genealogic al familiei.

Ramura din care făcea parte nu mai era foarte bogată atunci când Valerio a venit pe lume. Tatăl era un diplomat cu o carieră de succes și cu legături foarte bune în aristocrația politică italiană. Fiul a urmat cariera militară, absolvind cea mai înaltă academie de marină a Italiei, cea de la Livorno.

În timpul celui de al doilea război mondial, a comandat una dintre cele mai secrete unități ale marinei italiene, care a constituit un model pentru unitățile de comando ale marinei britanice și chiar și pentru vestita SEALs a marinei americane. După armistițiul din septembrie 1943, când Italia a trecut de partea Aliaților, iar Mussolini a creat în nord Republica Socială Italiană, Valerio i s-a alăturat acestuia. Arestat pentru scurtă vreme de dictatorul italian, care ajunsese să se teamă de popularitatea Prințului negru, Borghese a continuat lupta alături de unitățile germane din nordul Italiei până la sfârșitul războiului. A acționat și împotriva partizanilor iugoslavi, într-o zonă care s-a aflat mereu în dispută între Italia și Iugoslavia, după primul război mondial.

A fost singurul fascist italian pe care OSS-ul american (serviciul de spionaj condus de Bill Donovan) l-a recuperat. A jucat un rol important în mișcarea de contracarare a influenței comuniste în Italia postbelică. S-a vorbit de implicarea lui în scufundarea navei sovietice *Novorossiisk*, fosta *Giulio Cesare*, cedată de Italia ca pradă de război. A fost amestecat într-un complot antistatal în Italia anilor 1970. Și-a sfârșit viața ca fugăr, în Spania lui Franco.

O viață plină de aventuri, greu de reconstituit în toate detaliile, pentru că arhivele italiene, americane, britanice sau ale Vaticanului rămân încă închise în ceea ce îl privește pe prințul Junio Valerio Borghese.

Italia a fost nevoită, încă din vremea primului război mondial, să dezvolte mijloace neconvenționale de luptă marină. Lipsită de resursele necesare pentru a-și constitui o flotă capabilă să se confrunte cu cea a Imperiului austro-ungar, a recurs, asemenea lui David în lupta cu Goliat, la mijloacele ce-i stăteau la îndemână. A obținut și câteva rezultate; între ele, scufundarea cuirasatului Szent Istvan cu ajutorul unor șalupe cu motor dotate cu tuburi lansatoare de torpile. Tot în vremea primului război mondial s-au făcut și primele experimente cu torpile conduse de oameni până în apropierea țintei, ale căror capete explozive puteau fi detașate și fixate de coca navei, fiind prevăzute cu un dispozitiv de declanșare cu ceas.

Prima utilizare a sonarului

În perioada interbelică, flota italiană a continuat să se dezvolte în umbra lui Royal Navy, pe care nu a fost în stare să o înfrunte cu adevărat nici în vremea celui de al doilea război mondial. De altfel, abia după agresiunea contra Etiopiei, din

1935, a cerut Mussolini șefului Statului Major să conceapă planuri de război contra Marii Britanii; până atunci, planurile vizau doar Franța, Iugoslavia și Germania.

Controlul Adriaticii și al coastelor Italiei presupunea și existența unor nave capabile să acționeze în ape puțin adânci. Toate aceste elemente ar fi trebuit, alături de experiența din primul război mondial, să determine marina italiană să continue în ritm susținut cercetarea și dezvoltarea mijloacelor neconvenționale. Nu s-a întâmplat așa. În august 1940, când a intrat Italia în război, doar aproximativ 11 torpile ce puteau fi conduse de oameni erau funcționale. Dar și ele aveau numeroase probleme nerezolvate încă, legate de fiabilitate.

Spre sfârșitul anului 1938, a doua zi după ce Royal Navy hotărâse mobilizarea, s-a creat în Italia o Secțiune de arme speciale în cadrul Flotei 1, cu baza la La Spezia. Flotila, pe lângă bărci cu motor rapide de atac, urma să asigure și acoperirea pentru antrenamentele personalului care acționa torpilele de atac și a scafandrilor de luptă. Abia la 15 martie 1941 Decima Flottiglia MAS (Flota 10 ușoară) devenea o

entitate aparte. Ce intra în componența ei?

O unitate de luptă subacvatică, ce cuprindea torpilele conduse de luptători (SLC), scafandrii de luptă și minisubmarinele care să transporte torpilele, echipajele lor sau pe scafandri până în apropierea țintei.

Unitatea de luptă la suprafață era formată din șalupe rapide, prevăzute cu o încărcătură explozivă, conduse de un pilot până aproape de țintă, după care acesta părea ambarcațiunea, ce exploda la impactul cu ținta.

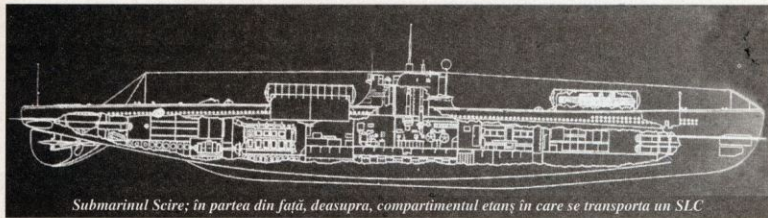
În fruntea unității de luptă subacvatică a fost numit prințul Borghese. Venea deja după un stagiul de comandant de submarin și mai multe isprăvi ce merită povestite.

În anul 1937 primise comanda submarinului Iride, cu care a participat la operațiunile desfășurate de marina italiană în sprijinul trupelor lui Franco, în cadrul războiului civil din Spania.

În seara de 30 august, la ora 20.45, submarinul comandat de Borghese a identificat o navă ca aparținând forțelor republicane spaniole, aflate în confruntare cu trupele lui Franco. Iride a manevrat pentru a se plasa în poziția de atac și la ora

Modelul 100 al unei torpile acționate de un echipaj de două persoane (SLC); primele două compartimente din față reprezentau capul exploziv

Submarinul Scire; în partea din față, deasupra, compartimentul etanș în care se transporta un SLC

20.52 a lansat, de la 700 m, o torpilă de 450mm. Siajul torpilei a fost descoperit de nava atacată, care a reușit să evite lovitura. Apoi, fosta țintă a prins în lumina reflectoarelor submarinul. Spre ghinionul lui Borghese, nava pe care o atacase nu era spaniolă, ci britanică. Distrugătorul HMS Havock era dotat cu sonar (aparat pentru detectarea submarinelor), o noutate pe atunci. De altfel, a fost prima utilizare a acestui dispozitiv într-o acțiune reală de luptă.

Havock a lansat mai multe încercări explozive de adâncime, dar Iride a scăpat. La ora 01.30, Havock a avut iarăși contact sonar cu submarinul și a lansat o nouă serie de încercări de adâncime. Tot fără efect.

Navei britanice i s-au alăturat alte trei distrugătoare. După nouă ore de vânatoare, Iride a reușit să scape. A contribuit la aceasta și faptul că tehnica sonarului era abia la început.

Borghese a revenit la Neapole la 5 septembrie. Echipajul navei a fost izolat imediat, pentru a evita un incident diplomatic mai grav. Britanicii însă nu au avut nici o îndoială asupra naționalității submarinului care-i atacase și au comunicat acest lucru italienilor.

Britanicii îi așteptau

În august 1940, Junio Valerio Borghese a fost trimis la un curs pentru comandanții de submarin la Memel, pe țărmul Mării Baltice. La întoarcere, a primit comanda submarinului Scire. Flota clasică italiană se dovedise incapabilă să opună vreă rezistență celei britanice în Mediterana și singura speranță rămăseseră mijloacele neconvenționale. Dar nici primele acțiuni ale forțelor speciale nu fuseseră mai reușite.

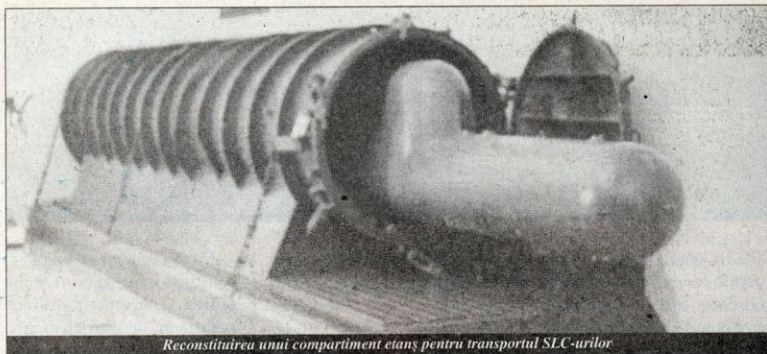
La 24 septembrie 1940, prințul Borghese pornea în prima operațiune majoră cu submarinul Scire: asaltul bazei navale britanice din Gibraltar. Pe puntea submarinului fuseseră amplasați trei cilindri etanși, în care erau adăpostite trei torpile (SLC). Echipajele lor (șase persoane) și cele de rezervă se aflau la bordul submarinului. Cum flota britanică a părăsit baza Gibraltar, Scire a fost rechemat. La 21 octombrie a pornit din nou. Serviciul de informații al marinei italiene, care avea, cu acordul tăcut al autorităților spaniole, un post de observație lângă baza engleză, confirmase reîntoarcerea navelor britanice.

Un prim moment dificil l-a constituit trecerea prin strâmtoarea Gibraltar, patrulată permanent de distrugătoarele britanice. La apropierea unuia dintre acestea, Scire a intrat în imersiune. A fost detectat și mai multe încercări explozive de adâncime s-au prăvălit asupra lui, fără consecințe. Era 28 octombrie.

Scire a rămas pe fundul mării mai mult timp. A ieșit din nou la suprafață noaptea și după o recunoaștere rapidă, Borghese a reușit să treacă prin strâmtoare.

În ziua de 30 octombrie, la ora 01.21, Scire s-a așezat pe fundul mării, la 10 m adâncime, foarte aproape de țărm. După ce cilindrii au fost inundați cu apă, Scire s-a ridicat la suprafață. Echipajele și rezervele lor au extras SLC-urile și le-au lansat la apă. Submarinul a părăsit imediat zona. Drumul de întoarcere către Italia s-a desfășurat fără peripecii.

În schimb, echipajele celor trei torpile SLC s-au confruntat cu nenumărate probleme. Din momentul în care părăsiseră submarinul, ele aveau de parcurs, în submersie, trei mile până în rada bazei inamice. S-au înțeles să se reîntâlnească chiar la intrarea în port, după care au pornit să străbată distanța fiecare pe cont propriu.

Reconstituirea unui compartiment etanș pentru transportul SLC-urilor

Primul echipaj de două persoane a constatat că torpila se deteriorase la extragerea din cilindrul care o adăpostise, iar bateriile erau parțial inundate. În plus, unul dintre aparatele de scufundare nu funcționa. În consecință, nu puteau parcurge cele trei mile în submersie, ci la suprafața apei. Au reușit totuși să treacă de plasele de protecție fără să fie detectați de patrulile britanice. Au ajuns la 250 m de ținta aleasă, nava de luptă Barham. Șeful echipajului, Birindelli, dorea să plaseze încărcătura explozivă pe fund, sub navă, pentru a mări forța exploziei. Dar nu a reușit să mai ajungă până sub Barham. Torpila s-a defectat definitiv și a fost siliți să o abandoneze, după ce au activat dispozitivul de autodistrugere. Cei doi ar fi trebuit să înoate spre coasta spaniolă, unde un agent italian trebuia să îi recupereze și să le asigure revenirea acasă. Din cauza defectăunilor la echipamentul de scufundare, ambii luptători nu au putut ajunge la punctul de recuperare și au fost siliți să iasă la mal chiar pe teritoriul bazei britanice. A durat doar câteva

minute până ce au fost prinși. Au avut surpriza să audă din gura unui ofițer britanic: „Dacă sunteți cei care presupun eu, ați întârziat cu trei zile [ceea ce era perfect adevărat]. Prietenii voștri v-au așteptat” și a menționat numele unui hotel spaniol.

Un succes potențial

Nici al doilea echipaj nu a fost mai norocos. Motorul torpilei s-a defectat și aparatul s-a scufundat. Cei doi nu au reușit să recupereze capul exploziv, pentru a încerca să îl plaseze pe coca navei alese ca țintă. După ce au înnotat vreme de două ore, au ajuns pe țărmul spaniol, de unde au fost recuperați de echipa care-i aștepta.

Al treilea echipaj, condus de Teseo Tesei, avea probleme cu instrumentele de bord, în care pătrunsesse apa și nu mai funcționau. Până la urmă, au fost siliți să abandoneze misiunea. Au ajuns pe țărmul spaniol, au fost recuperați și transportați în Italia.

Așadar, nici o navă britanică nu a fost scufundată, doi

dintre cei șase luptători implicați în acțiune au fost capturați de britanici. Ce rost avea să consumi asemenea forțe, ca să nu obții nimic, se pot întreba cititorii?

Principala reușită a misiunii o constituia faptul că se dovedise posibilitatea ca efective mici să poată pătrunde în rada uneia dintre cele mai bine păzite baze militare din lume. De altfel, după aceea dată britanicii au întărit măsurile de pază și periodic detonau încărcături de adâncime pentru a preîntâmpina astfel de misiuni.

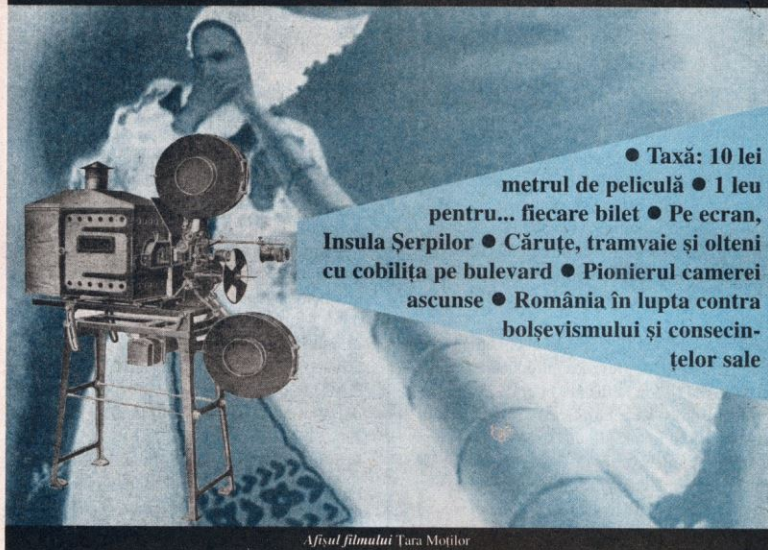
Dacă echipamentele ar fi funcționat, cei șase oameni ar fi putut ușor scufunda trei nave de luptă britanice. Un succes pentru care, în mod convențional, era nevoie de o întreagă flotă. Pe care italienii nu o aveau.

Flotila Decima MAS a tras învățămintele necesare și și-a pregătit mai bine acțiunile viitoare.

(Va urma)

**Cristian TRONCOTĂ,
Dorin MATEI**

O istorie a documentarului românesc

Afișul filmului *Tara Motilor*

● Taxă: 10 lei
metrul de peliculă ● 1 leu
pentru... fiecare bilet ● Pe ecran,
Insula Șerpilor ● Căruțe, tramvaie și olteni
cu cobilița pe bulevard ● Pionierul camerei
ascunse ● România în lupta contra
bolșevismului și consecin-
țelor sale

SONORUL

ECATERINA DUMBRĂVEANU

Introducerea filmului sonor în România, în 1930, a fost aproape simultană cu apariția și răspândirea acestuia peste hotare (Magazin istoric, nr. 6-8/2005). În acel an, majoritatea cinematografele bucureștene achiziționează aparate necesare proiecțiilor de film sonor. Se avea în vedere, la început, doar proiecția versiunilor sonorizate în limba română a unor filme făcute în străinătate. Singurul film românesc sonor din acea perioadă, *Tănase*, a fost executat la Berlin după o comandă particulară.

În această perioadă apar jurnale de actualități cu subiect sonor la câteva case de producție: „Soremar” (1930), „Chalant-Platour” (1930), „Indrofilm” (1935), „Naționalul Nou” (1937) și „Serviciul Cinematografic din cadrul Oficiului Național de Turism”, care ulterior a fost transformat în „Oficiul Național al Cinematografiei”, sub conducerea regizorului Paul Călinescu. În iunie 1931 rulează pe ecranele noastre primul jurnal sonor și vorbit făcut în

România, realizat de o firmă bucureșteană „Artistic film”, cu laboratorul budapestan „Kovacs și Falludi”. A fost singurul scos sub emblema *Carpathia Jurnal*, firma neputând face față numeroaselor piedici și restricții impuse de stat.

Tot în 1931 este realizat și primul film documentar sonor, *Scene din viața regelui Carol I* (1931), montat de Tudor Posmantiș și comentat de Alexandru Bădăuță. S-au mai realizat *Insula Șerpilor* (1933) și *Snagovul* (1933), cu ajutorul unui aparat de înregistrare realizat de inginerul

Julian Gartenberg-Argani, care nu avea calități tehnice deosebite.

În 1933 Castelul Peleş a împlinit 50 de ani și cu această ocazie familia regală a organizat la Sinaia o mare sărbătoare, cu cocktail în aer liber și paradă militară, filmate de către Tudor Posmantir în cadrul reportajului *Semicentenarul Castelului Peleş*. Un an mai târziu, în 1934, apare filmul *Bing-bang* al lui Stroe și Vasilache, executat la același studio sonor improvisat de Gartenberg-Argani. În distribuție sunt câțiva cunoscuți actori de comedie ai vremii: Nora Piacentini, Nicolae Gărdescu, Grigore Vasiliu-Birlic, Titi Botez etc.

Legea „Fondului Național al Cinematografiei” (9 iulie 1934) prevedea introducerea a două taxe (una de 1 leu la fiecare bilet de cinematograf, alta de 10 lei pentru fiecare metru de peliculă importat în țară), banii strânși astfel fiind utilizați pentru crearea bazei materiale și finanțarea producției cinematografice naționale, cu precădere pentru realizarea jurnalelor sonore de actualități.

Societatea „Indrofilm-sonor”, creată tot în iulie 1934, include între obiective tocmai realizarea unor astfel de jurnale. Convins de regizorul Jean Mihail, inginerul Petre Bejan, tânăr industriaș român, a investit o sumă inițială de un milion de lei. „Indrofilm-sonor” a dispus aducerea din America a unui aparat de reportaj sonor Bell-Cineglow și angajarea unui operator și a unui regizor de sunet din Budapesta. Nu aveau însă un studio propriu și producția era bazată exclusiv pe filmări în exterior: un docu-

mentar amplu despre România lucrat pentru Ministerul de Externe și, mai târziu, o încercare de a realiza un jurnal sonor oarecum regulat. Din acest *Jurnal sonor Indrofilm* se pare că au apărut cinci numere, nu fără ecou în epocă. Lipsurile materiale au provocat falimentul și al acestei companii, deși în consiliul de administrație al societății figurau nume de intelectuali cunoscuți: Tudor Vianu, Ion Pillat, Emanoil Bucuța ș.a.

„Fondul Național al Cinematografiei” n-a ajuns să fie utilizat pentru film decât peste doi ani, când la 10 octombrie 1936 se înființează, din inițiativa lui Paul Călinescu, pe lângă „Oficiul Național de Turism” (O.N.T.), un serviciu cinematografic care va realiza și actualități sonore. Momentul trebuie consemnat, deoarece de atunci și până în anii 80 jurnalul de actualități a avut o evoluție constantă. Paul Călinescu, care crease în perioada 1934-1935 scurte reportaje de genul: *Grădinile Capitalei*, *Eforie-plajă*, *Expoziția industrială din 1934* ș.a., își începe activitatea propriu-zisă de cineast profesionist realizând atât scurt metraje documentare, cât și subiecte pentru *Jurnalul sonor O.N.T.* inițiat chiar de el.

Cele mai vechi jurnale de producție O.N.T. sunt intitulate *Jurnal sonor nr. (al săptămânii)*, cu mențiunea anului realizării. Conțineau în special subiecte românești, dar și fragmente din jurnale străine. Accentul era pus în special pe vizite, primiri și alte ceremonii oficiale, aspecte din viața familiei regale și a activității guvernului, diverse evenimente culturale (expoziții, muzee, celebrări ale marilor artiști) și

Regizorul Jean Mihail în postură de operator

Clădirea Oficiului Național de Turism (O.N.T.)

Echipă de regizori și operatori în fața sediului O.N.T.

sportive (cursele de cai, demonstrații de pilotaj, curse de ciclist și raliuri, tenis), inundații și secetă, slujbe religioase ș.a. Din 1937 datează rubrica *Români, cunoașteți-vă țara!*, care avea menirea de a prezenta locuri pitorești de pe tot întinsul țării.

În 1936 Tudor Posmantir reușește să convingă o firmă cu capital majoritar american să înceapă construcția Complexului de la Mogoașa, denumit „Ciro-Film”. Investițiile au fost amortizate într-un an de zile, contribuind mult la ridicarea studioului profesional al Oficiului Național Cinematografic (O.N.C.).

Primele jurnale ale O.N.T. au fost realizate în colaborare cu case străine din dorința de a beneficia de cunoștințele unor tehnicieni experimentați. Dintre filmele de început amintim *București orașul contrastelor*, *Colțuri din România* și *Generația de mâine* produse și realizate în coproducție cu „Tobis Melo-Film” din Berlin (scenariul și regia Paul Călinescu, iar din partea germană Kurt Wese și Hans Klut).

București orașul contrastelor (1931) miza pe alternarea continuă a tradiționalului cu modernul, cum coexistau ele în Capitală. Vedem largile bulevarde (aceleași de astăzi) pe care trec și căruțe și tramvaie, oltenii cu cobilița și doamnele cu gulere de vulpe etc. Bucureștii sunt evocați în film fără perdea, cu cele mai impresionante părți, bune sau rele.

Multe dintre documentarele anilor 30 erau făcute la comandă, cu un pronunțat caracter publicitar. Unele nu se limitează doar la simpla expunere a subiectelor, găsind soluții ingenioase. Filme ca: *S.T.B. Societatea Tramvaielelor București* (1933), *Industria sârmei la Brăila*

(1935, r. Eugen Janovics), *C.F.R. O simfonie a muncii* (1938, r. Jean Mihail) sau *Fabricarea berei Bragadiru* (1938, r. Iosif Bertok) sunt pline de poezie, culoare și ritm. Aceeași perioadă abundă de documentare etnografice și sociologice precum *Târgul de fete de pe muntele Găina* (1934, r. Ionel Veștea), *Minunea de la Maglavit* (1935, r. Eftimie Vasilescu), *Vatra Dornei* (1935, r. Eugen Janovics), *Colțuri din România* (1936, r. Paul Călinescu), *Obiceiuri din Bucovina* (1937, r. Henry Stahl, Constantin Brăiloiu), *Vâlco-vul, viața pescarilor din Vâlcov* (1939, r. Jupp Rubner). Alte reportaje cinematografice au în centrul lor evenimente mondene la care participă și familia regală: *Serbările Bobotezei* (1931, r. Tudor Posmantir), *Festivitățile de la Lugoj* (1934, r. Tudor Posmantir), *Funeraliile lui I.G. Duca* (1934) sau *Vizita regelui Carol II în Basarabia* (1935, r. Tudor Posmantir).

Un moment deosebit în evoluția documentarului românesc îl reprezintă filmul etnografic *Țara Moșilor*, realizat în 1939 de Paul Călinescu. Prezentat în cadrul festivalului de la Veneția, s-a bucurat de un mare succes și obține unul dintre trofeele competiției. Călinescu reușise să facă ceea ce mulți predecesori ai săi au încercat, dar fără prea mult succes: un film profund național, în care nu numai peisajele și oamenii aparțin unei culturi anume, dar până și imaginile fotografice, ritmul și modul de abordare a subiectului au un suflu românesc.

Unul dintre momentele excepționale ale peliculei este reprezentat de anticiparea procedurii de filmare cu camera ascunsă, în memo-

Colaboratorii de la „Indrofilm”

Lache în harem și câțiva dintre interpreții filmului: Lilly Stănescu, S. Șismanian, Paul Sbrentea

Afiș pentru filmul Noi

rabila secvență în care bătrânii satului își aduc aminte de Avram Iancu și se grăbesc să aducă din șopron o sulită din vremurile de glorie ale moșilor, fără să știe că sunt filmați cu o cameră de luat vederi ascunsă. Comentariul filmului a fost scris de Mihail Sadoveanu.

Paul Călinescu este autor și al unor documentare de referință: *Cum se face un reportaj cinematografic*, *Cum se face un radio-reportaj* (1940), *Uzinele Malaxa* (1941). Tot în 1941 a mai realizat un film pentru care, mai apoi, în anii comunismului avea să fie condamnat: *România în lupta contra bolșevismului*.

Un film cu imagini zguduitoare despre represiunea bolșevică din Basarabia ocupată în iunie 1940: o bătrână țărăncă dezgroapă cu mâini tremurânde, din ascunzătoarea de sub glie, o icoană a Fecioarei Maria și o așază între ruinele unei foste biserici, dărâmată și pângărită de bolșevici și resfințită de preoții armatei române. Alte imagini surprind deshumarea dintr-o groapă comună a zeci de cadavre de femei, copii și bărbați goi, aruncați de-a valma, în graba de a șterge urmele masacrelor.

Premiera absolută a documentarului a avut loc la 6 septembrie 1941, în cadrul festivalului de la Veneția. Filmul s-a bucurat de un succes răsunător; la finalul proiecției din prima seară toată sala a aplaudat minute întregi, salutând creația tânărului cineast român. Pelicula a primit premiul pentru film documentar.

În 1940-1941 în cadrul O.N.C. se realizează ciclul de filme *Apărarea Noastră*, comandat de Marele Stat Major și destinat pregătirii militaților din diferite arme.

Între 1941-1948 *Jurnalul sonor* a continuat cu regularitate. Un stimul în această privință l-a dat războiul, la începutul căruia se începe colaborarea cu jurnalul german *UFA*, din care se folosesc o bună parte a materialelor. Jurnalul nostru își menține însă independența față de cel nemțesc, păstrându-și o fizionomie proprie. Calitatea peliculei folosite de germani era net superioară, aceștia beneficiind de o tehnică cinematografică de vârf, peste nivelul oricărei țări europene. În schimb, entuziasmul și pasiunea operatorilor noștri care trăiesc, practic, împreună cu ostașii români evenimentele dramatice ale frontului se simt din fiecare cadru filmat.

După 23 august 1944, jurnalele de actualități își schimbă și ele conținutul. Odată cu instaurarea guvernului Petru Groza, în 1945, actualitățile cinematografice capătă caracter propagandistic procomunist și elogios la adresa noului regim politic. Se pune accentul pe ilustrarea muncii patriotice de înlăturare a distrugerilor războiului, se filmează pe șantiere, la câmp, în fabrici și uzine. Sunt prezentate pe larg vizitele înalților demnitari în diferite locuri, prezența lor continuă în mijlocul clasei muncitoare. Se înregistrează mitingurile procomuniste, manifestări politice de 1 Mai sau 23 august, congresele P.C.R. ș.a. Producția națională de jurnale de actualități crește simțitor.

La 2 noiembrie 1948 se instituie decretul de naționalizare, în urma căruia tot ce ținea de producția și distribuția filmelor (aparatură, laboratoare, săli de cinema) devine proprietatea statului. Grăbit să aplice și în acest domeniu modelul sovietic, cinematograful este folosit de acum, în primul rând, în slujba propagandei comuniste. ■

Legitimatie a Oficiului Național Cinematografic

Operatorul N. Barbelian cu colaboratorii profesorului D. Gusti la filmări într-un sat

Operatorii jurnalelor de actualități în acțiune

Înceiem în acest număr prezentarea unui set de documente privind un episod mai puțin cunoscut: blocarea conturilor Băncii Naționale a României de către statul american, după ce Ion Antonescu declarase război S.U.A., la 12 decembrie 1941.

Publicarea documentelor aflate în păstrare la Hoover Institution on War, Revolution and Peace, de la Stanford University, este posibilă datorită doamnei ELENA DANIELSON, directoarea Bibliotecii și Arhivelor, și sprijinului colaboratoarei noastre LAURA COSOVANU.

CONTURILE B.N.R. BLOCATE ÎN S.U.A.

La cele raportate de gestionar, prin raportul sus-amintit, adaug, cu titlul de informare, că fiind consultat de reprezentantul puterii protectoare asupra modului cum ar fi mai bine să retragă din diferite conturi ale Legațiunii și Statului o sumă de 10.000 dolari, admisă de Guvernul american a fi deblocată pentru a servi la acoperirea cheltuielilor curente ale secțiunii românești a Legațiunii Suediei [care preluase reprezentarea intereselor românești] din Washington, i-am recomandat să rețină din „Roumanian Special Account” suma de 2.500 dolari spre a o folosi la acoperirea spezelor de înmagazinare și asigurare a unei instalațiuni (avariete) de cojit nuci, aparținând Ministerului Economiei Naționale. Era vorba de instalațiunea pentru care Societatea Standard Oil of New Jersey primise mandat de vânzare, dar refuzase a avansa orice cheltuieli. Cum, prin telegrama Ministerului Afacerilor Străine nr. 2.090 din 8 octombrie 1941, s-a comunicat Legațiunii din Washington că „cheltuielile sunt avansate de Standard Oil până la găsirea cumpărătorului cu condițiunea să le recupereze din cota de dolari rămasă la dispozițiunea Statului român din prima vânzare a materialelor”: am recomandat Legațiunii Suediei să preleveze suma de care avea nevoie, în legătură cu această instalație, din sumele rezultate din vânzarea celorlalte materiale, adică din „Roumanian Government Special Account” de la National City Bank din New York.

Deoarece ancheta încheiată ulterior, cu privire la stricăciunile suferite din cauza incendiului de la această instalațiune, a stabilit că ea nu mai merita nici o cheltuială (cf. Raportului Legațiunii Suediei din Washington, nr. 432/P-90 var. din 25 mai 1942, trimis Ministerului Afacerilor Străine prin Ministerul de Externe suedez), suma de 2.500 dolari a rămas intactă în mâinile Legațiunii Suediei; s-ar putea totuși ca ea să fi fost, între timp, întrebuințată spre a acoperi cheltuielile curente ale secțiunii românești în cazul când până la 15 iunie nu-i vor fi sosit fondurile de care avea nevoie în acest scop.

6) Cu privire la ultima parte a adresei Ministerului de Finanțe, am onoarea a ruga să i se atragă atențiunea asupra faptului că la 12 decembrie 1941 am încetat a avea orice calitate oficială în Statele Unite și asupra aceluia că am părăsit Statele Unite la 3 iunie 1942. Așa fiind, nu am nici căderea, nici puțința de „a insista pe lângă Standard Oil să dea lămuriri asupra diferenței în plus la contul special față de suma comunicată anterior”.

O astfel de încercare se poate face numai pe cale diplomatică prin Legațiunea Suediei din Washington. Adaug totuși că printr-o atență examinată a rapoartelor și tablourilor pe care le-am înaintat prin M.A.S. Subsecretariatului de Stat al Înestrării cu privire la vânzările efectuate de Standard Oil și la materialele rămase nevândute, s-ar putea găsi fără multă greutate răspuns la întrebarea Ministerului de Finanțe. Neavând la îndemână acele documente nu pot întreprinde eu însumi această cercetare.

Lisabona, la 15 octombrie 1942

Brutus Coste
Secretar de Legațiune

Lisabona, 28 ianuarie 1943

Domnule Ministru,

Am onoarea a vă ruga să binevoiți a dispune ca volumul aci alăturat, cuprinzând textul pieselor depuse la dosarul apelului intentat de avocații din New York ai Băncii Naționale în contra deciziunii Tribunalului New York asupra unui incident ridicat de reprezentanții acelei bănci în procesul pornit de Polish Relief Inc. să fie transmis Băncii noastre de emisiune.

Volumul a fost adus de domnul Coste din America.

Victor C. Cădere

DENTRU BIBLIOTECA DUMNEAVOASTRĂ

● **Ionica Ghinea, Petronel Tudor – CONSIDERAȚIILE UNOR CÂRCOTAȘI: EDITORIALE 2003-2004. ȘTI-REA**

Editura „STAR TIPP“, Slobozia, 2005, 214 pp.

● **Valeriu Popescu – CULEGERE DE SFATURI PENTRU UN OM DE LUME**

Editura Prut Internațional, Chișinău, 2004, 190 pp.

● **AFFAIRE ÉGLISE MÉTROPOLITAINE DE BESSARABIE ET AUTRES c. MOLDOVA**

Editura ALFA și OMEGA, Chișinău, 2004, 128 pp.

● **Gabriela Braun, Tudor Nedelcea, Mariana Leferman, Toma Rădulescu – FAMILIA AMAN**

Editura Aius, Craiova, 2003, 181 pp.

● **Comandor (r) aviator Constantin Iordache – ATERIZAREA ESTE OBLIGATORIE**

Editura Olimp, 2005, 135 pp.

● **Cezar Vasiliu – ISTORIE ȘI CREDINȚĂ**, Ediția a II-a, Revizuită și adăugită

Editura „Antim Ivireanu“, Râmnicu Vâlcea, 2004, 449 pp.

● **Petre Otu – MAREȘALUL ALEXANDRU AVERESCU. MILITARUL, OMUL POLITIC, LEGENDA**

Editura Militară, București, 2005, 439 pp.

● **Fritz Ortlepp – LUPTELE DIN REGIUNEA BRAN ȘI DRĂGOSLAVELE**

(Traducerea din limba germană de preot I. Răuțescu)

Editura PHOENIX, Brașov, 2003, 168 pp.

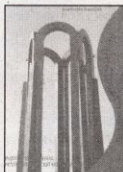

● **Institutul Național pentru Memoria Exilului Românesc – TRAGEDIA ROMÂNIEI 1939-1947**

Editura Pro Historia, București, 2004, 474 pp.

● **Academia Română, Institutul de Istorie „Nicolae Iorga” – STUDII ȘI MATERIALE DE ISTORIE CONTEMPORANĂ, SERIE NOUĂ, VOLUMUL II**, 2003, București, 303 pp.

● **Academia Română, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului – ARHIVELE TOTALITARISMULUI, Anul XII, Nr. 42-43, 1-2/2004**

● **International Council of Indo-European and Thracian Studies, Free International University of Moldova, State University of Moldova, Association Syllabus – THRACIANS AND CIRCUMPONTIC WORLD, I**, Proceedings of the Ninth International Congress of Thracology, Chișinău, 2004, 335 pp.

RĂPCTUNE

1

1535. Sub pontificatul lui Paul III (1534-1549), un ultim papă al Renașterii și un extraordinar mecena, Michelangelo este numit arhitect șef, sculptor și pictor al Vaticanului. Nu după multă vreme acesta începe să picteze *Judecata de Apoi* în Capela Sixtină. Papa personal vine din când în când să urmărească evoluția lucrării. În anturajul său există oameni deranjați de trupurile „nerușinat de dezgolate” înfățișate de fresca lui Michelangelo Buonarroti. Nu reușesc să îl convingă pe Paul III, dar în 1559, la porunca altui papă, un bun prieten al artistului, Daniello da Volterra, „a îmbrăcat” siluetele principale din *Judecata de Apoi*.

3

1841. Sir Robert Peel depune jurământul ca prim-ministru britanic, sărutând mâna reginei, după tradiție. În noul guvern tory, lordul Aberdeen devine șeful Foreign Office-ului, în locul unui mare tactician parlamentar și al unui spirit neobosit: viconte Palmerston, cel care, în mandatele sale, a imprimat politicii externe britanice o direcție personală. Dușmanii lui, Metternich, Ludovic-Filip și țarul Rusiei, presupun că, recent căsătorit, în 1839, la 55 de ani, cu văduva contelui Cowper, Palmerston se va resemna să-și vadă de cămin și de celebra-i herghelie, care i-a adus mari triumfuri pe multe terenuri de curse ale Angliei. Într-adevăr, cei doi pornesc într-o lungă călătorie de trei ani prin țările Europei (Franța, Germania, Elveția, Italia), dar în 1846 lordul se întoarce la conducerea Foreign Office-ului, pentru a treia oară și pentru alți șapte ani.

7

1783. Neașsa din Răzvad, județul Dâmbovița, înaintează o jalbă către Prea Sfinția Sa Părintele Mitropolit, prin care îi cere separarea de soțul ei, Voico. Căsătoria lor a durat zece ani și jumătate, dar traiul în comun numai câteva luni. Orfană de ambii părinți, fata s-a tocmit singură cu Voico. A crezut că, fiind ei consăteni și cunoscându-se, nu va avea surprize de pe urma lui. Dar ori de câte ori avea chef Voico fura agoniseala familiei și dispărea. Neașsa, neavând copii, abandona gospodăria și îl căuta. Îl găsea și îl aducea spășit acasă. De obicei, el promitea că se va schimba. Până în acea zi de 7 septembrie.

10

1384. „La 10 septembrie, în beneficiul lui Ambrogio di Bino Bini, noi am asigurat pentru 200 de ducati de aur de Milano postavurile transportate de la Porto Pisano la Palermo cu vaporul lui Bartolomeo Vitale. Și pentru cei 200 de ducati, noi am primit 8 ducati și am pus datoria în contul lui Ambrogio, la pagina 174, și nu a fost întocmit nici un alt act de mâna altcuiva.

Ajuns cu bine la Palermo. ”

Așa suna o asigurare în epoca medievală, denumită *alla fiorentina*, asigurare cu primă de 3-4%, ca măsură de siguranță, pentru traversarea Mediteranei de la nord la sud.

20

1854. În apropierea râului Alma are loc o tentativă a aliaților (britanici, francezi, turci, conduși de generalul lord Raglan și mareșalul Jacques St. Arnaud), 63.000 de soldați, de a cucerii Sevastopolul, respinsă de 40.000 ruși sub comanda generalului Aleksandr Menșikov. Din cauza ordinelor confuze, o parte din linia britanicilor s-a retras, în timp ce restul a înaintat. Războiul Crimeii a devenit sinonim cu neglijarea bunăstării soldatului. După bătălia de la Alma, chirurgul George Lawson scria: „Când divizia ușoară avea cam 1.000 de morți și răniți, nu existau ambulante etc. sau lumină (cu excepția lucrurilor personale ale ofițerilor) și aproape toate operațiile au fost făcute direct pe pământ. Eu personal i-am operat pe bieții băieți pe pământ în prima zi, până când am găsit pe undeva o ușă veche din care am improvisat o masă... Rapoartele afirmă că portul Balaclava este plin de mâini și picioare amputate, care plutesc în apă, și că lângă spital sunt mormane de membre amputate”.

Trei dintre teoreticienii anarhismului: prințul Piotr Alekseevici Kropotkin, ...

Termenul de „anarhist“ a fost lansat de Pierre Joseph Proudhon (1809-1865), un filosof care susținea ideea de „noua ordine socială naturală“. Valva stârnită a dus la o bună vânzare a broșurilor sale, în special datorită lozincilor excentrice – „proprietatea înseamnă furt“ și „familia înseamnă viol“. În acele scrieri se regăsesc teoriile care au promovat libertinajul sexual, susținute, la acea vreme, și de Karl Marx.

Demersurile lui Proudhon au fost continuate de un exilat rus, Mihail Aleksandrovici Bakunin (1814-1876), care preconiza desființarea statului, familiei, națiunii și a religiei. Bakunin și adepții săi au întemeiat în 1872 o structură proprie Internaționala anarhistă, a cărei conducere a fost asumată ulterior de

alt exilat rus, prințul Piotr Alekseevici Kropotkin (1842-1921). Ofițer dezertor, Kropotkin și-a găsit vocația profetind distrugerea ordinii de la acea vreme și zorii unei noi societăți, bazată pe pacifism, cooperare și descentralizare.

... Mihail Aleksandrovici Bakunin ...

Cel mai „remarcabil“ dintre adepții teoriei a fost italianul Errico Malatesta (1853-1932), un maniac al revoltei, vechi pușcăriaș, cu trei condamnări la moarte. Malatesta a lansat lozincă „propaganda prin fapte“, adică atentate, revolte etc. Sub influența sa, Internaționala anarhistă s-a transformat în Internaționala teroristă, între 1890 și 1892 membrii săi comițând nenumărate asasinat. Efectul a fost contrar celui scontat, anarhiștii devenind ținta polițiilor din toate statele civilizate. În final, Internaționala anarhistă și-a încetat activitatea și acei membri care au scăpat de închisoare au optat pentru non-violență și activism sindical, întemeind în perioada 1902-1910 primele mari confederații sindicale în Franța, Spania și S.U.A.

... și Pierre Joseph Proudhon

DIN ISTORIA TERORISMULUI PE TERITORIUL ROMÂNIEI

ALEXANDRU-ALIN SPÂNU

În România începutului de secol XX asemenea idei nu au avut ecou și, în consecință, acțiunile teroriste contra oamenilor politici au fost puține și fără rezultate concrete. Totuși, organele de Siguranță au intervenit preventiv împotriva oricăror manifestări care promovau violența ca mijloc de rezolvare a problemelor sociale sau economice.

Sub influența unor mișcări radicale din străinătate au existat și minți înfierbântate care au încercat să pună la cale acțiuni teroriste. Astfel, în urma unor informații, la 5 martie 1905 a fost reținut și interogată un oarecare Vasile Dașchevici, învățător în comuna Bra-

gadiru-Teleorman, care ar fi intenționat să atenteze la viața regelui Carol I. Născut în 1883 în comuna Mamornița-Dorohoi, fiul lui Vasile și Teofila, Vasile Dașchevici mai fusese arestat la 31 iulie 1903, împreună cu fratele său Ion, deoarece „profesa idei anarhiste“. În luna septembrie a aceluiași an, cei doi frați au fost din nou reținuți, fiind învinuiți că ar fi plănuit un atentat contra capetelor încoronate. Câteva luni mai târziu, în ianuarie 1904, Prefectura Poliției Capitalei răspunsese unei solicitări venite de la Direcțiunea Siguranței din Bruxelles, care dorea o caracterizare a lui Vasile Dașchevici: „se bucură de o

reputație din cele mai dubioase și este dominat de idei subversive“.

În aceeași zi, la 5 martie 1905, a fost reținut și interogată și Ion Dașchevici (n. 1880), impiegat C.F.R. în gara Filaret, unde avea și locuința de serviciu. Cercetările au stabilit că Vasile Dașchevici i-ar fi spus, printre altele, fratelui său: „Ce rușine, ce rușine, să stai tu să saluți pe rege când trece. Trebuie, când trece, să-i cânti muzica ce-i place, adică zgomotul de pușcă, să vedem dacă tot are să-i placă muzica!“ Învățătorul avea și un plan pentru a-și atinge obiectivul, după cum a afirmat Valeria Dașchevici, soția lui Ion. Aceasta a declarat că l-a auzit pe Vasile spunându-i fratelui său „să schimbe macazul, ca să-i nimecească pe toți hoții care trăiesc pe spatele oamenilor săraci“. Nici unul dintre cei doi frați nu a fost condamnat pentru tentativă de asasinat contra regelui Carol, însă, la 11 martie 1905, Ion Dașchevici a fost suspendat din funcția de impiegat C.F.R. și obligat să se mute din localul gării Filaret.

„Teroriștii români“

Peste doi ani, la 22 mai 1907, problema anarhiștilor români a revenit în actualitate. Autoritățile fuseseră alarmate și de faptul că în timpul răzcoalelor țărănești în diverse localități au fost semnalate unele persoane suspecte care îi incitaseră pe săteni. Direcțiunea Administrației Generale a Personalului și Poliției Generale – Serviciul Poliției Generale și Statisticii – a trimis o telegramă către toți prefecții din țară, în care aceștia erau avizați asupra anarhiștilor români cunoscuți până la acea dată. Măsura era una preventivă și cei menționați erau dați în supraveghere în cazul când ar fi fost identificați în alte zone decât cele de domiciliu. Cei dați în urmărire erau: Constantin I.

Cioranu (din Ilfov), Matei I. Dimiriu (Buzău), Leon Sadbey (București), Ștefan Gheorghiu (Ploiești), Ion Neagu (București), Pașait Mușoiu (București), Vasile Dașchevici, Ion Dașchevici, Alexandru Sirion, Ion Constantinescu (Brăila), Lucian Marcu Hodoș (București), Dumitru Negură, doctor Zoșan, Petre Niculescu-Cranta (Mehedinți) și George Bogdan-Pitești (Olt). Unii dintre aceștia ca Ștefan Gheorghiu și Panait Mușoiu vor deveni, peste ani, figuri emblematică ale mișcării socialiste, numele lor fiind asociate cu începuturile mișcării muncitorești din România. Panait Mușoiu (1864-1944) a tradus și tipărit, în 1892, *Manifestul Partidului Comunist și Dezvoltarea socialismului de la utopie la știință*, semnate de Karl Marx și Frederic Engels. Ștefan Gheorghiu (1879-1914) s-a remarcat prin activitatea desfășurată la Clubul muncitorilor din Ploiești, apoi, în perioada 1905-1906, s-a implicat în organizarea sindicatelor din România, iar în 1907 a fost ales în conducerea Uniunii Socialiste din România. În 1910 a participat la reorganizarea Partidului Social-Democrat din România, el fiind conducătorul aripii de stânga, cea care a impus politica mișcării în perioada următoare.

La 14 octombrie 1909 cotidianul *Adevărul*, condus de Constantin Mille (1861-1927),

a publicat un articol nesemnat, intitulat *Teroriștii români*, termen introdus pentru prima dată în presa scrisă. Acest articol a atras atenția Direcțiunii Poliției și Siguranței Generale (D.P.S.G.), care a demarat o anchetă privind identificarea acestor indivizi, considerați periculoși pentru ordinea statală. După o săptămână, la 22 octombrie 1909, agentul nr. 194 din Brigada 3 a înaintat conducerii D.P.S.G. un raport privind rezultatele obținute. Printre altele, agentul a menționat că articolul din *Adevărul* prezenta „o simplă mano-

Vicimele atentatului din 1903, regele sârb Alexandru Obrenovici și regina Draga

peră a unor derbedei care, prin această publicație, vor să pună în mișcare Direcțiunea", adică o farsă de prost gust.

Atenția sporită față de aceste manifestări, care puteau degenera în acțiuni concrete, avea în vedere, în primul rând, prevenirea unor evenimente petrecute în vecinătatea României. În Serbia, la data de 10 iunie 1903, regele Alexandru Obrenovici și regina Draga au fost uciși „în modul cel mai crud” de către un grup de ofițeri, nemulțumiți de politica externă a monarhului.

Cu toate măsurile luate, la 8 decembrie 1909 primul ministru român, Ionel Brătianu, a fost victima unei tentative de asasinat din partea unui comerciant bulgar, ale cărui motive erau exclusiv politice (*Magazin istoric*, nr. 3/1969).

Plan de asasinare a regelui

Asasinarea prințului moștenitor al Imperiului austro-ungar, Franz-Ferdinand, și a soției sale, la 28 iunie 1914, în orașul Sarajevo, fapt ce a reprezentat scânteia care a declanșat primul război mondial, a născut idei pentru cei care nutreau sentimente asemănătoare, de răzbunare, asupra celor care îi oprimbau sau nedreptățeau. Un asemenea eveniment a vizat, în vara anului 1914, și asasinarea regelui Carol I al României.

La 30 iunie 1914 o telegramă din Sofia, semnată „Amicus”, a fost primită de I.M. Grigorescu, șeful Diviziunii I, care avea în subordine Poliția, Siguranța Generală și Biroul Personalului. Telegrama avea următorul conținut: „Ieri s-a ținut [o întâlnire] la Societatea «Dobrogea» din Sofia și s-a hotărât uciderea regelui Carol” (*Magazin istoric*, nr. 12/2004).

Imediat, conducerea D.P.S.G. a luat măsuri de siguranță sporită a regelui și de infiltrare a

Regele Carol I
devenise o țintă a anarhiștilor români

unor agenți români în zona de nord a Bulgariei, în scopul identificării atentatorilor și anihilării acțiunilor preconizate de aceștia.

După două săptămâni, la mijlocul lunii iulie, agentul D.L., aflat la Balci, a aflat că Societatea „Dobrogea” intenționa să organizeze în București o serie de atentate împotriva tuturor „celor care s-au manifestat până în prezent ca dușmani ai unei mari Bulgarii”. Modelul luat ca exemplu era tocmai atentatul de la Sarajevo. Scopul era „să răspândească o adâncă teroare” pe te-

ritoriul românesc.

Un alt agent al D.P.S.G. s-a infiltrat în mediul terorist din nordul Bulgariei și, la începutul lunii iulie 1914, a obținut alte informații importante. El a reușit să intercepteze o telegramă de la Sofia în care se comunica faptul că „mulți comitajii sunt însărcinați de comitetul societății «Dobrogea» să comită o serie de atentate în România ca să provoace încurcături”, pentru a destabiliza ordinea publică. Asemenea „încurcături” trebuia create și în Serbia și Grecia, tot în speranța realizării unei Bulgarii mari. Pentru a-și duce misiunea la bun sfârșit, agentul D.P.S.G. a cercetat și a reușit să identifice numele unora dintre cei însărcinați cu atacuri subversive în România. Aceștia erau: Gheorghe Mihaloff, 33 ani, fost sublocotenent în armata bulgară, cu „mustața mică, blondă, ochii căprui și statura înaltă”; Milos Petcoff, 40 ani, „gras, mustața căruntă, sprâncene stufoase, căutătură feroasă, vorbește gros, oacheș, statură potrivită”; Arsenoff, 22 ani, „statură potrivită, oacheș, mustața mică, robust, păr mare dat pe spate”; Milan Stefanoff și Pavloff. Însă nici unul dintre aceștia nu a ajuns la București.

Asupra regelui Carol I nu a mai avut loc nici un atentat. ■

Cum încălcau legea bucureștenii în urmă cu 200-300 de ani? Cum îi pedepsea domnia? Continuăm povestea începută în numărul trecut al revistei.

JUSTIȚIE ÎN BUCUREȘTI DE ODINIOARĂ

Haiducia ca și jaful la drumul mare erau sever pedepsite, în general cu spânzurătoarea. Un caz aparte este cel al haiducului Tunsu (Magazin istoric, nr. 9/2000). Urmărit de putere, este prins. Moare în cele din urmă din cauza rănilor primite în luptă. Ceilalți ortaci din ceată, ca de fapt și numeroasele gazde, au fost tratați ca hoți și tăinuitori. După lungi zile de tortură au fost trimiși la ocnă pentru mulți ani.

Hoț în obezi

IONEL ZĂNESCU

- Cea mai frecventă pedeapsă: bătaia cu toiege • Preoți spânzurați pentru că petreceau cu femei galante • Holtei înmărmățiți la Plumbuita
- Călăul nu mai taie căpățâni, ci le rade • Să-i bată, dar să nu-i omoare

Cel dintâi domn pământean, după veacul fanariot, Grigore Ghica (1822-1828), a interzis aplicarea pedepsei capitale, înlocuind-o cu oena, bătaia cu toiege, amendă etc.

Bătaia cu toiege a fost cea mai utilizată metodă în Evul Mediu românesc, fiind în multe cazuri combinată cu surghiunul la mănăstire, ocnă, amendă, punerea în obezi a înpricinatului la răscruce de drumuri etc. Pedeapsa se aplica într-o mulțime de cazuri: celor ce nu anunțau o epidemie de ciumă, bătăușilor sau celor care abuzau de dregătorie, celor prinși în toiu noptii prin oraș fără nici un

motiv, uzurpatorilor de calități oficiale, prostituatelor, falsi-

Gravură de epocă înfățișând un haiduc

ficatorilor de lumânări și practicanților spiritismului, celor care umblau cu pâri mincinoase, neînșurătorilor etc.

Străinilor (sau sudișilor) li se îngrădeau unele drepturi. Unul dintre acestea era de a nu avea voie să țină băcăni, brutării și cărciumi.

În cronică lui Miron Costin găsim un pasaj destul de semnificativ: „...Oh, oh, oh, vai de țara românească. Ce cumplite vremi au ajuns și la ce cumpănă a căzut..., dar de sudiși să te scapi nu e cu putință”. Față de această situație, o serie de domni fanarioti au luat măsuri de stăvilire a fenomenului de

acaparare a unor bunuri și servicii în Principate. Unul dintre ei, Alexandru Moruzi (1793-1796; 1799-1801), copleșit de mulțimea jalelor venite la domnie, prin pitacul din 29 martie 1793, limita aria de acțiune a suditorilor în domeniul comercial și în cel al proprietăților. În caz contrar, pedeapsa mergea până la confiscarea bunurilor și la expulzarea împriecatului. Pentru lichidarea sau vinderea cârciumilor, butăriilor, băcăniilor sau altor „aliverșuri”, sudiiții primeau un termen de 15 zile. În caz contrar aveau loc confiscarea silită și, implicit, expulzarea din țară. Erau scutiți de la aceste măsuri străinii „de-orce nație, ai căror străbuni sunt născuți pe pământul țării românești, neclintii de aici, îndurând umăr la umăr cu băstinașii țării toate greutățile căzute pe capul lor”.

Dar s-au găsit unii care să nu dea curs poruncilor domniei. Un astfel de caz este cel al lui Lațco Ungureanu, care a cumpărat o casă în București, pe Podul Mogoșoaiei, cu 100 taleri, în care, ulterior, a investit 200 de taleri pentru a-i aduce îmbunătățiri. Spătăria, fiind înștiințată de Agie (poliția vremii), descinde la locul cu pricina și îi pune în vedere suditul că nu are voie să dețină acareturi și pământ în Țara Românească. La refuzul acestuia, vel aga face plângere la domnie, care, prin pitac, hotărăște ca suditul să fie despăgubit de Epitropia Orașului și „în rădvanele Agiei să i se strângă toate boarfele, suite cum și el cu toți ai lui, fără răsuflarea cailor, să-i duceti

Domnitorul Grigore Ghica a interzis aplicarea pedepsei capitale

trecându-i hotarul ce voesc... Noi așa poruncim, încotmai să se facă și toți să tacă, cârtire să nu s-audă, căci cărui sudit nu-i place, poate din țară să fugă”.

În timpul domniei lui Ioan Caragea (1812-1818), din porunca Spătăriei, Agia face catagrafia populației bucureștene. Iscodind cu amănuntul, se încredințează pe deplin că toate slugile la sudiiți nu sunt decât români și nici un sudit nu s-a putut dovedi slugă. Spătăria îl înștiințează pe domn, menționând faptul „că acest lucru ne pune pe mirare, socotind ca o jicnire pentru români, ca tu în țara ta să fii slugă la un străin, lucru nemaipomenit la noi”.

Domnitorul, prin pitac, îl înștiințează pe aga, iar ulterior pe mitropolit, că oricui dovedit a avea slugi dintre români, „i se va face confiscarea averii sale și va fi aruncat peste hotar, iar românul, după ce va fi mângâiat la părțile moi ale trupului cu câte nuiiele veți porunci, îl veți trimite surghiun la o mănăstire, alăturându-l în tahma țiganilor”.

Un fapt mai aparte s-a petrecut tot în timpul domniei lui Ioan Caragea, când mai mulți preoți, români și greci, au fost

acuzati că mergeau la „Chioșcul de la Herăstrău”, unde petreceau cu femei galante (grizete). Populația enoriașă s-a scandalizat, iar domnitorul a trebuit să ia măsuri. Drept urmare, s-a poruncit ca preoții români să fie spânzurați, iar cei străini, după ce plăteau o amendă de 300 taleri, să fie expulzați din țară. Totodată, domnul a înștiințat obștea „că de azi încolo, or ce fată sau muere socotită de Agie ca fată sau femeie ușuratică (grizetă) voe nu mai are să umble cu capul gol, ci peste tot locul acoperit cu bariș sau tistime de culoare stacojie”.

În atenția justiției de odinioară, un loc aparte revenea apărării familiei și a moravurilor. Uciderea soției era considerată o mare fărădelege, cel învinuit de o asemenea faptă fiind supus la cazne foarte mari. O fată, Ciuca, s-a căsătorit cu un fost polcovnic de Vâlcea, pe nume Florea Barbu. După ce a aflat că soția sa nu este fecioară, el a supus-o la tot felul de cazne și bătaii, în urma cărora i s-a tras moartea. Familia tinerei femei a făcut plângere la Mitropolie, care în urma cercetărilor îl înștiințează pe domn, cerând pedepsirea celui vinovat. Citind anafora (raport scris adresat domnitorului) mitropolitului, domnul poruncește: „Să se lege ferecându-se în lanț de fier, legătura lui să fie în așa chip, ca mâinile, grumajul și genunchii cu restul trupului încovoiați să formeze un ghem. Din duminică în duminică vreme de o lună să fie dus în piața Curtea Veche”, urmând ca trecătorii să ia aminte asupra celor întâmplare. Urma apoi „să

fie dus la Ocna Telega, așa cum este legat ghem, nefiind descătușat nici mort, ci cu cătușele să fie îngropat acest netrebnic chinuitor față de femeia lui”.

Cel ce făcea abuz de forță, cuvinte mincinoase sau promisiuni de luare în căsătorie și „strica fecioria” unei fete era obligat să plătească o anumită sumă de bani. Așa s-a întâmplat cu un împetricinat, Nicolae, în luna mai 1796, care, neputând achita o liră de aur, a fost supus unei porunci domnești: „să se bată, să se tundă și să se surghiunească”.

Pedepse aspre, uneori cu moartea, se aplicau și pentru cei ce înjurau de mamă și copii. Primul caz semnalat documentar datează din martie 1672, când Grigore Ghica (1672-1673) ordonă ca doi căpitani din tagma cantacuzină să fie „tăiați dinaintea porții, pentru că înjurase pă Panoiotache dă muiere și dă copii”. Ulterior, pentru asemenea fapte se va aplica doar bătaia cu toiege.

Pitacul emis de Alexandru Moruzi avea unele prevederi speciale pentru burlaci. Lor trebuia să li „se dea un răgaz de șase luni spre a se căpătui...”, luând fată sau „femeie legitimă”. Altfel erau obligați să presteze munci la drumuri sau la familii cu mulți copii. În caz de refuz sau de sustragere, porunca era cât se poate de categorică: „Dacă se va dovedi vreunul numai din holtei că a fugit sau furișându-se de poruncile Noastre, apoi toți holtei să fie adunați și întemnițați la Plumbuita, fără osebire de rang sau avuție.”

Dacă până la Regulamentul Organic, pentru prostituție, pe-

Generalul conte Pavel Kiseleff

deapsa putea merge până la ștreang, după adoptarea acestuia în 1832, femeile ușoare erau doar rase în cap, rareori folosindu-se bătaia sau alun-garea din oraș.

Un poet bucureștean care se plimba prin Capitală în vara anului 1847 arăta în aceste cuvinte ce-l impresionase mai mult când, luând-o pe Lipsani, ajunsese la Hanul lui Manuc: „Ce să vezi la Pușcărie?... Femei, oameni, moși, copii/Lume multă adunată, zgomot, râsuri, gălăgii/ Se zgăia la o muiere cu osânda ei la gât/Rasă tigvă sta la soare cu un aer amărât.”

Dacă pedeapsa cu moartea a fost comutată în ocnă pe

viață, călăul continua să-și primească leafa de 500 de lei pe lună; dar acum el nu mai tăia căpățâni sau mâini, ci doar rădea în cap.

Pe la 1797, avem și un caz mai aparte, și anume, „făclieri” care falsificau ceara pentru lumânări. În urma jalelor primite de la populație, răspunsul a venit repede. În afara celor 150 de lovituri primite în piața de la Curtea Veche, făclierul a pierdut pentru el și urmașii săi dreptul de a mai fabrica lumânări.

Pitarul Petricani, judecător de departament, poate fi considerat primul bucureștean care s-a ocupat cu spiritismul. La 5 februarie 1794, Alexandru Moruzi emite un pitac destul de hazliu, prin care Petricani era trimis la mănăstirea Dealu, „unde, odihnindu-se, să-și poată lucra treaba bine”.

Tot în acel an, dar la 10 decembrie, călugărul Grigore aducând la cunoștința lui Alexandru Moruzi că serdarul Constantin Cantacuzino, ispravnicul orașului Ploiești, a bătut rău, cu 500 toiege la tâlpi (un număr de lovituri nemai-întâlnit până atunci) pe fiul

Piața din fața bisericii Curtea Veche, locul unde condamnații erau arătați trecătorilor pentru luare aminte

slujitorului Dobrin, domnul îl condamnă să plătească 100 lei amendă în folosul mumbașului care a venit și a cercetat reclamația la fața locului. Constatând însă că slujitorul Dobrin este vinovat, fiindcă „a fost pricinuitorul începutului gâlcevei cu vorbe de ocară și cu răspunsuri împotrivoitoare“, poruncește să fie scos din rândul slujbașilor și să fie trecut să plătească dajdie. Nu uită să-l pedepsească și pe călugărul Grigore, pe care îl trimite în surghiun la mănăstirea Târgșor, fiindcă în loc să potolească cearta, „ca un obraznic bisericesc“, a fost un ațâțător al scandalului.

În toamna anului 1794, o femeie, Zoița, a înaintat o jalbă la domnie împotriva mamei sale. Din ordinul domnului, marele spătar a cercetat pricina la fața locului și a constatat din spusele vecinilor celor două femei că Zoița era vinovată, „fiind femeie rea și gâlcevi-toare asupra mamei sale cât și a cumnatei“. Marele spătar a propus ca, pentru necinstea ce a făcut-o mamei sale, Zoița să fie bătută cu 20 toiege la fața locului, „să se părasească de reaua purtare“.

Același domn, Alexandru Moruzi, a fost informat că un anumit Petre croitorul a vrut să creștineze cu sila un copil de evreu. La 4 iulie 1795, domnul dă un pitac către marele spătar prin care poruncește ca băiatul să fie lăsat liber în voia lui și nu mai dacă vrea să se creștineze, din proprie inițiativă, atunci să se prezinte la mitropolit, iar acesta „cercetându-l bisericește va face ceea ce se va cădea“; nimfeni din fețele bisericești să nu îndrăznească a-l boteza fără răvașul mitropolitului.

Ioan Gh. Caragea i-a pedepsit pe preoții păcătoși

Lui Petre croitorul care a pricinuit „înșelăciune“ să i se aplice o „cercetare“ cu 100 toiege la tălpi și apoi să fie surghiunit peste hotar, în Moldova, de unde venise.

Stan Dimache Dudescu a reclamat cum că un arnăut de la Agie, împreună cu alți tovarăși de-ai lui au vrut să-l omoare. Cercetându-se și aflându-se vinovăția arnăutului, care spunea că era beat la acea dată, Alexandru Moruzi, la 22 iulie 1795, poate ca o circumstanță atenuantă, a ordonat să fie bătut numai cu 100 toiege, chiar în fața casei lui Stan Dudescu, și apoi, în căruță cu pază, să fie dus și întemnițat la ocna Slănic.

În vremea epidemiei de ciumă, epistații (cel mai mic

grad de ofițer de poliție, un fel de subcomisar) mahalalelor, medicii și preoții erau obligați să aducă la cunoștința autorităților numele tuturor celor care fuseseră atinși de această cruntă boală, pentru a se lua cele mai grabnice măsuri, ferind pe cei sănătoși de cei ciurmați. Epistatul din mahalaua Mihai Vodă n-a anunțat boala, nici moartea unui locuitor ciurmat din acea mahala, scuzându-se că n-a cunoscut această dispoziție.

Domnul, înștiințat de acest lucru, a poruncit spătarului, la 25 iulie 1795, să facă cunoscut tuturor epistaților din mahalale că sunt obligați să anunțe orice caz de boală, iar cei care nu se vor conforma, indiferent „de orice treaptă va fi acela“, să fie pedepsiți cu 20 toiege și cu surghiun la mănăstirea Snagov.

Un caz foarte interesant este cel arătat de mitropolitul Dostei în anafora sa către domn. El spunea că grămaticul Vasile Nuțul s-a prezentat la Mitropolie cu rugămintea să fie numit diacon. După cercetarea ce i s-a făcut, mitropolitul l-a repartizat la biserica „Buna Vestire“ a Curții Domnești, rămânând însă ca în slujbă să nu intre decât după ce domnul va da cuvenita aprobare de hirotonisire. Vasile Nuțul însă, „din îndemnul vrăjmașului diavol, a îndrăznit până a nu se hirotonisi“ și a slujit în câteva rânduri liturgii diaconicești.

Mitropolitul se și gândea să-i dea un canon, dar Vasile Nuțul, în acest timp, și-a ticluit un act fals, ca și când ar fi fost dat de mitropolit. Auzind despre aceste fapte, mitropolitul a ordonat să fie adus la Mitropolie, unde a fost tuns și ras. La rân-

Domnitorul Nicolae Mavrogheni (1786-1790)

dul său, domnul, la 24 martie 1795, a poruncit să-l ducă în fața bisericii unde a slujit, să-l pună în falangă și să fie bătut cu 100 toiege la tâlpi, iar după aceea să fie trimis în surghiun la mănăstirea Căldărușani, unde starețul „să-l aibă la osândă acolo”.

În sfârșit, un ultim caz de pedepsire cu bătaie cu toiege îl găsim menționat în timpul generalului Kiseleff. Doctorul Alcibiade Tavernier, împreună cu un prieten s-au dus la vânatoare, unde au fost atacați de o bandă de hoți. Dintre aceștia unul singur a fost prins, Gheorghe Medrea, care era rănit. Conform pravei vechi, trebuia condamnat la moarte, înainte însă trebuia să i se aplice bătaia cu 200 toiege. Ulterior, generalul Kiseleff i-a comutat pedeapsa la 15 ani muncă grea în ocină.

Cum am mai spus, „locul osândeii”, ce a dăinuit până la marele incendiu din martie 1847, se afla în apropierea

Curtii Vechi, maidanul din fața Hanului lui Manuc. Tot acolo se afla Pușcăria, unde se închiideau vinovații, dar numai cei de rând, fiindcă cei cu rang boieresc se „bucurau” de cinstea de a fi închiși în turnul de deasupra porții. În timpul marelui incendiu din 1847 se aflau arestați aici peste 150 de oameni. Focul a năruit, pentru totdeauna, atât temnița, cât și biserica Sf. Anton, aflată în apropiere.

La un moment dat Caragea Vodă a găsit de cuviință să dă-

ruiască clerului Curtii Domnești o bucată de loc din vecinătate. Ceea ce făcu la 3 iunie 1814. Dar când aflară boierii, se produse mare nemulțumire. Locul acela nu putea fi cedat, deoarece avea o destinație precisă: era „locul osândeii”. Prin cuvenită anaforă ei îl lămuresc pe domn că lângă zidul Pușcăriei, era un „drum de obște” și că pe acea bucată de drum, după străvechiul obicei, se trăgeau în țepă sau își pierdeau capul pe butuc osândiții. Dacă, Doamne ferește, se dăruia locul, se strica o venerabilă tradiție! Domnul a revenit în grabă asupra donației, iar locul a rămas pe mai departe rezervat pentru execuții.

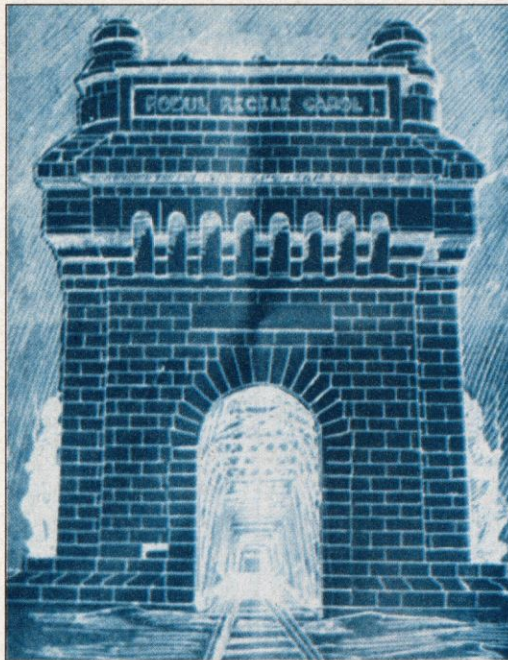
Până în perioada contemporană, bătaia nu va dispărea ca „mijloc de educare” și, după cum spunea Alexandru Constantin Moruzi într-o anaforă, „nu spunem că la Agie să piară bătaia, dar să nu se omoară... Așa am zis, așa să se facă și toți să tacă.” ■

RADIO ROMÂNIA CULTURAL

	FM		FM
Arad	106,8	Iași	103,1
Bacău	101,4	Oradea	96,1
Baia-Mare	100,1	Ploiești	104,1
Bârlad	102,8	Rm. Vâlcea	102,5
Botoșani	100,8	Sibiu	103,7
Brașov	105	Suceava	101,6
București	101,3	Târgu-Mureș	104,9
Buzău	103,7	Timișoara	100,7
Cluj-Napoca	101	Tulcea	105,4
Focșani	101	Vaslui	102,4
Galați	101,6	Zalău	105

Enigme ale istoriei

Un tren format din 15 locomotive trecea, la 15 septembrie 1895, peste brațul de oțel de la Cernavodă, inaugurând cel mai mare pod din Europa la vremea respectivă. 14.000 de bucureșteni au participat la banchetul popular, mulți ajungând la Cernavodă însoțiți de lăutari. Dincolo de momentele festive, podul lui Anghel Saligny (1854-1925) a trecut și prin situații dificile. Minat de bulgari (1915), a fost aruncat în aer de armata română (1916) și reparat de administrația militară germană. A cunoscut și efectul bombelor din al doilea război mondial, la 8 august 1941 (Magazin istoric, nr. 9/1996).

AU MINAT BULGARI PODUL DE LA CERNAVODĂ?

CĂTĂLIN FUDULU

În perioada neutralității României din primii doi ani ai celui dintâi război mondial (1914-1916), planul de operații al Statului Major bulgar pentru intervalul 1 ianuarie 1914-15 ianuarie 1915 a prevăzut și minarea podului de la Cernavodă. Se urmărea împiedicarea desfășurării rapide a trupelor române în Dobrogea, în cazul în care țara noastră ar fi intrat în război.

Frustrarea marinarului Miciov

Astfel, conform ordinului nr. 517, din 15 ianuarie 1914, al generalului Clement Bojadgiev, ministrul de Război bulgar, Armata 2 bulgară, formată din 3 divizii, trebuia să se desfășoare la flancul stâng spre Turtucaia și Silistra, cu scopul de a ajunge „la podul de la Cernavodă care

în acest timp va fi deja dărâmat de piroxelina pusă și va domina întregul țărm dunărean, pentru ca să poată paraliza întreaga armată română din Dobrogea”. Respectivul plan a fost vândut de Ștefan P. Zinghiliev, „scriitor” (copist) al Diviziei 4 din Preslav, căpitanului Tenescu, atașatul militar al României la Sofia, contra sumei de 640 lei. Zinghiliev avea probleme de serviciu și, pentru a nu fi sanc-

tionat de superiori, a dorit să se refugieze în România, oferind în schimbul protecției sale informațiile pe care le deținea.

Minarea Podului de la Cernavodă era dispusă de generalul Ficev la 20 decembrie 1914: „aprob cablul lucrat și liniile de piroxelină așezate la podul de fer de la Cernavodă, care unește prin cale ferată Constanța cu vechea Românie, de către *bootsmanul* Gheorghe Miciov, din Flota M.S. Țarului”. De asemenea, generalul Ficev a hotărât și recompensarea lui Miciov: „pentru bravura arătată de el și pentru jertfa și curajul lui îl avansează în primul rang ofițeresc «Miceman» și-l cooptez pe tabloul flotei M.S. Țarului”. Cablul folosit la minarea podului a fost compus dintr-o sârmă pentru ambele mine, urmând ca, după explozia primei mine, cablul să se despartă pentru a doua. Una dintre mine a fost plasată „la al patrulea suport al podului; a doua la al șaselea. Cablul iese la țărmul Dunărei la satul Rasova. Mașina este îngropată sub salcia care are 3 crăci; una dintre ele este tăiată. Când te întorci spre Dunăre, la dreapta sălciei, mașina este ascunsă chiar lângă ea, la un metru adâncime”.

Miciov a fost nemulțumit de recompensa primită și a divulgat lui Zinghiliev „secretul ce avea asupra sa”, în timpul unei petreceri, când aburii lui Bachus l-au împiedicat să mai poată face distincția între secretul de serviciu și frustrările sale.

Suspecți în preajma podului

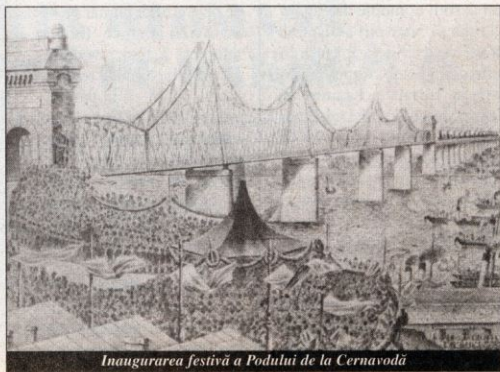
Minarea efectivă de către bulgari a podului de la Cernavodă rămâne însă sub semnul întrebării. În primul rând, după

cumpărarea de către atașatul militar român a planului de operațiuni al armatei bulgare și promisiunea făcută de Zinghiliev că va veni la Turnu-Severin pentru a se pune la dispoziția Siguranței române și a oferi detalii suplimentare, dosarul de urmărire se termină brusc. Nu există nici un document din care să rezulte dacă autoritățile române au făcut o verificare a podului, dacă au descoperit mașina infernală sau dacă Zinghiliev s-a mai prezentat la întâlnirea fixată. Este puțin probabil ca Siguranța să fi lăsat nefinalizat un asemenea dosar. Dacă s-a întâmplat așa, singura explicație plauzibilă este că a descoperit că se afla în fața unei intoxicații din partea bulgarilor, mai ales că în aceeași perioadă agenții Siguranței încercau să obțină planul de operațiuni al armatei bulgare. Astfel, Carageorghe Ion, agent special de Siguranță al Brigăzii Bazargic, a fost reținut de către grănicerii bulgari la Ceatalcișme (17 septembrie 1914), pentru că a întrebat de locul unde sunt cantonate trupele bulgare. Închis la Varna și acuzat de spionaj, agentul Carageorghe a beneficiat de sprijin din partea re-

prezentanților diplomatici ai României, dar și de influența pe care o avea Siguranța română în mediile de afaceri bulgare. Bulgari cu dare de mână au intervenit în sprijinul lui Carageorghe, susținând nevinovăția acestuia. Deși contrainformațiile bulgare au adus la rândul lor oameni care au declarat că în 1913 agentul și-a permis să calce în picioare tabloul țărilor Ferdinand I de Saxa Coburg (1887-1918), agentul a fost achitat și eliberat (24 decembrie 1914).

În al doilea rând, tot ceea ce se întâmpla la Cernavodă în perioada neutralității a fost atent urmărit de Siguranță. Ioana Schröter a fost una dintre persoanele suspectate de spionaj de către brigada Siguranței din Cernavodă. Deși avea un soț care lupta pentru armata germană și a fost prinsă plimbându-se pe linia tranșeelelor de la Cernavodă, agenții Siguranței nu au putut dovedi nimic suspect în legătură cu doamna Schröter, chiar dacă i-au urmărit corespondența particulară.

Nici șeful gării Fetești nu a fost omis de agenții Siguranței, în condițiile în care se căsătorise cu nemțoaica Elisabeta

Inaugurarea festivă a Podului de la Cernavodă

Kraume, care „susținea din toate puterile cauza germană”. Această stare de fapt a generat reacția subcomisarului clasa I G. Dobrescu, care i-a raportat directorului Siguranței: „față de actualele timpuri, când trebuie să am o încordată atenție pentru supravegherea tuturor călătorilor care tranzitează pe aici gara Fetești, prin felul cum e situată prezentând o deosebită importanță din punct de vedere militar în interesul siguranței statului, respectuos îmi permit domnule director a vă ruga să binevoști a dispune să se ia cuvenitele măsuri ca șeful gărei Fetești împreună cu soția sa Elisabeta Kraume să fie transferați la o altă gară mai depărtată de poduri, pentru ca soția sa să nu mai aibă posibilitatea să observe și să știe diferitele măsuri și transporturi militare ce se fac numai pe această linie, mai cu deosebire pentru frontiera dinspre Bulgaria, cu atât mai mult cu cât, de asemenea, sunt informat că Austro-Germanii [sic!] caută cu orice chip să cunoască forțele noastre militare din Do-

broega, spre a prepara pe bulgari pentru o invazie la noi”. Cu avizul Marelui Stat Major al Armatei, Directorul Siguranței a cerut conducerii C.F.R. (9 aprilie 1915) să dispună „ca șeful acelei gări să fie mutat, dacă este posibil într-un birou, iar nu ca șef de gară”.

Podul nu sare în aer

După intrarea României în primul război mondial (27 august 1916), eșecul operațiunilor de la Turcuia (1-6 septembrie 1916) a determinat dinamitarea podului de la Cernavodă de către armata română pentru a întârzia ofensiva grupului de armate germano-bulgaro-turcești comandate de generalul August von Mackensen (1849-1945).

Eșecul de la Turcuia a fost previzibil. Armata 3 română condusă de generalul Mihail Aslan (1857-1936) a dispus doar de șapte divizii, considerate de mână a doua, care au trebuit să se opună unui număr de 40 de divizii inamice. Tactica adoptată a fost învechită, iar dotările tehnice reduse; să nu uităm că în campania din 1913 au fost soldați care aveau armele legate cu sfoară și își țineau cartușele în traistă... După o rezistență de o săptămână, 25.000 de militari români au fost luați prizonieri.

Ca un paradox al sorții, A. Saligny a trebuit să indice punctele slabe ale construcției. În urma detonării, podul de la Cernavodă a ră-

mas însă în picioare, având distruse doar o parte dintre tablarele metalice. De asemenea, au fost distruse tablariile metalice ale podului peste Borcea și o parte dintre tablariile viaductului peste baltă.

Generalul Scarlat Panaitescu (1865-1938) i-a adus la cunoștință lui A. Saligny „acest trist mesaj și durerioasă știre”. Ulterior, administrația militară germană a însărcinat fabrica de mașini Augsburg Nürnberg A.G. și Uzinele Gustovsberg (Germania) să repare podul. Grinzile distruse au fost trimise în Germania, iar cele avariate au fost reparate la fața locului. În acest context este inexactă afirmația lui N. Bujoreanu (*Podurile dintre Fetești și Cernavodă în primii 50 de ani de exploatare*, în *Buletinul Societății Politehnice*, anul LIX, nr. 9-12, septembrie-decembrie, 1945, p. 295), conform căreia Uzinele Reșița au terminat de reparat podul în februarie 1918. ■

Adresa: Str. Miron Costin nr. 19,
Sector 1, București
Tel: 222.53.16, Tel./Fax: 222.53.17
Tel: 223.76.59
E-mail: comenzi@lucman.ro

Philippe Collas

MATA HARI

adevărată
sa poveste

LD
LUCMAN

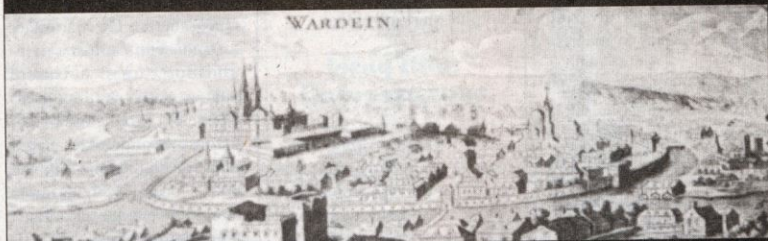
Principele „răzvrătit”
Gheorghe Rákóczi II

Stropii de ploaie se prăvăleau peste trupurile soldaților încrămeniți întru eternitate pe câmpia durerii de lângă Gilău. Stoluri de corbi flămânzi se roteau adulmecând leșurile însângerate, în timp ce ultimii oșteni ai principelui Gheorghe Rákóczi II își căutau salvarea prin pădurile adânci ale munților, în chiliile abăției Sfintei Fecioare Maria din Mănăstur, sau dincolo de zidurile puternice ale Clujului.

Potrivit vechiului lor obicei, turcii victorioși nu și-au urmărit adversarii decât cale de-o milă, după care s-au reîntors disciplinați pe câmpul de luptă și vreme de trei zile și-au îngropat în liniște morții, și-au oblojit răniții, dar mai ales și-au împărțit prăzile agonisite.

Plin de răni, fostul principe ardelean a luat drumul salvator al Oradei. Epopeea lui Rákóczi se apropia de sfârșit. După trei ani de zile, sultanul Mehmed IV nu-i iertase nici acum vina de-a fi atacat Polonia, în

încercarea temerară, dar sfidătoare la adresa Porții, de-a obține coroana acestei țări (Magazin istoric, nr. 12/2003).

Cetatea Oradei, locul în care a închis ochii principele Rákóczi II; gravură din secolul XVIII

POARTA OTOMANĂ SE RĂZBUNĂ PE RÁKÓCZI II

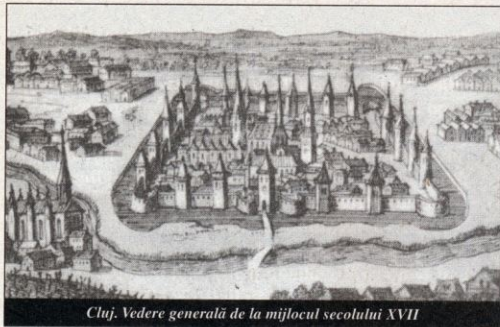
GABRIEL-VIRGIL RUSU

În 1660, ne aflăm într-o Transilvanie puternic sfâșiată de un *intestinum belli* (război intern), generat în mare parte de ambiția puterii otomane, care și-a făcut din a-l alunga de pe tron pe „răzvrătitul și trădătorul” Gheorghe

Rákóczi II un țel obsesiv. Voința Porții era literă de lege și mulți dintre magnații ardeleni doreau să evite o confruntare armată cu oștile preaputernicei Semiluni, prin alegerea pe tronul de la Alba-Iulia a unui spirit pacifist și

echilibrat. Rákóczi însă dădea dovadă de o ambiție înconștientă și, pentru că în Dietă avea încă suficienți partizani, războiul civil s-a declanșat cu toată furia.

Contestat din cauza expediției din Polonia, prin-

Cluj. Vedere generală de la mijlocul secolului XVII

cipele a devenit un rebel în propria-i țară. Mazilit de Poartă, însă susținut de o importantă parte a nobilimii, el nu a renunțat la putere căutând cu disperare aliați pentru a face față invaziei. După ce a eșuat în încercarea de a cucerii Sibiuul, unde se întărise pretendentul susținut de otomani, Acațiu Barcsai, în primăvara anului 1660 el și-a regrupat forțele în tabăra de lângă Gilău. Apoi, potrivit cronicarului sas Georg Kraus, ce ne-a lăsat descrieri amănunțite pentru această perioadă tulbură, principele „a intrat în Cluj și a poruncit de îndată ca porțile orașului să fie păzite, ... pricinuind orașului mari silnicii și neajunsuri...”.

Seidi Ahmet pașa, vizirul de Buda, informat prin iscoadele sale despre locul unde se afla principele, a traversat cu oștile masivul Meseșului „și a pornit încetșor spre Cluj, într-o desăvârșită rânduială de luptă”, așezându-se la Someșeni, cu gândul de a da o luptă decisivă cu Rákóczi. Vizirul de Buda avea sub po-

runca sa garnizoanele otomane din Timișoara și Ineu, nu mai puțin de 20 de steaguri, alături de soldați creștini recrutați din comitatele Bihor, Crasna și Solnoc, conduși de nobilul Martin Boldvai.

Solii pașei sunt executați

La început, Ahmet pașa și-a trimis solii în oraș, cerând sfatului să i se închine, în caz contrar burgul urmând a fi supus „prin mijloacele cele mai rele”. Senatorii ezită și par la un moment dat a ceda imperativelor otomane, însă clujenii, credincioși lui Rákóczi, îi arestează pe trufașii delegați, expediindu-i, sub pază întărită, în tabăra de la Gilău, unde vor fi executați. Gestul ardelenilor l-a infuriat pe vizir, care a jurat să se răzbune. A pornit „mâniș de la Someșeni până mai sus de Mănăștur” și, coborând dealul în apropiere de satul Florești, și-a orânduit trupele pentru atac.

Pentru că dispunea de contingente mai reduse numeric

decât adversarii săi, Rákóczi intenționa să refuze lupta, optând pentru o retragere tactică spre Oradea, unde urma să sosască oști proaspete, adunate din Ungaria Superioară. S-a lovit însă de opoziția consilierilor săi de război, îndeosebi a fraților Mikes, a colonelului scoțian Gaudy, care-l însoțise și în campania din Polonia, și a căpeteniei secuilor, toți exagerat de încrezători în tăria oștilor transilvane. În aceste împrejurări, pentru a suplini lipsa efectivelor, Rákóczi a poruncit „să fie chemați sub arme toți bărbații din împrejurimi care împliniseră 16 ani și vesti prin preotul român Gheorghe din Ciurila iertare și soldă bună tuturor nelegiuirilor care-și uciseră tatăl și mama sau făptuiseră alte rele”. Promisiunilor generoase de grațiere le-au răspuns imediat nu mai puțin de 600 de localnici care, primind arme, s-au pus sub autoritatea preotului român.

Kraus, cronicarul sas, consemna: „Deoarece tabăra lui Rákóczi era așezată atunci între Gilău și Căpuș, iar locul bătăliei nu era tocmai potrivit, ei se traseră puțin înapoi, între Gilău și Florești, pe un șes frumos, spre pieirea lui, dar spre marele folos și noroc al dușmanului”. Apoi, principele și-a convocat colaboratorii, hotărând fiecărei cete un anumit loc și o anume strategie de acțiune. Aripa dreaptă ardeleană era apărată de Grigore Kovács, „un cavalier bătrân și încercat, care avea sub ascultarea sa vreo

1.000 de cătane, precum și pe secuii din Ciuc și Gheorgheni". În stânga erau secuii din Trei Scaune, Mureș și Odorhei, iar în mijloc se aflau lefegii de curte, împreună cu popa Gheorghe din Ciurila și oamenii săi. Pe un deal din apropiere fuseseră amplasate 8 tunuri de mare putere, din spatele cărora principele, protejat de cătanele din Onód, adevărate trupe de elită, care la asediul Sibiului căpătaseră porecla de „copiii diavolului”, privea derularea ostilităților. Și pentru a-i înșela pe otomani cu privire la numărul combatanților săi, Rákóczi „a așezat în spatele oștilor, într-o anumită rânduială de bătaie, toate slugile neîarmate, bucătari, ucenici de bucătari, căruțași, boarii amestecați cu toate vitele, ca să dea înfățișarea unei oști puternice, lăsate în urmă pentru sprijin, cum de altfel și părea din depărtare”.

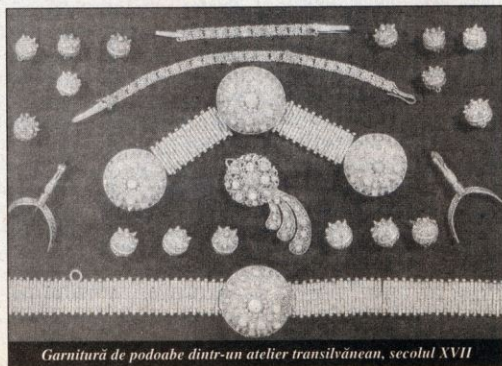
Husein pașa cu sandjak-urile bănățene lovi napraznic, frontal, după ce reuși să treacă apa Lonei, un afluent al Someșului Mic, foarte mlăștinos în acea vreme. Contraatacul lui Kovács s-a dovedit a fi rapid și eficient, transilvănenii „ucigând un număr destul de mare de turci”, restul fiind aruncați înapoi peste părau. Concomitent, ienicerii și auxiliarii staționați undeva sub dealul Rotund, din apropierea localității Luna de Sus, sprijiniți masiv de cavalerie, încercară să împresoare flancul drept ardelean, cu scopul de a-l prinde pe principe. Surprinși de forța și

rapiditatea atacului, secuii intră în panică, iar soldații de ocazie, neprofesioniști, ai preotului Gheorghe au bătut în retragere. Zărind adunătura „slugilor, argaților, băieților, vitelor și celelalte asemănătoare pe care Rákóczi le rânduiase, cum s-a arătat mai sus, ... popa n-a crezut nimic altceva decât că ar fi turci” și atunci, considerând că era flancat din două părți de adversari, și-a întors oamenii și „i-a atacat vitejește pe turci”, încingându-se, conform mărturiei lui Kraus, o luptă disperată și sângeroasă. Totuși, copleșiți de numărul dușmanilor, recruții s-au văzut împuținați și doar popa din Ciurila cu o mână de lefegii au reușit să scape cu viață.

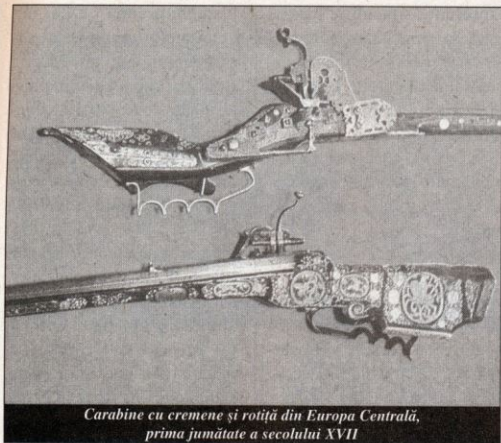
De partea cealaltă a înclăstării, soldații lui Kovács se băteau cu multă înverșunare, dar, înaintând prea adânc în flancurile inamice, au rămas izolați de restul oștirii, fiind în mare primejdie de a cădea prizonieri. „Turcii

însă, împreună cu cei din comitatele ungurene al căror comandant era Martin Boldvai... nu s-au cruțat nici ei. Cele două părți au luptat cu toată îndârjirea, astfel încât aici, lucru nemaipomenit, un creștin și bun prieten era silit să lupte împotriva altuia”.

În acel moment principele a decis „cu mare mânie” să intre personal în luptă pentru a restabili situația. S-a avântat în mijlocul iureșului, mânuind cu multă pricepere sabia, convins fiind că garda personală îl secondează îndeaproape. Dar cătanele din Onód „au luat-o la fugă îndată ce Rákóczi se năpustise asupra turcilor și s-au îndreptat spre Ungaria, fără să fi pierdut un singur om”. Principele a primit o lovitură în zona capului și și-a bandajat singur rana cu o năframă. Apoi trupul îi fu străpuns de încă trei ori, pierzând mult sânge. Din ce în ce mai slăbit și mai singur printre dușmani, Rákóczi părea că se va pră-

Garnitură de podoabe dintr-un atelier transilvănean, secolul XVII

Carabine cu cremene și roțiță din Europa Centrală,
prima jumătate a secolului XVII

buși dintr-o clipă în alta. Câțiva slujitori au reușit să-l pună pe un cal, scoțându-l din luptă cu foarte multă trudă, în timp ce Grigore Kovács pie-re-a, împreună cu majorita-tea celor aflați sub steagul său, în braniștea Gilăului. Contingente otomane odih-nite au învăluit flancurile oștii ardeleni, punând mâna pe tunuri, încercând a încer-cui pedestrima care se re-trăgea în dezordine. În bus-culada produsă, oamenii se călcau în picioare, iar caii speriați striveau cu copitele lor trupuri și țeste ameste-cate în mocirlă. Nimeni nu mai avea vreo îndoială în legătură cu finalul bătăliei: „Turcii au rămas biruitori pe câmpul de luptă, conchide cronicarul, cucerind cele opt tunuri, steagul țării și încă multe steaguri, toată muni-ția și carele de poveri, pre-cum și multe vite și oa-meni“.

Muribundul dornic de răzbunare

Principele, însoțit de o mână de credincioși, a pără-sit tabăra de la Gilău, mai mult mort decât viu, luând-o de-a lungul Căpușului, in-tenționând să se refugieze în cetatea Oradea. „Din pri-cina slăbiciunii, el nu putea merge călare și trebuia să fie dus cu trăsura“. Fugarii au intrat curând în defileul Crișului Repede, dar pe la Negreni slujitorii săi „au fost cuprinși de o frică atât de mare din pricina urmăririi turcilor, încât au hotărât în-tre ei să-l sugrume sau să-l împuște pe stăpânul lor, Rákóczi, pentru ca ei să poată fugi și să scape de mâna tur-cului“. Până la urmă, dato-rită stăruinței nobililor din grup și, probabil, în schim-bul unor sume de bani ademe-nitoare, puțină suflare a prin-

cipelui a fost salvată, prigoni-ții ajungând la destinație.

După terminarea luptei și îngroparea morților, vizirul din Buda și-a îndreptat aten-ția asupra Clujului, chemân-du-i la sine pe membrii con-siliului orașenesc, spre a-și justifica partizanatul față de Rákóczi și a răspunde pentru uciderea solilor. Doi judecă-tori și opt senatori au fost puși în fiare „târâți cu lanțurile pe ei și trași cu toată puterea prin Someș“, comunitatea clujeană răscumpărându-se față de Seidi Ahmet pașa cu suma de 60.000 de taleri.

Timp de 16 zile a zăcut Gheorghe Rákóczi II în ce-tatea Oradiei, înainte de-a în-chide ochii pentru totdeauna, în miezul zilei de 7 iunie 1660. Oamenii locului povesteau că pe cer „s-ar fi văzut o eclip-să neobișnuită a soarelui“, iar Georg Kraus nu a făcut decât să consemneze această mi-nune a naturii, aflată dincolo de limita înțelegerii spiritelor epocii. De altfel, cronicarul sas a fost tentat să identifice mereu paradoxalul evenimen-telor relatate de martori sau trăite personal, căutând a le descrie în contextul unor semne prevestitoare, spectaculoase, ce le însoțesc în subsidiar: „în timpul bătăliei de la 22 mai, scrie el, s-ar fi prăbușit la ce-tatea din Oradea o boltă puter-nică, iar pe când trupul neîn-suflețit [al lui Rákóczi] era scos din cetate, s-ar fi stârnit un vânt îngrozitor de puter-nic, care a dezvelit multe case și a smuls acoperișuri“.

(Continuare în p. 93)

Inedit

POVESTEA VIETII MELE

ECATERINA CHELE

Surghiunul siberian se încheie după exact 13 ani. Moartea lui Stalin îi permite autoarei să revină în Basarabia natală, rămasă însă în componența U.R.S.S.

Fiuca, LIDIA DOHOTARU, și nepoata, SILVIA POP, au strâns aceste amintiri, din care vă prezentăm fragmente începând cu numărul 1/2005.

În organizația noastră, majoritatea lucrătorilor fiind deportați din 1941, oameni în general educați și cuminiți, sărbătorile decurgeau de regulă fără scandal, lumea nu se îmbăta. Se duse vestea în tot raionul că la noi lumea petrece fără certuri și bătaii. Odată, în toil unei sărbători de Octombrie, au venit doi nacealnici să vadă cum ne distrăm noi de nu ne îmbătăm și nu facem scandal; „culturnăie“ (cultii), cum ne spuneau ei. Unul era șeful secției de învățământ, iar celălalt secretarul comitetului executiv. Au adus și ei samogoncă și chiar vodcă. Se dansa, era muzică de la un patefon și la un vals vine șeful de la învățământ să mă invite la dans. Era beat crișă, așa că l-am refuzat. Se așază atunci lângă mine și-mi spune fără ocolișuri să fim „prieteni“, iar el mă va numi învățătoare. „Nu vreau să fiu învățătoare, i-am răspuns, mă mulțumesc cu ceea ce sunt.“ Această scenă a observat-o soția lui Rinchiș și l-a trimis pe soțul ei să danseze cu mine. Valter Andreevici m-a sfătuit să fug acasă. Numaidecât,

împreună cu vecina mea și cu doamna Enăchescu, de care se legase celălalt bețivan, am părăsit petrecerea. Cu vecina, Clava Krasovski, trăiam în aceeași casă, ne despărțea numai un perete, iar ușile de intrare erau alături. Bețivanul, când a văzut că eu nu-s, a întrebat unde locuiesc, iar cei care l-au informat se vede că au râs de el, căci a căutat mult până a găsit casa noastră. Era aproape ziuă când s-au auzit bătaii în ușa Clavei, care a întrebat cine-i. El s-a recomandat și a spus că mă caută pe mine. Clava nu i-a deschis ușa și i-a spus că nu știe nimic de mine. Cu greu l-a convins să plece de lângă ușa. A doua zi m-au întrebat vecinii cine mă căuta cu noaptea în cap. Am devenit vinovată fără vină. Pe urmă am auzit vorbe și de la nevasta bețivanului. Am mers împreună cu Clava la comendatură și am descris tot ce s-a petrecut. Comendantul, cam în glumă, îmi spune că am refuzat o ocazie de a mă mai distra și eu.

La începutul fiecărei luni, noi, deportații din 1941, făceam act de prezență la comendatură, așa

era regula. Stăteam la coadă, intram câte unul și ne însemnau într-un registru. După întâmplarea zgomotoasă pe care am relatat-o mai sus, la începutul lunii decembrie, când am intrat în cabinetul comandantului pentru înregistrare, era acolo și locțiitorul nacealnicului de la MGB, un

**La un pas de a obține
postul de învățătoare
contra reputației știrbite,
Ecaterina refuză
avansurile unui
nacealnic**

am rezistat și i-am spus: „Eu am muncit 14 ani pe băncile școlii ca să fiu învățătoare. E dureros și jignitor pentru mine că am ajuns astfel de zile, ca un om cu demnitatea înecată în vodcă să mă facă pe mine învățătoare cu prețul prestigiului meu de femeie!”

El nu m-a înțeles deloc și tot

bărbat foarte frumos la înfățișare. „Acum o să intri și pe la mine”, îmi zice el încetșor, și se scoală de pe scaun îndreptându-se spre ușă. „Doamne, îmi spun eu în gând, oare cât au să mă mai țină nervii?!“ Dar l-am urmat în aparență liniștită, cu gândul la fata mea, care era într-o clasă cu fiul lui și erau colegi de bancă. „Știi că ai o fetiță tare isteată și cuminte, îmi povestește băiatul că de multe ori își scrie la matematică de la ea, îl ajută la lucrările de control. Al meu e ștrengar, așa-s băieții, fetele-s mai muncitoare”, îmi zice frumosul, după ce m-a poftit să iau loc. Eu îi cunoșteam deja: prefăcuți, mincinoși, una spuneau, alta gândeau și alta făceau, așa că așteptam să văd ce urmează. A trecut apoi la banalități, cum trăiesc etc. ca să-și facă cărare până la întâmplarea cu șeful învățământului. „Dar ce s-a întâmplat între Podlesnii și ă-ta? Poate nu-ți place de el, sau poate nu a avut suficient tact? Să știi că putea să te aranjeze să lucrezi în învățământ.” „Eu nu vreau să lucrez în învățământ, i-am răspuns, eu nu cunosc suficient de bine limba rusă pentru așa ceva. Îmi e bine acolo unde sunt.” „Ești mândră, rumânskaia ucitelinița!” „Nu-i vorba de mândrie aici. Destinul a fost crud cu mine și eu nu vreau să-mi bat joc de mine însămi. Îmi dau bine seama ce poate ieși dintr-o asemenea afacere, eu sunt fără

parcă aștepta să-mi schimb părerea. Atunci i-am spus: „Vă rog, haideți să nu mai discutăm despre asta.” „Bine, mi-a răspuns, poți pleca.” Nu mult după interogatoriul meu de la MGB șeful de la învățământ a fost suspendat din serviciu, plecând din raion. Acest lucru mi-a dat de gândit și m-a apucat frica. Mă gândeam că ei îmi pregăteau groapa, special mă puneau în situația de a mă învinui că sunt o femeie ușuratică, care mă vârlă la bărbaiți ce ocupă posturi cu scopul de a afla secrete de stat.

Această frică, acest coșmar a început să mă apese și mai mult în urma unei alte vizite puse la cale. Am venit într-o seară de la lucru, era iarnă, ațâțam focul în sobă, și mă trezesc cu un bărbat care locuia la distanță de mine, lucra undeva contabil, avea familie, două fete mari. Îl știam și mă știa din vedere, dar niciodată nu schimbam o vorbă. A intrat în casă nepoftit, sub pretextul că a venit la vorbă și să vadă cum trăiesc. Când l-am auzit m-au apucat frisoanele și i-am zis: „La mine în casă este strâmț, e incomod pentru taifas, fata își pregătește lecțiile și n-aș vrea s-o încurc, și apoi mai trebuie să fac de mâncare.” A stat puțin, a întrebat de unde-s și ce studii am, apoi a plecat, exprimându-și dorința să vină altădată. Când l-am

apărare și vreau să mai trăiesc, să-mi cresc copilul.” „Mândria dumitale, continuă frumosul nacealnic, așteptând să-mi schimb părerea, a alungat ocazia de a te aranja mai bine. Oricum, alt prestigiu are o învățătoare.” Aici nu

dată. Când l-am auzit, mai că-mi venea să-i trag una cu lemnul pe care tocmai îl luasem ca să-l pun pe foc. I-am răspuns repede că nu am timp de stat la vorbă. Într-adevăr, a revenit, dar nu i-am deschis, spunându-i că nu are ce căuta la mine. A mai în-

cerca el, l-am alungat de ficcare dată, apoi a renunțat. Acest măscărici era omul lor, era informator MGB.

Auzeam noi că în magazinele lor aduceau din abundență de toate, dar în magazinele pentru prostimea muncitoare nu era nimic. Pâinea nu se mai dădea pe cartele, ci trebuia să stai la rând. Ne duceam să prindem rând la ora patru dimineața, dacă ne duceam mai târziu rămâneam fără pâine. Se dădea numai până la 1 kg. A venit la mine odată o învățătoare, iar eu am început să mă plâng că am ajuns târziu la magazin și până mi-a venit mie rândul pâinea s-a terminat (Așa ceva se întâmpla în fiecare zi, rămânea lumea fără pâine). „Mai bine era cu cartele, îi spun eu, luai pâinea când te duceai la magazin. Acum ei dau pâine mai puțin decât norma și mănâncă cine apucă.” „Toate lipsurile sunt pe capul celor care muncesc din greu, îmi răspunse învățătoarea cu amărăciune și ură în glas. Nu vă bateți capul, mai marii au în magazinele lor de toate: carne proaspătă, salamuri, jamboane, unt, zahăr, bomboane, ciocolată, smochine, portocale, mandarine, curmale dacă vreți, icre negre, icre roșii, pește de tot soiul... Asemenea bunătați lumea de rând nici nu știe cum arată... Nu lipsește vinul, coniacul. Ei primesc câte trei litri de vin pe săptămână gratis; știu asta chiar de la vânzătorul din magazinul lor.”

Nu pot uita ultima sărbătoare a lui Octombrie când mai trăia tătuca, în 1952. Eram de serviciu la atelier, am luat fetița cu mine, ca să nu fiu singură, și am ascultat la radio cuvântarea solemnă de la Kremlin, care a fost ținută de unul Mihailov. Cu o voce puternică, după ce a adus laudele de rigoare la adresa călăului, a început a turna amenințări la adresa celor care nutreau sentimente de dușmănie pentru sistem: „nado ih zaborciuvati!” (trebuie să-i stărpim!). Și astăzi îmi sună în urechi aceste cuvinte, la auzul cărora te cutremuram fără să vrei.

Cozile la alimente și magazinele speciale pentru nomenclatură au însoțit socialismul peste tot, inclusiv în Siberia

După Anul Nou 1953 au mai arestat în organizația noastră un tânăr evreu din Bălți, fapt care a stârnit iarăși panică printre lucrători, și apoi la toată zguduirea aceasta ne-a sosit vestea arestării celor 12 profesori medici din

Moscova. Vestitul doctor Levitan, cu vocea lui impunătoare, îi anunță pe cei 12 mari dușmani ai poporului care nu lecuiau, ci omorau lumea trudită. Drept martoră a nelegiuirilor acestor profesori-dușmani a adus o doctoriță, care ar fi observat totul și ar fi raportat, și doctorița a fost decorată.

In anuarie și februarie 1953 au fost pentru noi luni de groază și apăsarea terorii se simțea din plin. Când la început de martie au anunțat boala lui Stalin, hemoragie cerebrală, am respirat mai ușurată, și cred că nu eram singura. Nu uit cum mi-a venit fata de la școală amărâtă, că directoarea școlii le-a spus că tătuclul e bolnav. Eu am liniștit-o, zicând că îl vor lecu medicii. Copiii erau îndoctrinați bine să vadă raiul și erau îndopați cu teoriile lor mincinoase; eu încă nu-i spuneam fetei nimic, ea era prea mică să-și dea seama de adevăr, adevărul care era ascuns și călcat în picioare. Căpeteniile, cât au ținut zilele de agonie, umblau îngrijorate. Veneau în fiecare zi oameni de la MGB să observe atitudinea oamenilor, care toți tăceau și își vedeau de lucru. În data de 5 martie 1953, când Levitan a anunțat moartea tătuclului și înlocuirea lui cu Malenkov, parcă m-am bucurat, dar mă apăsa gândul că a rămas Beria coadă satanei. Biata fată mi-a venit de la școală cu ochii înroșiți de plâns și-mi spune

suspînând: „Directoarea zice că a venit la conducere un om de nădejde, Malenkov.” O liniștesc eu să nu mai plângă, că a rămas Beria care ține el bicicul, pe urmă am încercat să-i explic toată situația, pe înțelesul ei.

Vara, prin iunie, același Levitan

Imagini din exilul siberian (și în p. 82)

anunță arestarea lui Beria ca spion în favoarea capitaliștilor. Acum inima îmi bătea parcă mai liniștită; și din somn mă trezeam mai înviată, mai liniștită. În atelier eram vesele și totuși ne era

frică să comentăm, bucuria era pe tăcute. Nealiniții de la MGB nu-și mai făceau apariția ca de obicei, nici soțiile lor nu mai veneau cu comenzi. Acum rămăsese numai miliția (MVD Ministerstvo Vnutrennih Del) Ministerul Afacerilor Interne. S-a format în raion un așa-numit Comitet de Securitate, la alcătuirea căruia nu a luat parte nici unul dintre foștii MGB-iști. Șeful comitetului de securitate se numea Obercomandant; el ne vizita acasă să vadă cum trăim și în diferite ocazii ne lua apărarea, astfel încât nu ne mai teamă de ei. Nu mai făceam act de prezență în fiecare lună; într-un cuvânt, viața devenise suportabilă.

La începutul anului 1954 am fost chemată la Obercomandant, care-mi dădu să completez un formular în care era vorba de reabilitare. Mă uitam la el nedumerită și nu-mi venea să cred. „Ia și completează, îmi spuse el, scrie! Iată a venit ceasul libertății și poți pleca unde vei dori, bineînțeles pe teritoriul Uniunii Sovietice.” Inima îmi bătea ca un motor, mâna îmi tremura. „Liniștește-te și scrie, mă tot îndemna el. La vară, cred eu, vei putea pleca. Ori poate rămâi aici, nu vrei să pleci?” După ce am completat formularul, îmi zise: „Acum trebuie să aduci de la organizație un certificat din care să reiasă comportarea dumitale în lucru și câți ani ai lucrat.” La organizația noastră se schimbă șeful, venise unul tânăr care a luptat pe front. Mi-a scris el un certificat în care menționa în ce calitate am lucrat și câți ani și mai mult nimic. Când i l-am adus comandantului, acesta l-a citit și mi-a spus: „De bine i-a părut rău să scrie, iar de rău n-a avut ce” și l-a rupt aruncându-l la coșul de gunoi. „Am să vorbesc eu cu el în această privință”, spuse. Apoi mă opri: „Dar foi de laudă aveți?” „Am multe”,

Moartea lui Stalin slăbește strânsoarea

i-am răspuns. M-a trimis să i le aduc, când am venit cu ele le-a cercetat și a ales două pe care le promisese când lucrasem în colțoz și una de la organizație, iar pe celelalte mi le-a înapoiat. „Ajung

astea, mi-a spus el, nu mai avem nevoie de certificatul lui.” Și așa am scris eu cerere de reabilitare în ianuarie 1954, iar pe data de 13 iunie 1954 am fost eliberată. Surghiunul meu și al copilului meu a durat 13 ani: ridicată în 13 iunie 1941.

Mi-e greu să descriu emoția, bucuria mea. În acea zi mă simțeam rău și m-am dus la policlinică pentru consultație medicală și cu rețeta primită mă îndreptam spre farmacie. Clădirea miliției era aproape, așa că am intrat cu gândul să aflu rezultatul cererii mele de reabilitare. În cabinet era adjunctul șefului, care când m-a văzut, s-a sculat de pe scaun, a venit spre mine, mi-a strâns mâna și mi-a spus: „Pozdravliau vas, vî uje svobodnaia!” (Vă felicit, sunteți liberă!). Era să leșin de emoție, apoi mi-am revenit, el mi-a spus când să vin la ei ca să-mi iau pașaportul cu care pot pleca oriunde în U.R.S.S. și mi-a dat un certificat pe care să-l duc la organizație ca să mă elibereze de la lucru.

Mă grăbeam acasă să-i împărtășesc fetei mele, care avea acum aproape 14 ani, bucuria; drumul mi se părea lung, eu fugeam și nu vedeam pe nimeni în cale. Când am ajuns aproape de casă, fe-

țița ieșise afară să scuture un tolin; eu îi strig de la distanță: „Gata, suntem eliberate, plecăm la bunica și bunicul!” Ea mi-a ieșit înaintea sărind în sus de fericire și mă întreabă bucuroasă: „A curocec vozimio?” (O să luăm și găinușele cu noi?). Aveam 4 găinușe pe care ea le îngrijea, le alinta, se juca cu ele și fiecare avea câte un nume: una cucuiată „Cepeca”, alta neagră „Țiganca”, alta albă „Golubca” și cea sură „Reabaia”. Era foarte atașată de ele, când am plecat nu le-am tăiat ca să avem carne pe drum, a fost imposibil, le-am vândut. ■

Autoarea cu o verișoară

O controversă a celui de al doilea război mondial

Uzina petrochimică I.G. Farben din Monowitz

DE CE N-AU BOMBARDAT ALIAȚII CĂILE DE TRANSPORT SPRE AUSCHWITZ?

MANASE RADNEV

Un articol publicat în cunoscuta revistă History Today, sub semnătura lui Taylor Downing, redeschide dosarul unei probleme mult dezbătute de istoricii ultimei conflagrații mondiale. Pornind de la fotografiile aeriene ale Auschwitz-ului (Oswiecim), făcute în 1944, dar descifrate și interpretate abia în 1979, autorul se întreabă de ce, dacă lagărul și sectoarele lui apar atât de clare, Aliații n-au bombardat camerele de gazare, împiedicând astfel uciderea a zeci de mii de oameni?

Numeroase informații în legătură cu această problemă se găsesc și în cartea lui David Kranzler, *Omul care a oprit trenurile spre Auschwitz* (The man who stopped the trains to Auschwitz), apărută în anul 2000 la New York și din care am tradus un capitol pentru revista *Magazin istoric*, nr. 2/3/2005.

În timpul ocupației naziste a Slovaciei, a activat o grupare clandestină de rezistență a evreilor (Working Group), condusă de rabinul Michael Ber Weissmandl; acesta a fost primul care a adresat Aliaților cererea de bombardare a căilor ferate spre Auschwitz.

În primăvara anului 1944, când germanii pregăteau exter-

minarea în masă a evreilor din Ungaria, doi deținuți din lagărul de la Auschwitz-Birkenau, Walter Rosenberg și Alfred Wetzler (care au adoptat numele cu sonoritate slovacă Rudolf Vrba și, respectiv, Iosef Lanik), au izbutit să evadeze. Pe baza mărturiilor lor, mișcarea de rezistență a redactat *Raportul Auschwitz*, care a fost răspândit

în întreaga lume liberă, inclusiv în Statele Unite, făcând cunoscute în mod amănunțit, cu date precise, atrocitățile comise în lagăr, unde muriseră în doi ani aproape 1.800.000 de oameni. La fiecare dintre versiunile trimise fie organizațiilor evreiești, Cruci Roșii Internaționale sau Comitetului Refugiaților de Război, fie guvernelor Puterilor Aliate și statelor neutre, Weissmandl a anexat cererea de bombardare a căilor de transport, care, în opinia sa, ar fi putut încetini sau chiar anihila îngrozitoarele fapte petrecute în lagărul morții. Solicitățile rabinului slovac n-au primit însă nici un răspuns.

Fotografiile aeriene executate în cursul mai multor zboruri aduc serioase argumente în sprijinul liderului lui Working Group. Misiunea avionului Mosquito din 23 august 1944 n-avea nici o legătură cu sinistrul loc din sudul Poloniei. Scopul ei era fotografierea uzinei chimice I.G. Farben din localitatea Monowitz, unde Aliții bănuiau că germanii intenționau să producă benzină sintetică, după pierderea exploatarelor petrolifere din România. La întoarcerea avionului la baza din Foggia (Italia), specialiștii în descifrarea vederilor aeriene au descoperit un mare complex de barăci, situat la cinci mile de uzina vizată, dar cum n-aveau instrucțiuni să se ocupe de astfel de construcții, au pus fotografia deoparte. Și, astfel, multă vreme, nu s-a știut că, involuntar, fusese înregistrată pe peliculă cea mai odioasă fabrică a morții plămuită vreodată.

În timpul verii lui 1944, „uzina“ a lucrat cu maximă intensitate: zilnic, erau gazați și apoi aruncați în cuptoarele de incinerare 12.000 de evrei expediți din Ungaria și din teritoriile ocupate de aceasta, printre care și Ardealul de Nord. În articolul din *History Today*, și

Taylor Downing arată că, deși serviciile secrete aliate aveau informații, încă din 1942, prin decriptarea mesajelor Gestapoului, despre crimele comise împotriva evreilor, proporțiile înfricoșătoare ale Holocaustului n-au fost cunoscute decât după lectura *Raportului Auschwitz*, la care ne-am referit.

La începutul lunii iulie a anului 1944, Haim Weizmann, conducătorul Agenției Evreiești, care va deveni primul președinte al statului Israel, a formulat și el, urmându-i lui Weissmandl, o cerere către guvernele american și britanic de a bombardarea liniile ferate spre Auschwitz sau chiar instalațiile ucișoare ale lagărului. Acest apel a ajuns la Churchill, însoțit de scrisoarea favorabilă a ministrului de Externe, Anthony Eden, prilejuind o dezbateră în cabinetele de război de la Londra și Washington.

S-a decis însă că bombardarea cu fortărețele zburătoare americane B-17 ar fi riscantă, întrucât nedisponând, în acea vreme, de o mare precizie în atacarea țintelor, exista pericolul uciderea a zeci de mii de deținuți. S-a luat atunci în considerare opțiunea distrugerii camerelor de gazare, folosind o escadrilă britanică de avioane

de luptă mai ușoare, care își demonstrasera eficiența în lovirea cu exactitate a sediului Gestapoului din Copenhaga. Dar și această soluție s-a dovedit inaplicabilă, deoarece aparatele respective nu puteau face zboruri atât de lungi, de pe aerodromurile din Anglia până în sudul Poloniei; ar fi trebuit aduse deci la baza mai apropiată de Auschwitz, operație considerată dificilă. În plus, experții militari au opinat că bombardarea liniilor ferate n-ar fi avut decât un efect temporar: posibilitățile tehnice de care dispuneau nemții le permiteau să repare rapid și-nel, iar atacarea lor repetată ar fi necesitat prea multe resurse.

Războiul se afla într-un punct maxim. Aliții luptând pe mai multe fronturi, din Europa până la Pacific, iar rachetele germane făceau ravagii în Anglia, toate acestea impunând o drămuire severă a forțelor. Argumentul suprem al conducătorilor Puterilor Aliate, care a stat la baza refuzului bombardării Auschwitz-ului, a fost acela că mijlocul cel mai sigur de salvare a evreilor era înfrângerea mașinii de război hitleriste, eliberarea teritoriilor ocupate de Germania.

Supraviețuitorii lagărului și-au exprimat, în repetate rânduri, de-

Deportați ajunși cu trenul la Auschwitz

Una dintre fotografiile aeriene

zamăgirea. Chiar dacă bombele ar fi făcut și victime printre ei, au spus aceștia, lansarea lor ar fi fost un semn că Aliații știau ce se întâmplă acolo și că vor pedepsi cum se cuvine pe autorii monstruoaselor crime.

Și astăzi, după șase decenii, controversa rămâne în picioare, conchide autorul articolului din revista *History Today*. În mod cert, dificultățile practice ale bombardamentului erau imense, dar nu trebuie ignorată răspunderea morală. Din momentul în care cererea rabinului Weissmandl a ajuns în cancelariile occidentale

și până la părăsirea lagărului de către S.S.-iști, se estimează că 150.000 de oameni au mai pierit la Auschwitz. Desigur, responsabilitatea nu revine numai forțelor anglo-americane. Lagărul se afla în zona de luptă a Armatei Roșii, care l-a și eliberat în ianuarie 1945. „Blamându-i pe Aliații din Vest, scrie Taylor Downing, să nu uităm că Stalin n-a făcut nimic pentru a împiedica, mai devreme, uciderea evreilor.”

Ce consecințe au avut fotografiile aeriene? Uzina petrochimică I.G. Farben din Monowitz a fost intens bombardată în 13

septembrie 1944, zbor în cursul căruia au fost pierdute nouă aparate. Unul dintre avioanele B-24 dispunea de o cameră, care a izbutit să surprindă, după cum se vede și din fotografia alăturată, bombele căzând asupra lagărului, apropiat de fabrica țintită. Privind această extraordinară imagine, ne putem întreba, încă o dată, ce soartă ar fi avut prizonierii dacă raidurile aeriene ar fi fost destinate distrugerii echipamentelor sinistre ale lagărului? Trebuie spus, în căutarea unui răspuns, că în cursul aceluia bombardament au fost lovite din eroare câteva barăci, fiind omorâți 40 de deținuți și 15 gardieni din S.S.

Până la urmă, trenurile spre Auschwitz au fost oprite nu datorită bombardamentelor, ci acțiunii energice și temerare a unui cetățean român, George Mandel-Mantello, care, ajutat de diplomatul Florin Manoliu de la Berna, a izbutit, după cum arată cartea lui David Kranzler, mai sus citată, să alerteze opinia publică din Elveția și, apoi, din întreaga lume liberă, în legătură cu atrocitățile naziste, silindu-l, astfel, pe Horthy să ordone încetarea deportării evreilor din Ungaria (*Magazin istoric*, nr. 1/1994, 5/2003). ■

BLITZ... CONCURS

Trimiteți, până la 15 octombrie 2005, răspunsul la această întrebare (cu mențiunea **Pentru concurs**) și puteți câștiga un abonament pe un an de zile la revista **Magazin istoric**.

Concursul nu are talon.

Unde s-a retras principele rănit Gheorghe Rákóczi II, după înfrângerea de la Gilău?

Răspunsul corect la **Blitz... Concursul** din luna iulie 2005 este:

Gherghița

Premiul de un abonament pe un an la revista *Magazin istoric* a fost câștigat de **Cornel Darolti**, din Brașov.

Abonamentul se efectuează începând cu luna ianuarie 2006.

Adresa noastră: **Magazin istoric**, C.P. 1-702, sect. 1, București

În ultimii ani s-a insistat asupra primelor femei deschizătoare de drumuri în diferite domenii de activitate, precum medicina, artele plastice, învățământul, automobilismul, aviația sau silvicultura. De cele mai multe ori a fost vorba despre o singură persoană, reușita ei fiind caracterizată ca temerară, pentru că începuturile au avut loc într-un mediu plin de prejudecăți și bariere artificiale.

În cazul subiectului nostru, intrarea femeilor în corpul telegrafo-poștal s-a făcut la inițiativa conducerii Direcției Generale a Telegrafelor și Poștei în deceniul opt al secolului XIX.

Fostul Palat al Poștei din București, astăzi Muzeul Național de Istorie

C.F. ROBESCU LA O DECIZIE REVOLUȚIONARĂ

MIHAIL CEZAR SĂVULESCU

Ca urmare a modificărilor Convenției poștale universale a Uniunii Poștale Universale (U.P.U.), pusă în aplicare la 1 aprilie 1879, s-au întocmit noi proiecte de legi privind exploatarea și organizarea serviciilor telegrafo-poștale. Ele au fost votate de Senat și Camera Deputaților în anul 1880 și au intrat în vigoare imediat, înlocuind reglementările din anul 1871. În cazul legii de organizare, prin decretul regal de sancționare s-a stipulat ca măsura de sporire a personalului să se aplice de la data de 1 aprilie 1881.

Dezvoltarea rețelei poștale și diversificarea serviciilor prin introducerea mandatelor poștale, a efectelor de comerț și a coletelor poștale au necesitat mărirea numărului de funcționari de la 427, la 596 persoane.

După unirea Principatelor Române, în timpul domniei lui Alexandru Ioan Cuza, corpul telegrafo-poștal a fost organizat de Cezar Liebrecht, numit director general al D.G.T.P. prin decretul nr. 1.094 din 29 august 1864. De la început, corpul telegrafo-poștal a fost structurat pe baza unei

ierarhii piramidale stricte și funcționând în „regim militarizat”. Afirmările sunt susținute printre altele de Decretul nr. 224 din 6 februarie 1865 (prin care se dispunea ca întregul personal să poarte uniformă atât în timpul serviciului, cât și la ceremonii), de conținutul articolului VIII, titlul II, din Legea telegrafo-poștală din anul 1865 (cu privire la condițiile în care putea fi arestat personalul aflat în serviciul poștal) și de Legea pentru organizarea corpului telegrafo-poștal din 1880, titlul VI, art. 23 (prin care se stabilea

obligativitatea pentru întregul personal de a depune un jurământ cu următorul conținut: „Jur pe onoare și conștiință că voi servi în funcțiunea ce mi s-a încredințat cu credință și dreptate, că nu mă voi abate de la datoriile prescrise și că voi respecta cu sfințenie legea și constituțiunea patriei mele. Jur că nu voi împărtăși nimănui cuprinderea corespondențelor. Jur credință domnitorului Carol I și dinastiei sale. Așa să-mi ajute Dumnezeu”.

Condiție pentru angajare: buna purtare

Renunțându-se la cutuma ca din corpul telegrafo-poștal să facă parte numai bărbați și introducându-se prevederea admiterii tinerilor absolvenți de școli care, mai bine pregătiți, puteau face față noulor cerințe și tehnologii, s-a făcut un pas înainte pe linia profesionalizării corpului telegrafo-poștal și s-a schimbat concepția privind componența acestuia.

Admiterea femeilor s-a realizat în timpul directorului general C.F. Robescu (1877-1883) și a constituit o decizie revoluționară pentru acele vremuri.

Constantin F. Robescu (1839-1920), licențiat în științe naturale la Paris, după întoarcerea în țară, a activat ca profesor la Liceul „Matei Basarab” din București.

A fost de mai multe ori deputat al P.N.L. în Parlamentul României, a ocupat funcții de conducere la nivel central, iar între anii 1896-1899 și 1902-1904 a fost ales primar general al Capitalei. În perioada 1907-1919, a fost în mai multe rânduri vicepreședinte și președinte al Senatului sau Camerei Deputaților.

În cazul personalului feminin ce urma să fie angajat, se fixau unele condiții inițiale, și anume: vârsta între 20 și 25 de ani, absolvente ale unui curs secundar, central sau ale Azilului „Elena Doamna” și să dovedească o bună purtare. Ele urma să fie primite în corpul telegrafo-poștal ca eleve aspirante, după terminarea Școlii teoretice și practice de poștă și telegraf, continuând ulterior avansarea în ierarhia corpului până la gradul I de ofițier inferior. Pe scurt, schema de organizare a corpului telegrafo-poștal cuprindea: personal în administrația centrală și personal de execuție. Din categoria personalului de execuție făceau parte: inspecto-

rii, ofițierii superiori (clasele I, II și III), ofițierii (clasele I₂ II și III), elevi (clasele I și II), elevi aspiranți (25 de posturi) și personal auxiliar (conducători, cantonieri, curieri etc.) aprobați anual.

Monitorul Oficial al României de miercuri 6/18 mai 1881 publică raportul întocmit de C.F. Robescu, adresat ministrului de Interne, Eugen Stătescu, în subordinea căruia se afla direcția la acea dată, prin care cerea aprobarea admiterii femeilor în corpul telegrafo-poștal. Pentru acest scop, conform legii, au fost prevăzute, în bugetul pe anul 1881, un număr de 25 de posturi de eleve aspirante cu retribuția lunară de 80 lei.

Pentru intrarea rapidă și eficientă a elevelor în activitatea posturilor de la nivelul oficiilor telegrafo-poștale s-au înființat în anul 1880 școli de pregătire la București și la Iași, unde au fost înscrise 41 și, respectiv, 14 candidate. Programul școlar aprobat pentru pregătirea elevelor aspirante cuprindea cunoștințe din următoarele domenii: chimie, electricitate statică, magnetism, aparate și construcții de linii telegrafice, instalații din dotarea oficiilor telegrafo-poștale, deranjamente, cunoașterea legilor, regulamentele și convențiilor telegrafo-poștale.

După terminarea cursurilor s-au desfășurat examene cu probe orale și scrise la București și Iași. În ordinea rezultatelor, pentru ocuparea celor 25 de posturi de aspirant, s-au clasificat următoarele concurenți: Catherina Ionescu, Maria Căjocăreanu, Aneta Barghard, Matilda Bădulescu,

Prima clădire a Poștei din București

Smaranda Mănescu, Aglaia Rosenel, Elena Boerescu, Irina Starcovici, Ecaterina Rosenel, Valeria Tratinescu, Calipsa Apostolescu, Maria Bălțeanu, Catherina Rădulescu, Chiriaca Rădulescu, Ecaterina Placa, Elena Metaxa, Victoria Bădulescu, Adela Ioanidi, Despina Ionescu, Penelopa Dimitrescu, Elena Dumbravă, Paraschiva Comșa, Hariclia Marinescu, Maria Simionescu și Profira Arabolu.

S-a mai stabilit ca următoarele 16 clasificate, care s-au aflat în afara primei liste, dar au obținut nota medie peste șapte, să fie chemate pe rând „la vacanțe” (când titlurile lipseau motivat), după ordinea în care s-au clasificat, publicându-se în *Monitorul Oficial* și a doua listă de nume. Trebuie remarcat, ca un fapt inedit pentru *Monitorul Oficial*, publicarea celor două liste cu numele elevelor absolvente de școală profesională.

Femeile: 25% din totalul personalului

La rândul ei, presa vremii nu a rămas indiferentă, sesizând importanța acestui eveniment. Ziarul *Românul*, în numărul de joi, 7 mai 1881, la rubrica: *Scrieri d-ale zilei*, pe lângă informații privind pregătirile care aveau loc în vederea desfășurării serbărilor încoro-

nării regelui Carol I și a reginei Elisabeta din zilele de 10-12 mai 1881 la București (*Magazin Istoric*, nr. 5/2004), a prezentat lista nominală cu cele 25 de eleve admise, iar într-un articol cu titlul: *Femeile în serviciul telegrafo-poștal* a fost publicat Raportul nr. 7.123/29 aprilie 1881 al directorului general C.F. Robescu adresat ministrului de Interne.

Din cercetarea *Statutului pe vechime al angajaților Poștei Române* tipărit în *Buletinul Telegrafo-Poștal*, oficios al D.G.T.P., a rezultat că la data de 23 iunie/5 iulie 1880 nu se afla angajată nici o femeie în corpul telegrafo-poștal, iar la data de 10/22 august 1882, la categoria elevi clasa a II-a, pozițiile 65-75, 77 și 82-95 erau ocupate de concurențele declarate reușite, care au compus prima listă, și de Ivanovici Natalia, care se afla pe lista de așteptare. La rubrica: „vechimea în corp”, toate elevele aveau trecută data de 1 mai 1881. Așadar, angajarea s-a făcut cu o lună întârziere față de data stipulată în documentele prezentate, 1 mai 1881 reprezentând data oficială care consemnează primele femei angajate în corpul telegrafo-poștal. În același statut, la capitolul „eleve aspirante”, la pozițiile de la 1-9 și 11-12 se regăseau numele altor 11 concurențe aflate pe lista a doua.

Dezvoltarea continuă a rețelei telegrafo-poștale, înființarea în anul 1892 a rețelei de exploatare telefonică în subordinea D.G.T.P. și activitatea din ce în ce mai apreciată a femeilor în corpul telegrafo-poștal au făcut ca personalul feminin să ajungă în anul 1899 la 299 de angajate față de 1.213 bărbați, ceea ce reprezenta un procent de 24,6% (care a crescut la 27% în anul 1901, iar în anul 1903 erau 20%, după reducerile de personal conform legii din anul 1902) din totalul personalului.

Acest procent situa Poșta Română printre primele țări membre ale U.P.U. (de exemplu în Germania erau 5%, iar în Elveția 10%).

Regina Victoria a Marii Britanii, prima apariție a unei femei pe o marcă poștală, 1840

Folosindu-se experiența acumulată, începând cu anul 1881, prin legea de organizare a personalului D.G.T.P., adoptată de Parlament și intrată în vigoare în anul 1912, a fost limitată proporția femeilor la 25% din totalul personalului și s-a hotărât distribuirea lor numai pe anumite posturi ale schemei de funcțiuni.

În filatelia mondială prima apariție a unei femei pe o marcă poștală s-a realizat în Marea Britanie prin imaginea Reginei Victoria și coincide cu prima marcă poștală din lume, pusă în circulație în anul 1840.

În cazul României, dacă prin imaginea reginei Elisabeta, din cadrul seriei de mărci poștale *Regina toarce* emisă în anul 1906, consemnăm prima apariție a unei femei în filatelia românească, activitatea femeilor din serviciul Poștei Române a fost ilustrată în cadrul unor emisiuni de mărci poștale abia din anul 1953, când, pe două dintre valorile emisiunii *Semicentenarul Palatului Poștelor*; apar o telefonistă și o telegrafistă. Alte activități evidențiate au fost cele ale unei factorițe în diverse momente ale traseului de la oficiul poștal la destinatar, cum este cazul unor emisiuni de mărci poștale din anii 1977, 1982 și 1983, sau al unor operatoare într-o sală de cartare a scrisorilor, care au apărut pe marca poștală: *Ziare mărcii poștale românești* din anul 1979. ■

Regina Elisabeta pe o marcă poștală din 1906, prima apariție a unei femei în filatelia românească

Frumoasa Anica la vârsta maturității

Iubiri celebre

O poveste ciudată cu un psalmist îndrăgostit și o călugăriță care consimte să fie răpită și dusă-n lume spre a-și împlini iubirea, departe de ochii și judecata suratelor ei.

Anton Pann, așa cum l-a imaginat Barbu Ștefănescu-Delavrancea

Pe numele său adevărat Pantaleon Petroveanu, Anton Pann se născuse în 1797, în târgușorul bulgăresc Sliven. Din fragedă copilărie și-a părăsit locurile natale. În timpul războiului ruso-turc din 1806-1812, mama sa Tomaida pribegește, împreună cu cei trei fii, la nordul Dunării. A ajuns până la Chișinău, însoțită doar de băiatul cel mic, Anton. Ceilalți doi, înrolați în armata rusă, se prăpădiseră în timpul asediului Brăilei. Îndurerată, mama și fiul rămas hotărâseră să se întoarcă în Bulgaria, dar în 1812 Anton s-a stabilit la București.

Biserica Sfântul Nicolae din Scheii Brașovului, unde a poposit o vreme cuplul de îndrăgostiți

Posesorul unei voci extrem de melodioase, tânărul a fost primit ca paraclisier și cântăreț la Biserica Olari. Peste șase decenii și jumătate, Mihai Eminescu avea să scrie că „era un scriitor cu mai mult talent și mai mult spirit decât o sută dintre ofticoșii care fac astăzi «esprit» prin gazete”. Și tot Eminescu văzuse în el pe „finul Pepelei, cel isteț ca un proverb”.

Puțini știu însă că biografia acestui „personaj” al culturii românești este un roman. Decupăm aici doar un mic tablou din tumultuoasa existență.

ANTON PANN – PSALMISTUL AMOREZ

FLORENTIN POPESCU

Timp de doi ani, Anton a urmat cursurile de psaltichie ale școlii înființate în 1816 la București de Petru Efesiu de la biserica Sf. Nicolae Șelari și tot sub oblăduirea acestuia a învățat meșteșugul tipografiei, în chiar atelierul maestrului, pe care, mai târziu, îl va conduce.

Prin 1820-1821, s-a îndrăgostit de Zamfira Agurezan, o „fată nevârstnică și săracă”, cu

care s-a și căsătorit, moment în care a început și „calvarul” descris mai târziu („Chiar în ziua cununiei/ A fugit și m-a lăsat/ Și Dealul Mitropoliei/ Neconținut l-am urcat...”). Când cei doi au ajuns în fața înaltului arhiereu, cel care desfăcea în acea vreme căsătoriile, femeia a declarat că fusese măritată împotriva voinței („Arătând la judecată/ Că ea pe alt a voit/

Și cu mine cununată/ Cu minciuni s-a pomenit“). Așadar, căsnicia lui stătuse pe un vulcan, cum însuși o mărturisea mai târziu („Bici de foc muierea mea,/ Una voi eu ș-alta ea./ Când voș dulce, ea amar,/ Eu cer apă, ea-mi dă jar./ Eu zic cald, ea zice frig./ Și-mpotrivă-i n-am să strig./ Doamne, nenorocit fui!/ Vai de nunta ce făcui.“).

Până la urmă, cum era și de așteptat, cei doi s-au despărțit. În ultimul an al căsniciei au avut și un copil, botezat Lazăr, cu care multă vreme tatăl nu s-a înțeles și pe care l-a dezmoștenit, pentru ca mai târziu să-i lase tipografia.

Frumoasa „băiețică“

Liber de orice obligații matrimoniale, psalmistul și-a dorit o schimbare. Era „un bărbat chișeș și oacheș, cu sprâncene conturate fin, cu nas balcanic..., cu privirea caldă, șovăind între melancolie și maliție“. Așa arăta Anton Pann în portretul pe care l-a imaginat Barbu Ștefănescu-Delavrancea. Și aceasta era și starea lui de spirit în momentul sosirii la Râmnicu Vâlcea, unde fugise, dornic să-și uite trecutul. Era mulțumit profesional, dar dezamăgit sentimental, cum ne încredințează unul dintre biografi săi, Constantin Mateescu.

Așa trebuie să-i fi apărut și Anicăi, o tânără de numai 16 ani, aflată sub oblăduirea stăreței Platonida de la mănăstirea „Dintr-un lemn“, acolo unde psalmistul fusese invitat să țină lecții, la scurtă vreme după sosirea sa, în 1826, la Râmnicu Vâlcea. În atmosfera plină de mistere a mănăstirii, farmecul vocii lui Pann vă fi sporit, fără îndoială, forța de atracție a profesorului. Acesta începe

să-i scrie poezii și i le înmânează pe față, dar mai ales pe ascuns.

Era limpede că maica Platonida nu putea concepe o legătură sentimentală, necum un mariaj între un bărbat de 30 de ani, cât avea atunci „finul Pepelei“, și o tânără de numai 16 ani. Dar dragostea nu ține cont de vârstă, învinge orice stavilă, iar peste mentalitatea maicii starețe, până la urmă, se putea trece...

Ocheadelor, poeziilor și vorbelor în șoaptă le urmează un moment desprins parcă din romanele cu subiect medieval: cei doi îndrăgostiți se hotărăsc să părăsească mănăstirea și să fugă în lume. Nu oricum, ci după un plan bine ticluit. „În anul 1828 își amintea mai târziu unul dintre elevii lui Pann, un anume Ucenescu, răpind Anton pe sora Anica de la mănăstire, a îmbrăcat-o bărbătește, cu culion [potcap de catifea] pe cap ca la seminariști, cu antieriu și cu scurteică vânăță. Și a venit la Brașov cu Anica, recomandând-o ucenicul d-sale.“

Evocând același moment romantic al răpirii, G.Dem. Teodorescu imaginează chiar o scenă în care „cărăușii și călătorii despre Transilvania, întâlnindu-se [cu cei doi], se opreau și îi opreau în cale, îi priveau curioși

și ziceau în felul lor: «No, că mândru ți-i ficiorul, dragă domnule; să ți-l trăiască Dumnezeu și să ți-l tunie, că parc-ar fi o băiețică!»“.

Fire expansivă, bardul își încredințează numai-decât fericirea hârtiei: „Azi răz, vorbesc și glumesc/ Cu ceea ce o iubesc/ Ș-amândoi ne mângâiem/ Foc și dor nu mai avem./ Azi soarele-i luminat/ Mai frumos, mai seninat,/ Că pe ceea ce doream./ Acum cu mine o am./ Azi luna a strălucit,/ Limpede, mai îndulcit,/ Că la ceea ce-am gândit./ Acum o am dobândit.“

Tinca, fiica Anicăi și a lui Anton Pann

Fericire, pasăre grăbită...

Cei doi tineri au străbătut traseele cărării munților și s-au stabilit la Brașov, pe lângă biserica din Șchei. Nu pot rămâne aici liniștiți decât nouă luni de zile, fiindcă lumea începuse să vorbească vrute și mai ales nevrute, iar Pann se temea că maica Platonida le va da de urmă. Așadar, îndrăgostiții au hotărât să ia calea Bucureștilor.

În lumea pestriță de atunci a Capitalei, Anica se acomodează mai greu, dragostea ei pentru Anton se mai potolește și eșecul nu este departe. „Sunt motive, constată biograficul Constantin Mateescu, să credem că debilitatea legăturilor de dragoste ce avuseseră un debut atât de romantic și aventuros se datorește și intervențiilor iscusite ale Platonidei, secundată de sora Elisaveta, egumena schitului „Surpatele”, ce va fi făcut neobosite demersuri pentru a-i separa și a o readuce pe Anica între zidurile mănăstirii.”

Sub aceste presiuni, torturată de sentimentul singurătății și al rătăcirii într-un oraș care îi era străin, tânăra amoretă își ia inima în

dinți și îl părăsește pe iscusitul cântăreț, care într-o „adiată” (testament) din 1854 scria: „Eu alte rudenii nu am, decât o fiică anume Tinca, născută cu mumă-sa Anica, ce n-am fost cununat cu dânsa și lăsându-mă s-a măritat”.

Părăsit de două ori, Anton Pann nu disperă și la 10 februarie 1840 își spunea sieși, încurajându-se: „Cu Dumnezeu înainte, îmi iau eu inima în dinți./ Mă-nsor, cunună părinte și zică-mi toți că n-am minți”; și în aceea zi s-a căsătorit cu Ecaterina, fiica Niței și a lui Asanache, fost slujbaş al bătrânului Grădișteanu, cum ne spune G.Dem. Teodorescu. Noua soție avea și ea doar 18 ani, era orfană și trăia în casa vărului ei mai vârstnic, Simion Stoica, îngrijindu-i gospodăria. Rudele s-au opus căsătoriei, întrucât mirele era mai mare cu 26 de ani decât mireasa, dar până la urmă au cedat. Căsnicia n-a fost însă deloc fericită, dacă ne gândim că după zece ani s-a sfârșit prin divorț. De unde se vede că slăbiciunea lui Anton Pann pentru iubitele cu mult mai tinere decât el l-a costat cam scump... ■

POARTA OTOMANĂ...

(Urmare din p. 80)

Cronicarul mai precizează faptul că „în timpul bolii, principele n-a ținut seamă de slăbiciunea sa, ci s-a străduit tot timpul, căutând să se împotrivească Porții otomane și să se răzbune. A poruncit să se trimită scrisori în întreaga Transilvanie, îndemnând la statornicie, lăudând pe cei ce luptaseră alături de el împotriva dușmanului și amenințându-i pe cei care-l părăsiseră, cu toate nenorocirile și cu pierderea bunăvoinței sale. A făgăduit totodată că se va reface în puține zile și că va sosi în Transilvania cu o oaste proaspătă și puternică. În timpul bolii,

dându-și seama mai bine de nestatornicia și fuga soldaților din Onód, el își puse în gând să meargă cu oaste împotriva lor și să pună să fie uciși ca niște câini pentru lipsa lor de credință. Când i se spuse însă că, în afară de câțiva slujitori de curte, puțini la număr, nu mai are ostași care ar putea săvârși așa ceva, a fost silit să renunțe la această răzbunare”. În cele din urmă el și-a dat obștescul sfârșit.

Îngrijorați la gândul că cetatea putea fi oricând împresurată de otomani, membrii familiei au decis ca trupul principelui să fie transportat la Ecsed, în vederea înmormântării. Cortegiul funerar, însoțit de preoți ce intonau imnuri religioase, a părăsit

Oradea, iar la scurt timp fostul suveran al Transilvaniei își găsea liniștea veșnică într-o capelă de pe domeniile ereditare ale soției sale Sofia, din Ungaria. Tot atunci, cancelarul Mihail Mikes a trimis 1.000 de ostași, în chip de arhangheli răzbuțitori, spre a pustii și părjoli teritoriile din vest controlate de otomani.

Poarta își atinsese însă scopul: eliminarea lui Gheorghe Rákóczi II. Tulburările vor mai continua în Transilvania până la consolidarea puterii lui Mihail Apafi, preferatul sultanului, care va aduce cu el o eră de pace înșelătoare, pe fondul căreia principatul își va urma declinul, înainte de-a fi încorporat în structurile Imperiului habsburgic. ■

CELE MAI VECHI STATE

ORIENTUL APROPIAT 1029 î.C.R.		REFERITORI LA TEATRUL ANTIC		SCAUN DE POVESTE			ASIA MICA 928 î.C.R.
ASIA; 2030 î.C.R.		DIN LIED!		A AFLA DIN MILĂ!			A ABORDA O CALE NOUA
						ASIA 2563 î.C.R.	
						SFĂRȘESC UN ORACOL!	
APRECIAT CA VERITABIL					IMNURI		
PRINSĂ ÎN LANȚURI					STĂ PE PROPRIILE PICIOARE		
		FOLOSIT ÎN CAZ DE RUPERE		O PĂTURĂ UȘOARĂ			
AFRICA 3100 î.C.R.						SCOASE DIN CREIER!	
LUAT LA VÂNĂTOARE						REFREN LA COLINDE	
				ASIA 2600 î.C.R.			
				CA OMUL SUPUS			
PREPARAT CULINAR						POALE LA SURTUC!	
SCRIITOR 1788-1869 (GH)							
			FURNIZOR DE ICRE NEGRE				
			A SE ZĂPĂCI				
PRODUS LACTAT PRIMAR		LUAT CA EXEMPLU				COȘ GOL!	
		FARDAT ȚIPĂTOR				VENIT FĂRĂ REȚINERI	
							O TĂRIE LUATĂ LA BORD
ASIA 1894 î.C.R.				UN PRAF BUN DE CURĂȚAT			
O COAFURĂ ÎNALTĂ							
					SE ZICE CĂ FACE MUZICA		
ASIA 2550 î.C.R.				EUROPA 753 î.C.R.			
ESENȚA UNEI CRITICI!							

Pavel TOTOLICI

CONTENTS (Romanian history) Al. Odobescu School and progress • G. Gafencu Unpublished diaries • I. Opris The Capidava fortress • S. Iftimi Beyond the legend: Ștefan Lăcustă • C. Păunescu The destiny of a former governor of The Romanian National Bank: Constantin Tătăranu • M. Sala Journey through life with Iorgu Iordan (III) • G. Filitti Romania 100 years ago • E. Dumbrăveanu A history of the documentary (IV) • A.A. Spănu Terrorism at the beginning of the 20th century • I. Zănescu Justice in the old Bucharest (II) • C. Fudulu Did the Bulgarians mined the Anghel Saligny bridge? • G.V. Rusu 1660. The Transylvanian prince Gheorghe Rákóczi II confronts the Ottomans • E. Chele The story of a deported woman from Bessarabia (IX) • C. Săvulescu The first women employed by the Romanian Postal Service • F. Popescu Anton Pann's love affairs • Romanian Documents at Hoover Institution (XLVII)

SOMMAIRE (Histoire roumaine) Al. Odobescu L'école et le progrès • G. Gafencu Journal inédit • I. Opris La citadelle de Capidava • S. Iftimi La légende et sa base historique: Ștefan Lăcustă • C. Păunescu La destinée d'un ancien gouverneur de la Banque Nationale: Constantin Tătăranu • M. Sala Voyager dans la vie à côté de Iorgu Iordan (III) • G. Filitti La Roumanie il y a 100 ans • E. Dumbrăveanu Une histoire du film documentaire (IV) • A.A. Spănu Terrorisme au début du XXe siècle • I. Zănescu Justice dans le Bucarest d'autrefois (II) • C. Fudulu Ont les Bulgares miné le pont de Cernavodă? • G.V. Rusu 1660. Le prince transylvain Gh. Rákóczi II défie les Ottomans • E. Chele L'histoire d'une déportée de Bessarabie (IX) • C. Săvulescu Les premières femmes employées par la Poste roumaine • F. Popescu Les amours d'Anton Pann • Documents roumains à Hoover Institution (XLVII)

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) А. Одобеску Школа и прогресс • Г. Гафенку Неопубликованный дневник • И. Оприш Крепость Капидав • С. Ифтими Легенда и её историческая основа: Штефан Лăкустă • К. Пăунеску Судьба бывшего губернатора РНБ: Константин Тăтăрану • М. Сала Путешествия по жизни вместе с Иоргу Иорданом (III) • Дж. Филитти Румыния 100 лет тому назад • Е. Думбрăвэну История документального фильма (IV) • А.А. Спăну Терроризм в начале XX в. • И. Зăнеску Суд в бывшем Бухаресте (II) • К. Фудулу Заминировали болгары мост в Чернаводе? • Г.В. Русу 1660 г. Трансильванский князь Георг Ракоци противостоит османам • Е. Келе Повесть ссыльной из Бессарабии (IX) • К. Сăвulescu Первые женщины, работавшие для Румынской Почты • Ф. Попеску Любви Антона Панна • Румынские документы в Институте Гувера (XLVII)

INHALT (Rumänische Geschichte) Al. Odobescu Die Schule und der Fortschritt • G. Gafencu Unbekanntes Tagebuch • I. Opris Burg Capidava • S. Iftimi Die Legende und ihre geschichtliche Grundlage: Ștefan Lăcustă • C. Păunescu Das Schicksal eines ehemaligen Gouverneurs der Rumänischen Nationalbank: Constantin Tătăranu • M. Sala Durch das Leben mit Iorgu Iordan reisend (III) • G. Filitti Rumänien vor 100 Jahren • E. Dumbrăveanu Eine Geschichte des Dokumentars (IV) • A.A. Spănu Terrorismus zu Beginn des 20. Jahrhunderts • I. Zănescu Die Justiz im Bukarest von anherald (II) • C. Fudulu Haben die Bulgaren die Brücke bei Cernavodă verminert? • G.V. Rusu 1660. Der siebenbürgische Fürst Gheorghe Rákóczi II trotz den Osmanen • E. Chele Die Geschichte einer Deportierten aus Bessarabien (IX) • C. Săvulescu Die ersten angestellten Frauen bei der Rumänischen Post • F. Popescu Die Lieben des Anton Pann • Rumänische Dokumente an der Hoover Institution (XLVII)

SUMARIO (Historia rumana) Al. Odobescu La escuela y el progreso • G. Gafencu Diario inédito • I. Opris La fortaleza Capidava • S. Iftimi La leyenda y su base histórica: Ștefan Lăcustă • C. Păunescu El destino de un antiguo gobernador del Banco Nacional: Constantin Tătăranu • M. Sala Viajando por la vida junto con Iorgu Iordan (III) • G. Filitti Rumania hace 100 años • E. Dumbrăveanu Una historia de la película documental (IV) • A.A. Spănu Terrorismo a comienzos del siglo XX • I. Zănescu Justicia en el Bucarest de antaño (II) • C. Fudulu ¿Acaso han minado los búlgaros el puente de Cernavodă? • G.V. Rusu 1660. El príncipe transilvano Gheorghe Rákóczi II ha enfrentado a los otomanos • E. Chele La historia de una desterrada de Besarabia (IX) • C. Săvulescu Las primeras mujeres asalariadas del Correo Rumano • F. Popescu Los amores de Anton Pann • Documentos rumanos en Hoover Institution (XLVII)

magazin istoric

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poștale, factorii poștali de la orașe și de la sate sau la redacție.

Cititorii din străinătate se pot abona prin S.C. Rodipet S.A. cu sediul în Piața Presei Libere nr. 1, Corp B, Sector 1, București, Romania la P.O. Box 33-57, la fax 0040-21-224.05.58 sau e-mail abonamente@rodipet.ro;

subscriptions@rodipet.ro sau on line la adresa www.rodipet.ro

Abonamentul pe un an – 80 dolari USA (țări europene);

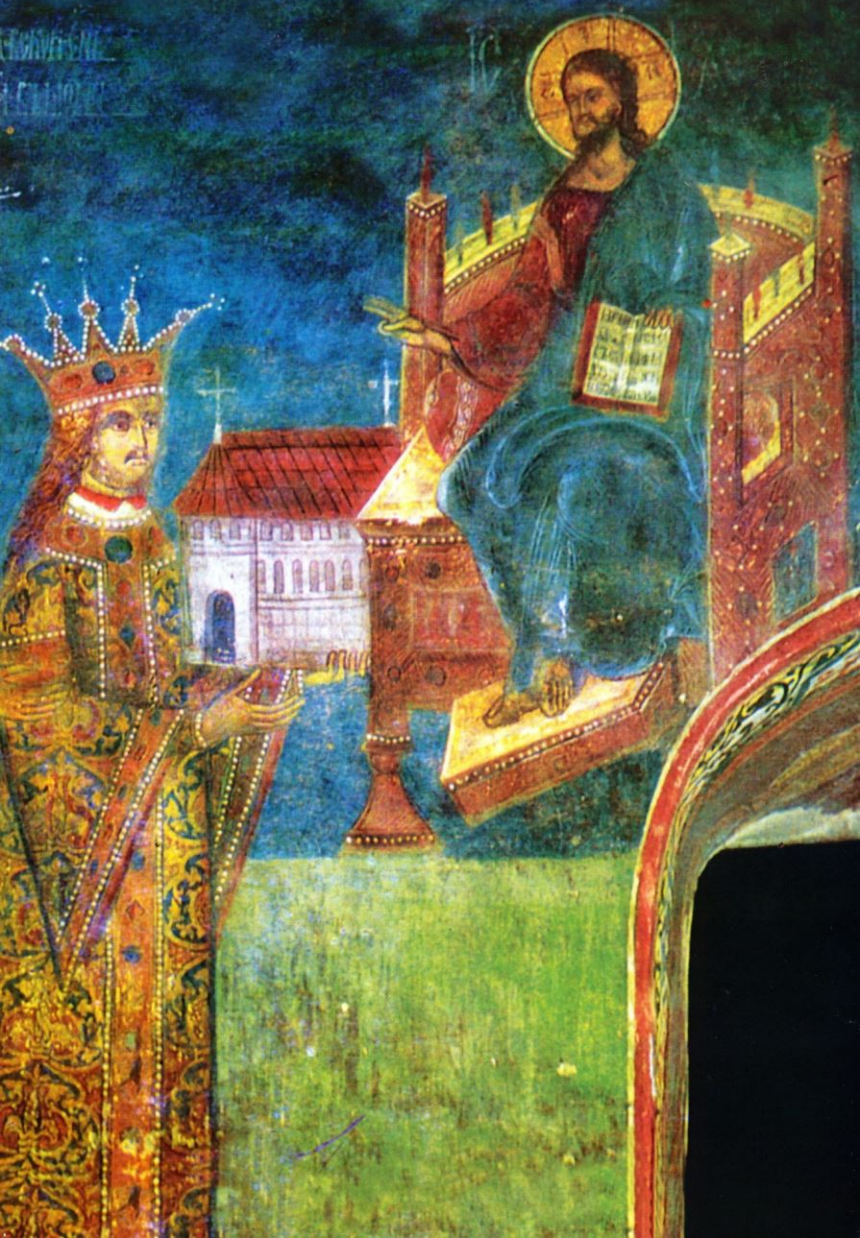
90 dolari USA (țări extraeuropene)

Tiparul executat la Compania Națională a Imprimeriilor „Coresi” S.A. – București

ISSN 0541-881X

Lei 2,50 RON - Lei 25 000 ROL

magazin istoric

